

**“İÇİN” EDATININ TARİHİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDEKİ
KULLANIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SONGÜL ŞEN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

ANA BİLİM DALI

MERSİN

EKİM-2018

**“İÇİN” EDATININ TARİHİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDEKİ
KULLANIMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SONGÜL ŞEN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANA BİLİM DALI**

Danışman

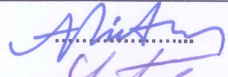
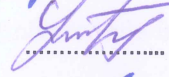
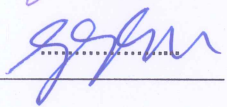
Dr. Öğr. Üyesi Ali TAN

MERSİN

EKİM-2018

ONAY

Songül ŞEN tarafından Dr. Öğr. Üyesi Ali TAN danışmanlığında hazırlanan “İçin Edatının Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerindeki Kullanımları” başlıklı bu çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Ali TAN	
Üye	Doç. Dr. Yeter TORUN ÖĞRETMEN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Turgay SEBZECİOĞLU	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 11.10.2018 tarih ve 2018/20 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi

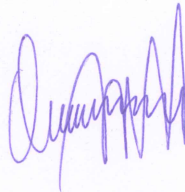
beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

2 Ekim 2018 / 2 October 2018

Songül ŞEN

“İÇİN” EDATININ TARİHİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDEKİ KULLANIMLARI

ÖZET

Tek başlarına dilbilgisel anlamı olmayan, bunun yanı sıra, tümce içerisindeki diğer anlamlı ögeleri (sözcük veya sözcük grupları) desteklemek amacıyla onlarla birleşerek yeni söz öbeklerinin ortaya çıkışını sağlayan ve bu çerçevede anlam ilişkisi kuran yapılara *edat* denilmektedir. Çalışmamız içerisinde edat için yapılan terimlere, edatlarla ilgili yapılmış tasniflere yer verilmiş daha sonra ise çalışmamızın odağına hâkim olabilmek adına “için” edatının kökeni üzerine ileri sürülen görüşlere değinilmiştir. Çalışma “için” edatının işlevlerini bulmaya yönelik olup hem tarihî lehçelerde hem de çağdaş Türk lehçelerinde verilmiş olan eserler üzerinden yürütülmüştür.

Anahtar Sözcükler: için/için, edat, için edatının işlevleri.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali TAN, Mersin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Mersin.

ABSTRACT

No grammatical means alone, other meaningful elements in the sentence (words or phrases) in order to support the structure established relationship means in this context that allows the emergence of new words by combining with them preposition (partical) is called. In our study terms created for particles and classifications done about particles are included, then in order to have compretensive knowledge of core of our study ideas suggested on the particle "için" are mentioered. This study is for finding the functions of the particle "için" and is carried out on Works written in both historical dialects and contemporary Turkic dialects.

Keywords: the preposition of "üçün", the preposition, the function of the preposition of "üçün".

Advisor: Assoc. Prof. Ali Tan, Department of Turkish Language and Literature, University of Mersin, Mersin.

TEŞEKKÜR

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada tez içindeki bütün bilgi ve belgeler akademik kurallar çerçevesinde elde edilmiştir. “İçin Edatının Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerindeki Kullanımları” adlı çalışmamız, bu kurallar esas alınarak oluşturulmuştur. Bu süreçte yardımlarını ve desteklerini benden esirgemeyen çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ali TAN hocama ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’ndeki danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nurdin USEEV’e katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tezimi oluşturma ve bitirme sürecimde büyük bir tevazu ile bana eşlik eden sevgili kardeşim Büşra ŞEN’e ve bu sürecin uzunluğuna gösterdiği sabırdan ve her türlü maddi manevi desteklerinden ötürü aileme minnetlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER	ix

1. GİRİŞ	1
2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI	2
2.1. EDAT	2
2.1.1. Edat İçin Kullanılan Terimler	3
2.1.2. Edat İçin Yapılan Tanımlar	3
2.1.2.1. Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüklerinde Edat İçin Yapılan Tanımlar	3
2.1.2.2. Gramer Kitaplarında Edat İçin Yapılan Tanımlar	4
2.1.3. Edatlarla İlgili Olarak Yapılmış Tasnifler	8
2.1.3.1. “için” Edatının Tasniflerdeki Konumu	9
2.1.4. “için” Edatı Üzerine İleri Sürülen Görüşler	11
3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	14
4. BULGULAR	15
4.1. İÇİN EDATININ ANLAM İLGİLERİ	15
4.2. İÇİN EDATININ LEHÇELERDEKİ GÖRÜNÜMLERİ	18
4.2.1. İçin Edatının Tarih tarihî Türk Lehçelerindeki Görünümleri	18
4.2.1.1. Göktürk Türkçesi	18
4.2.1.2. Eski Uygur Türkçesi	22
4.2.1.3. Karahanlı Türkçesi	27
4.2.1.4. Harezmi Türkçesi	35
4.2.1.5. Kıpçak Türkçesi	44
4.2.1.6. Çağatay Türkçesi	50
4.2.1.7. Eski Anadolu Türkçesi	56
4.2.2. İçin Edatının Çağdaş Türk Lehçelerindeki Görünümleri	61
4.2.2.1. Türkiye Türkçesi	61
4.2.2.2. Gagavuz Türkçesi	65
4.2.2.3. Azerbaycan Türkçesi	69
4.2.2.4. Türkmen Türkçesi	72
4.2.2.5. Özbek Türkçesi	78

4.2.2.6. Yeni Uygur Türkçesi	81
4.2.2.7. Kazak Türkçesi	85
4.2.2.8. Kırgız Türkçesi	89
4.2.2.9. Karakalpak Türkçesi	94
4.2.2.10. Nogay Türkçesi	98
4.2.2.11. Tatar Türkçesi	99
4.2.2.12. Başkurt Türkçesi	101
4.2.2.13. Karaçay-Malkar Türkçesi	103
4.2.2.14. Kumuk Türkçesi	106
4.2.2.15. Altay Türkçesi	110
4.2.2.16. Hakas Türkçesi	112
4.2.2.17. Tuva Türkçesi	115
4.2.2.18. Saha Türkçesi	115
4.2.2.19. Çuvaş Türkçesi	117
5. SONUÇ	117

KAYNAKÇA	123
EKLER	127
ÖZGEÇMİŞ	131

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltma/Simge	Tanım
A	Atabiy
AA	Altın Arığ
AAğ	Aaylı Ağşam
AAŞ	Ata Atacanov'un Şiirleri
AB	Anşıbay Batır
AD I	Altay Destanları I
AD	Ayçınar Destanı
ADD	Ahmedi Dai Divanı
AE	Altın Ergek
AG	Aağlama, Gızım
AGD	Aşık Garip Destanı
AHYÖ	Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri
AK	Ak Kan
AM	Ay Mögö
AQTQC	Analanı Qırq Tamuru Qırq Canı
AS	Altın Sırık
AY	Altun Yaruk
AYDX	Atollunu Yarlıdır Dep Xorlama
B	Biynöger
BB	Batok Bey
BBAG	Bar, Baalaam, Amaan Gel!
BBÇBE	Bavlanı Balqıp Çıqğan Bürü Edim
BBQB	Batır Bulan Qurdaş Bol
BD	Başkurt Destanları
BK D	Bilge Kağan Yazıtı Doğu Yüzü
BK K	Bilge Kağan Yazıtı Kuzey Yüzü
BK	Bekmırza ile Kaysın
Bö	Benzer örnekler
C	Carnaama
CASDA	Can Ağalar Sizge Dua Amanat
CC	Codex Cumanicus
CHT	Cübüt Hem Tääk
Ç	Çüyeldi
ÇKA	Çistay Kreşinleri Ağzı
ÇTB	Çin Tömür Batur
ÇTLMA	Çağdaş Türk Lehçeleri Metin Aktarmaları
ÇY	Çataq Yır
D	Debet
Dğ	Dağdan

DK	Dede Korkut Kitabı
DN	Dresden Nüshası
E	Edige
EB	Er Begis
G	Gapalav
GD	Gagavuz Destanları
GHB	Gün Hakında Ballada
GMNH	Garıncaanı Men Näämüçin Haalayaan?
ĠS	Ġerip- senem
GT	Gülistan Tercümesi
Ġİ	Ġayaz İshaqıy 1878-1954
H	Huastuanift
Ha	Habarçı
HA	Hoşlaşık Aydımı
HĠ	Hākāldı'ydan Hākvermez
I	Iızçı
IB	Irk Bitik
ITT	Irak Türkmen Türkçesi
İKPÖ	İyi ve Kötü Prens Öyküsü
İOA	İbak Oğlu Aznavur
İQ	İsēmdā Qalğannar-
K	Köroğlu
KAPKM	Kān Arġo Peçelig Kan Mergen
KATDAE	Kirpige Aytsam Tügülmen Dep Ant Ette
QB	Qunır Buġa
KB	Kutadgu Bilig
Kç	Karça
Kd	Karadön
KD	Kırgız Destanları8
KD4	Kazak Destanları 4
QE	Qışaşü'l-Enbiyā
KEKAM	Kāā Ertiir, Kāā Aġşam Men
QG	Qizil Gülüm
KGB	Kaşavbiy İle Goşayah Biyçe
KHŞYK	Kumuk Halk Şairi Yırçı Kazak
KK	Kān Kes
KKB	Kobanlanı Koy Bölek
KKD	Karakalpak Destanları
KM	Katre-i Matem
KMD	Karaçay-Malkar Destanları
KOK	Kıdırbay Oġlu Kobılandı
KP	Kartıġa Pergen

KT B	Kül Tigin Yazıtı Batı Yüzü
KT D	Kül Tigin Yazıtı Doğu Yüzü
KT G	Kül Tigin Yazıtı Güney Yüzü
KT K	Kül Tigin Yazıtı Kuzey Yüzü
M	Misirbiy
MAOK	Mahammat Apendi Osmanov'ğa Kağız
MM	Mu'înu'l-Mürîd
MTT	Mişer Tatar Türkçesi
N	Nuzugum
NBYDBX	Ne Bileyi Yüz Dınqı Bar Xanları
NG	Nääbelli Gahrımaana
OM	Orak, Mamay
ÖSB	Örüzmek ve Satanay Biyçe
P	Parpariya
PBG	Pağta Bilen Goşğı -2
QBQE	Qarağaylar Boyu Qap Elme
QDQZES	Qoy Degende Qoymay Zulmu Etgen Soñ
S	Servi
SAÖ	Sen Aayı Övyäärsiñ
SB	Sayra, Bilbil
SD	Sekkaki Divanı
Şİ	Şah İsmail
ŞKD	Şor Kahramanlık Destanları
ŞT	Şecere-i Terākime
T	Tepegöz
TK	Tegis, Kögis
Tn	Tana
TS	Türkçe Sözlük
TTT	Tüşdük Temir Tuzaqa
TZ	Tahir- Zöhre
UB	Ural Batır
UHD	Uygur Halk Destanları
UUX	Utsmu Ullu Xasaybek
YBU	Yamuçunnu Bavu Uzun
YK	Yazlıñ Köprüsi
YM	Yaaşaysiñ Maanısı
YUK	Yapon Uruşha Ketgenle
YYM	Yook, Yoldaş Muğallım

1. GİRİŞ

Dilin özellikleri, işleyiş tarzı birçok araştırmacıya konu olmuştur. Kelime çeşitleri de bu konulardan yalnızca biridir. Dilâçar, kelimelerin “*içleri gizli güçle dolu, görevleri belirsiz, genel olarak bir kavram ya da fikir anlatan statik, dural ve sözcüksel (lexique) varlıklar*” olduğunu söyler (Dilaçar, 1971:120). Kara’ya göre “Çevremizdeki varlıklar adlarla; kılış, durum ve oluşlar da eylemlerle karşılanmıştır. Zamirler, isimlerin geçici temsilcileridir. Niteleyen/belirten kelimeler adlara yönelikse sıfat, fiillere yönelikse zarf (belirteç) olarak değerlendirilir. Edatlar ise cümle içinde / cümleler arasında görevli dil öğeleridir” (Kara, 2009: 1282).

Efendioğlu, edat konusunun çözüme kavuşmamış bir sorun olduğunu “ Türk dilinde edat (ilgeç) konusu öteden beri tartışılan önemli bir gramer sorunudur. Edatların yapıları veya türleri üzerine yapılan çalışma ve sınıflandırmalarda şu ana kadar ortak bir yöntem belirlenememiş, her araştırmacı kendi tarzını doğru saymıştır. Böylece gerek ders kitaplarında gerekse akademik yayınlarda, ortak kabul gören tatminkâr bir metot geliştirilememiştir. Konu, Türk Dil Kurumunun Gramer Bilim ve Uygulama Kolu tarafından düzenlenen ‘Türk Gramerinin Sorunları’ toplantılarında da etraflıca tartışılmış ancak halen çözüme de bağlanamamıştır. ” cümleleriyle dile getirir (Efendioğlu, 2006: 194).

Berkil; “Türkçede aslî olarak isimler ve fiiller olmak üzere sadece iki farklı kelime grubu vardır. Fakat dil hayatı olan sürekli bir varlıktır. Bu da onun devamlı sûrette gelişmesini, zenginleşmesini, mânâ ve ifade gücünü arttırmasını gerektirir. Yapısını aşmadan, değişik ifade imkânlarına kavuşmasını ihtiyaç hâline getirir. Önceleri tek tek şahıslar tarafından yüklenen ve dar bir sahada kalan bu yeni mânâlar, gittikçe yerleşir, genişler ve yaygınlaşır, süreklileşir. Neticede dilin bünyesi içinde yeni gramer vazifeleri yüklenmiş kelime grupları şekillenmiş olur. Ancak isim ve fiil gibi temel unsurlardan başka yardımcı unsurların çeşitliliği o dil için zenginlik göstergesidir; çünkü dillerin asıl zenginliği kelime sayısının fazlalığından çok, ifade imkânlarının genişliği ile ölçülür. Edatlar da dile ifade gücü kazandıran sözler olduğuna göre, işlenmiş dillerin çeşitli vazifelerle yüklü sayısız edata sahip olmaları doğaldır. Dilimizdeki edatların büyük bir kısmı, isim veya fiil grubundaki kelimelerin oradan alınıp edat durumunda

kullanılmaları neticesinde meydana gelmiştir.” ifadesiyle edatın yardımcı unsur olduğuna değinmiştir (Berkil, 2003: 22). Ergin ve Gülensoy ise “Edatlar birlikte kullanıldıkları kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin kullanışlarına ve ifade kabiliyetlerine yardım ederler. Bu vazifesinden dolayı edatlara yardımcı kelimeler denir. Gerçekten de edatlar dilin tam mânâsıyla destekleyici, yardımcı kelimeleridir.” der (Ergin, 1993: 329; Gülensoy, 1998: 240).

2.KAYNAK ARAŞTIRMALARI

2.1. EDAT

Karaağaç; “Edat sözü, günümüzde yalnızca çekimlik bağlı biçim birimlerin ekleşmemiş olanları için kullanılmaktadır.” der (Karaağaç, 2009: 157).

Karaağaç bir başka tanımla “Osmanlı dilcilik geleneğinde edat terimi, bütün yapım ekleri, çekim ekleri ile bugün edat olarak bildiğimiz, çekim, bağlama ve ünlem edatları gibi ekleşmemiş bağlı birimler için kullanılır ve ‘tek başına anlamı ve kullanımı olmayan, ancak söz kök ve gövdelerinden sonra gelerek yeni sözler türeten veya bu sözlerin bir araya gelişini sağlayan dil birimi.’ diye tanımlanırdı. Kısacası edat, yapımlık ve çekimlik bağlı birimlerin bütünü demektir. Bu yüzden de eski çalışmalarda edat, yapımlık ya da çekimlik, ekleşmiş veya ekleşmemiş olabilirdi. İşte eskiden ekleşmiş veya ekleşmemiş, yapımlık ve çekimlik bütün bağlı biçimbirimleri için kullanılan edat sözü, günümüzde, yalnızca ekleşmemiş bağlı biçim birimleri için kullanılmaktadır.” der (Karaağaç, 2009: 157).

Karaağaç, ekleyerek “Türkçenin eşitlik, yön ve araç çekimleri, Eski Türkçede eklerle yapılırken, daha sonra bu çekimlerin edatlar ile yapılması da bu yüzdendir. Türkçede, varlık ile varlık (söz öbeği) ve varlık ile eylem (cümle) ilişkilerinin adlarından ekleşmiş olanları, isim hâl ekleri; ekleşmemiş olanları ise, çekim edatlarıdır. Yani Türkçenin isim çekimi hem ek hem de edatlarla yapılmaktadır.” der (Karaağaç, 2009: 160).

“Edatların cümle içinde geçici birer görev yüklenmiş olmaları, onları aynı nitelikteki ad çekimi ekleri ile benzer ve paralel duruma getirmiştir. Yalnız, aralarındaki önemli ayrılık şekilce birincilerin ek, ikincilerin birer bağımsız kelime olmalarındadır. Buna göre edatlar şekilce kelime, işleyiş bakımından ad çekimi (durum) ekleri niteliğindedir. Nitekim edatlar ile

karşılıdığımız bazı anlatım biçimlerini aynı anlamı veren ad çekimi ekleri ile de karşılayabilmekteyiz:

Bu atkıyı sana getirdim. (Bu atkıyı senin için getirdim.)

Korktuğundan sapsarı kesilen tuğlu kumandan. (korktuğu için)" şeklinde bilgi vermiştir Korkmaz (Korkmaz, 2003: 1053).

Örneklere de görüldüğü gibi edatlar, ad çekim ekleri gibi bir işleyişe sahiptirler. Cümlelerde bulunan edatı çıkarıp yerlerine ad çekim eklerinden birini kullanmamız bunun en önemli delilidir.

2.1.1. Edat İçin Kullanılan Terimler

Edat için kullanılan terimler kaynaklarda farklılık göstermektedir: İlgiçler (DENY 1941:558), ilgeçler (edatlar) (Gencan 2001:473), bağımlı kelime (Topaloğlu 1989:33), takı (Banguoğlu 2011: 385), ilgeç (Atabay, Özel, Kutluk, Aksan 2003: 115) vb.

2.1.2. Edat İçin Yapılan Tanımlar

2.1.2.1. Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüklerinde Edat İçin Yapılan Tanımlar

Gramer Terimleri Sözlüğü'nde "edat" tanımı için "Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek, sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran gramer görevli müstakil kelime" şeklinde bir tanım yapılmıştır (Korkmaz, 1992: 51).

Türkçe Sözlük'te edatın tanımı "Tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç." şeklinde verilmiştir (TS, 2011: 754).

Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğünde "Çeşitli dillerde, önünde yer aldığı ya da ardından geldiği birimle başka bir birim ya da tümcenin geri kalan bölümü arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı, aynı bağlamdaki öbür birimlerle belirginleşen işlevsel biçimbirim." tanımı verilmiştir (Vardar, Güz, Huber, Senemoğlu, Öztokat, 2002: 120).

Topaloğlu'nun tanımı "Genellikle tek başına anlamı olmayan, isim soylu kelimelerden sonra gelerek onların söz içinde başka öğelerle ilişki kurmalarını sağlayan kelime türü." şeklindedir (Topaloğlu, 1989:138).

Hatipoğlu'nun tanımı "Bir sözcükten sonra gelerek, o sözcükle ötekiler arasında ilgi kuran sözcük." şeklindedir (Hatipoğlu, 1982: 72).

Koç, "Tümcede sözcükler ya da öbekler arasında anlam ilgisi kuran sözcük türü" olarak tanımlar (Koç 1992:149).

2.1.2.2. Gramer Kitaplarında Edat İçin Yapılan Tanımlar

Hacıeminoğlu genel anlamda "edat"ı şöyle tanımlar: "Bir gramer unsuru olarak edatlar tek başlarına mânâları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmağa yarayan 'alet sözler'dir, 'vasıtalar'dır (...) denilebilir ki, edatlar dilin mantıkî kuruluşunu teşkil eden cümle yapısının 'harcı'dır. Bu bakımdan vazife itibarıyla isim çekim eklerine benzerler". Daha sonra, "Dilin bütünü içinde mücerret bir unsur olarak ele alındığı takdirde ise edatlar çekime gelmeyen 'donmuş' ve 'kalıplaşmış' sözlerdir. Böylece mahiyet itibarı ile de isim çekim eklerine yaklaşırlar." şeklinde devam etmektedir (Hacıeminoğlu 1992: V).

Ergin "Edatlar mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle gramer vazifesi görürler. Onun için mânâlı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler diyebiliriz." der (Ergin, 1993: 328).

Bozkurt, "İlgeçler bağımsız anlam taşımazlar. İki kavram arasında ilişki kurarlar. Anlam ve görevleri tümce içinde buldukları sözlerle belirlenir. İlgi kuracakları anlam biriminden sonra gelirler. Bu anlam birimi bir sözcük bir sözcük öbeği ya da bir tümce olabilir." der (Bozkurt, 1995: 131).

Gülensoy, "Bir kelimedenden sonra gelerek, o kelimeyle ötekiler arasında bağlantı kuran kelimeye edat (ilgeç) denir. Edatlar mânâları olmayan, yalnızca gramer vazifeleri bulunan

kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur ve hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar.” der (Gülensoy, 1998: 240).

Gencan, “Sözcükler, kavramlar arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve ancak bu görevler için kullanılan sözcüklere ilgeç denir.” bilgisini verir (Gencan, 2001: 474).

Hengirmen, “Sözcükler arasında ilgi kuran sözcüklere ilgeç denir. İlgeçler Bir sözcükten sonra gelir ve bu sözcük ile öteki sözcükler arasında ilgi kurar.” der (Hengirmen, 2002: 167).

Bilgin’in tanımı “Sözcükler arasında anlam ilgisi kuran sözcüklere ilgeç denir.” şeklindedir (Bilgin, 2002: 288).

Korkmaz, “Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümledeki öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözcüklere denir.” der (Korkmaz, 2003: 1052).

Şahin “Edatlar tek başlarına anlamları olmayan ancak cümle içindeki görevlerine göre anlam ve değer kazanan kelimelerdir. Edatların görevi, cümlede bir kelimeyle diğer kelimeler arasında ilgi kurmaktır.” der (Şahin, 2003: 56).

Sözcük türleri gramer kitabında “Anlam ve görevleri daha çok, tümce içinde, birlikte bulunduğu sözlerle beliren, sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan öğelere ilgeç denir.” şeklinde tanım yapılmıştır (Atabay, Özel, Kutluk, Aksan, 2003: 115).

Adalı, “Addan sonra yer alan, adla doğrudan ya da belli durum ardılları aracılığıyla birlik oluşturan görevsel öncüllere ilgeç denir. İlgeç, birlik oluşturan bir birimdir. Tek başına tümce ögesi olamaz.” der (Adalı, 2004: 40).

Tiken, “Edatlar, tek başına anlamı olmayıp daha çok isimlerden sonra gelerek onlarla diğer kelimeler arasında ilgi kuran görevli kelimelerdir.” der (Tiken, 2004: 1).

Demir, “Tek başlarına anlamları olmayan; ancak bir cümleye girdiklerinde ya da bir sözcüğe, sözcük öbeğine ulandıklarında sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran ve kendi anlamları böylece beliren sözcüklerdir” der (Demir, 2006: 491).

Bilgegil, "Anlamlarının eksikliği yüzünden tek başına bir hükme hedef olamayan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerindeki mahsur anlam da takib ettikleri isim soylu kelimededen sonra meydana çıkabilen sözlere edat denir." der (Bilgegil, 2009: 215).

Durmuş ve Teker, Türk Dili El Kitabı'nda "Cümle içerisinde kullanıldığı takdirde bir anlamı olan, tek başına bir anlam ifade etmeyen sözcükler, edat başlığı altında değerlendirilir. Edatlar cümle içerisinde ad ya da ad soylu sözcük ve sözcük gruplarından sonra gelir. Hem eklendiği sözcüğün hem de cümledeki diğer sözcüklerin anlamlarına etki ederek, cümlenin benzerlik, beraberlik, başkalık, miktar, sebep, vasıta, zaman, mekân, yön gösterme vb. gibi geçici anlamlar kazanmasını sağlar." şeklinde tanım vermişlerdir (Durmuş, Teker, 2009: 201).

Eker, "Bir ad soylu sözcüğün yalın durumda ya da yaklaşma, uzaklaşma, ilgi durumu eklerinden birini alarak, bir son çekim edatına bağlanmasıyla oluşturduğu gruptur." der (Eker, 2009: 410).

Ediskun, "Edatlar, başlı başlarına anlamları olmayan ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelerdir." der (Ediskun, 2010: 294).

Demir ve Yılmaz, " Edatlar kendi başlarına anlamı olan kelimeler tamlamalar ve öbeklerden sonra gelip bunların başka kelimelerle sözdizimsel ve anlamsal ilişkilerini gösteren bu kelimelerin anlamlarını güçlendirip sınırlayan kelimelerdir. Edatlar tek başlarına cümlede öge olamazlar; çekim eki almazlar buna karşılık edatlar kendilerinden önceki ismin yalın durumda olmasını veya çekim eklerinden birini almasını gerektirir." der (Demir, Yılmaz, 2010: 235).

Banguoğlu, "İsimlerden sonra gelip onların söziçinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimelere takı (postposition) adı verilir." der (Banguoğlu, 2011: 385).

Toparlı şöyle bilgi verir: "Edat" Arapça bir kelimedir. "âlet, vasıta" anlamlarına gelir ve çoğulu da "edevat"tır. Edatların tek başlarına anlamları yoktur, ancak yanlarında kullanıldıkları kelimelerle birlikte bir anlam kazanırlar. Kesinlikle çekim eki almayan edatlar bir nevi donmuş kelimelerdir, onlardan yeni kelimeler türetmek de mümkün değildir. Edatlar isim

çekim eklerine benzerler. Ancak onlardan daha zengin bir kullanıma sahiptirler (Toparlı, 2011: 544).

Delice, “İsim ile fiil, isim ile fiilimsi, isim ve isim ile cümle arasında benzerlik, vasıta, beraberlik, sebep, zaman, açıklama, neticelendirme gibi anlam ilgileri kuran; eşdeğer biçimbirimler ve cümleler arasında bağlama görevi yürüten; bağlı olduğu isme seslenme bildiren; cümleye duygusal anlamı kataran onu çeşitli açılardan pekiştirmekle görevli olan dilbilgisel anlamlı sözcükler” der (Delice, 2012: 123).

Vural ve Böler, “Arapça bir kelime olan ve “alet, vasıta” anlamlarına gelen edat, bir dilbilgisi unsuru olarak, anlam ve görevleri daha çok cümle içinde birlikte buldukları sözlerle beliren, isim ve isim soylu kelimelerden ve kelime gruplarından sonra gelerek sonuna geldiği kelimelerle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran gramer görevli bağımsız kelimelerin adıdır.” der (Vural, Böler, 2012: 225).

Karaağaç, “Edatlar bağlı bilgilerin ve ilişkilerin adlarıdır. Dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılmayan edatlar, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimleridir. Başka bir deyişle, edatlar, ortaya çıkabilmeleri için bir başka varlığa (v + v) veya eyleme (v + e) gerek duyan bilgilerin adlarıdır. Bu yüzden tek başlarına kullanılmazlar. Bu bakımdan, edatlar birer bağlı birimlerdir. Çünkü varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisinde ortaya çıkan “bulunma, yön, sınır, benzerlik, neden sonuç, vb.” gibi bilgilerimizin adları, ancak bağlı birimler olabilirler ve bu bilgilerin var oluşları, ancak varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisi ile gerçekleşebilir.” bilgisini verir (Karaağaç, 2012: 432,433).

Bu tanımlar doğrultusunda bizce de şöyle bir edat tanımı yapılabilir: Tek başlarına dilbilgesel anlamı olmayan, bunun yanı sıra, tümce içerisindeki diğer anlamlı öğeleri (sözcük veya sözcük grupları) desteklemek amacıyla onlarla birleşerek yeni söz öbeklerinin ortaya çıkmasını sağlayan bu çerçevede anlam ilişkisi kuran yapılara *edat* denilmektedir.

2.1.3. Edatlarla İlgili Olarak Yapılmış Tasnifler

Edatların sınıflandırılması meselesi eskiden beri tartışılan önemli bir gramer sorunudur. Bu konu üzerine yapılan çalışmalarda şu ana kadar ortak bir metot belirlenememiş, her araştırmacı kendi tarzını doğru kabul etmiştir.

Necmettin Hacıeminoğlu 'Türk Dilinde Edatlar' adlı eserinde Eski Türkçe döneminden günümüze edatları yapı ve köken bakımından beş gruba ayırmıştır:

1. Fiilden Türeyenler (göre, öte, isterse, bakalım vb.)
2. İsimden Türeyenler (önin, birle, kibi, sonra vb.)
3. Yapısı ve Menşei Bilinmeyenler (ara, adın, ok/ök, ma/me, erki vb.)
4. Taklidi Söz Mahiyetinde Olanlar (ah, ay, ey, haydi, ha, ya vb.)
5. Yabancı Asıllı Olanlar (eger, hod, meger, lâkin, fakat, güya, hatta vb.)

(Hacıeminoğlu 1992: VI-VII)

Efendioğlu ise edatları görev bakımından üç gruba ayırmaktadır:

1. Ünlem Edatları

- Doğal ünlemler (ah, vah, vay, oy, of, öf, püf, hı, ih vb.)
- Seslenme ünlemleri (ey, hey, ya, yahu, be, bre, hişt vb.)
- Cevap ünlemleri (evet, hayır, he, yok, peki, hay hay, hı hı vb.)
- Gösterme ünlemleri (işte, aha, deyha, te, deha vb.)
- Soru ünlemleri (hani, acaba)

2. Bağlama Edatları

- Sıralama bağlaçları (ve, ile, ilâ vb.)
- Denkleştirme bağlaçları (veya, yahut, veyahut, ya da vb.)
- Karşılaştırma bağlaçları (da...da, ya...ya, hem...hem, ne...ne vb.)
- Pekiştirme bağlaçları (değil, dahi, da, ise, bile, ya vb.)

• Cümle başı bağlaçları (fakat, lakin, ama, ancak, yalnız, yeter ki, sanki, hatta, çünkü, keşke vb.) Bağlaçların dilimizde sayıca en zengin olanları cümle başı bağlaçlarıdır; açıklama, sonuç, üsteleme, sebep, zıtlık vs. anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlarlar.

3. Çekim Edatları

- Sebep Edatları (için, üzere, dolayı, ötürü, diye vs.)
- Vasıta Edatları (ile)
- Benzerlik Edatları (gibi)
- Başkalık Edatları (başka, gayrı vb.)
- Hâl Edatları (göre, nazaran, dair, ait, rağmen vs.)
- Miktar Edatları (kadar)
- Zaman Edatları (beri, önce, evvel, böyle, sonra, geri vs.)
- Yer-Yön Edatları (kadar, değin, dek, karşı, doğru, yana, sıra, içeri, öte vs.)

(Efendioğlu 2007: 2)

Sınıflandırmalar içerisinde çalışmamız doğrultusunda “için” edatına yoğunlaşmış ve konunun geçtiği yerler öncelikle seçilmiştir. Sınıflandırılmalarda “için” edatı dışındaki diğer edatlara bu çalışmamızda değinilmemiştir.

2.1.3.1. “için” Edatının Tasniflerdeki Konumu

Karaağaç’a göre Türkçede varlık ile varlık (söz öbeği) ve varlık ile eylem (cümle) ilişkilerinin adlarından ekleşmiş olanları, isim hâl ekleri; ekleşmemiş olanları ise çekim edatlarıdır (Karaağaç, 2009: 160). Çekim edatları için Gülensoy’un yorumu “Son çekim edatları işletme eki vazifesi gören edatlar olup, isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaparlar. Beraber buldukları isim unsurunun sonuna gelir ve onunla birlikte edat grubu adı verilen kelime grubunu meydana getirirler” şeklindedir (Gülensoy, 1998: 242).

Edat terimi dar kapsamlı olarak çekim edatları veya son çekim edatları için kullanılmış (Gabain, 1995: 97; Hacıeminoğlu, 1996: 80; Şahin, 2003: 56; Argunşah, Yüksekaya, 2013: 70/196) olmakla birlikte, bağlaçlar ve ünlemler edatların içine dâhil edilip birden çok kavramı kapsayıcı bir bakış açısıyla (Karaağaç, 2009: 164; Banguoğlu, 2011: 392) da işlenmiştir.

“İçin” edatı görevleri bakımından ele alındığında çekim edatı veya son çekim eki edatının sebep, maksat, gaye, hedef ilişkisi kuran edatlar alt başlığında değerlendirilmektedir

(Korkmaz, 2003: 1066; Ergin, 1993: 349; Hacıeminoğlu, 1996: 80; Bilgegil, 2009:217; Hengirmen, 2002: 168; Vural, Böler, 2012: 257; Karaağaç, 2009: 161).

Kullanılış biçimleri bakımından ise “için” yalın (ev için) ve ilgi durumu (onun için) isteyen edatlar içerisinde belirtilmektedir (Korkmaz, 2003: 1061; Şahin, 2003: 56; Ergin, 1993: 346; Eker, 2009: 410; Gülensoy, 1998: 242; Durmuş, Teker, 2009: 202; Bozkurt, 1995: 133; Demir, 2006: 492-493; Vural - Böler, 2012: 257; Toparlı, 2011: 545; Demir, Yılmaz,2010: 235, Topaloğlu, 1989: 138; Bilgegil, 2009: 217).

Hacıeminoğlu’na göre için edatı Eski Türkçede yalın hâl ile, iyelik ekli sözlerle, isim-fiillerle, ne soru zamiri ile, zamirlerin ilgi hâli ile; Karahanlı sahasında yalın hâl ile, iyelik ekli sözlerle, zamirlerin ilgi hâli ile; Harezmi sahasında yalın hâl ile iyelik ekli sözlerle, zamirlerin ilgi hâli, ne soru zamiri ile; Kıpçak sahasında yalın hâl ile, iyelik ekli sözlerle, zamirlerin ilgi hâli ile bazen de zamirlerin yalın hâli ile; Çağatay sahasında yalın hâl, iyelik ekli sözler, soru zamirleri, isim-fiil ve mastarla, zamirlerin bulunma ve ilgi hâli ile; Batı Türkçesinde yalın hâl, iyelik ekli söz, isim-fiil, mastar ve zamirlerin ilgi hâli ile; Türkiye Türkçesinde yalın hâl, iyelik ekli sözler ve zamirlerle kullanılmıştır (Hacıeminoğlu 1992: 98-103).

Doğan “Son çekim edatları en fazla iki istem boşluğu açmasına rağmen bu boşlukları *yalın durum tamlayıcısı* (kim), *yükleme durumu tamlayıcısı* (kimi), *yönelme durumu tamlayıcısı* (kime), *ayırılma durumu tamlayıcısı* (kimden), *tamlayan durumu tamlayıcısı* (kimin), *vasıta durumu tamlayıcısı* (kimle) olmak üzere 6 tip tamlayıcıyla doldurur. Sözlüksel unsurların belirli sayı ve tipte tamlayıcıyı sunması ve yönetebilmesi belirli söz dizimsel yapıların ortaya çıkmasını sağlar. “İçin” edatı “maksadıyla, amacıyla” işlevinde kullanılabilmesi yalın durum tamlayıcısını gerektirir ancak yalın durum tamlayıcısının şekil bilgisel açıdan sıfat-fiil olmasını zorunlu kılar. Edatların morfolojik istemi tamlayıcı tiplerine eklenen alt bilgiyle şu şekilde gösterilmiştir: [kim<isim-fiil>]+için+{fiil}.

Sınavı kazanabilmek_[kim<isim-fiil>] için çalışıyor.” der (Doğan, 2014: 109).

Korkmaz, “ ‘kim’ soru zamiri ile ‘için’ edatı birleşirken teklik biçiminde her zaman ilgi durumu ister. Çokluk biçiminde ise eksiz birleşirler: kimin için, kimler için” der (Korkmaz, 2003: 1066).

Ediskun’a göre edatlar ulandıkları kelime ya da kelimeler ile ya sıfat ya da zarf öbeği oluşturmuş olabilirler (Ediskun, 2010: 294). Korkmaz, *kelime gruplarından oluşan sıfatlar* (s.357) başlığında “için”i edat grubu biçiminde olanlar olarak ele almış daha sonraki konu başlıklarından *işlevleri bakımından zarflar* (s.511)’da ise <durum bildirme zarfları: sebep bildirenler> alt başlığında için edatından örnekler vermiştir (Korkmaz, 2003: 357/511) . “İçin” edatının sıfat ve zarflarla ilişkisini Vural şöyle ele almıştır: Edatlar eklendikleri isim, sıfat, zamir gibi isim soylu kelime ve kelime grupları ile edat grubu oluştururlar. Bu edat grupları sıfat ve zarf vazifesi görürler (Vural, 2012: 255).

Demir, “İlgeç sayılan sözcükler yapıcı incelendiğinde basit, birleşik ya da türemiş oldukları görülür” der (Demir, 2006: 495). Bilgegil’in tasnifi ise şöyledir: Edatlar için bir sınıflandırma söz konusu olursa, iki esası göz önünde bulundurmak zorundayız: asıllarını, yapıları. Asıllarına göre, ya doğrudan doğruya edat olan kelimelerden ya edat yerine kullanılan başka kelimelerden bahsedebiliriz: “için” aslında edat olan sözcüktür. Edatlar hâl ve çoğul eki almakla beraber, bir hâl ekini takip eden yapıda olabilir; bu durum da sınıflandırma için hareket noktası sayılabilir. Buna göre bir edat ya basittir yahut birleşiktir. İçin edatı ise basittir (Bilgegil, 2009: 215) “için” edatının kök olan edatlar olarak alındığı sınıflandırmalar da vardır (Banguoğlu, 2011: 389; Demir, Yılmaz, 2011: 99).

2.1.4. “için” Edatı Üzerine İleri Sürülen Görüşler

Türkiye Türkçesindeki edatların az sayıdaki bir bölümü ad kökenlidir. Adlara eklenen iyelik veya durum eklerinin zamanla, eklendiği kelime ile kalıplaşıp kaynaşmasından oluşmuştur. Bu oluşma Türkçenin çok eski devirlerinde gerçekleşmiş olmalıdır ki, bunların çoğu daha Eski Türkçe döneminde bile artık edatlaşmış durumdadır. Örnek olarak Türkiye Türkçesindeki *berü*, *için* edatının *üçün* karşılıklarını gösterebiliriz (Korkmaz, 2003: 1056).

uçun ve bu edattan geliştiği var sayılan *üçün*, *içün* ve *için* edatları üzerine bugüne kadar pek çok şey söylenmiş durumdadır. Konu hakkında ilk görüşlerden biri Gabain tarafından ileri sürülmüştür. Gabain “için” edatının *uç* “nihayet, son” isminden yapılan *uç>uçu->üçü-* “bir hedefe, bir sona erişmek” fiiline getirilen -n ekiyle yapılmış bir zarf-fiil olarak kabul eder (Ölker 2014: 174). Gabain, Eski Türkçenin Grameri’nde “için” edatını *fil menşeli son çekim edatlarından -n zarf fiilleri* başlığı altında ele almış kökeni için tam olarak şu ifadeyi kullanmıştır: *üçün* (*uç* “uç”tan, **uçu-* >**üçü-* “hedef almak”?) “için” (Gabain, 1995: 97).

Bir sebep gösterme edatı olarak kullanılan bu kelime, küçük ses değişimleri ile Türkçenin tarihî ve yaşayan her lehçesinde kullanılmıştır: Kökt., Uyg., Kum., Çağ., Tar., Kaz., Özb., Trkm., *üçün*; Karh. *üçün*, *uçun*; Eski Anadolu Türk. *içün*; Osm., Krm. *için*, Trkm. *uçin*, Şor, Sag. *üçün*, Alt., Tel. *uçun*, Şor, Leb. *ucun*, Yak. *isin*; Çuv. *zen,zan* (Korkmaz, 1961: 31).

Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar* adlı eserinde “için edatının kökeni üzerine ileri sürülen görüşleri sıralamış, sözleri içerisinde Korkmaz’ın konuya ilişkin fikirlerine katıldığını belirtmiştir: *uçun* / *üçün* / *içün* / *için* < *uç+u-n* hakkında, hususunda, dolayısıyla, sebebiyle, yüzünden, maksadıyla’ mânâlarını ifade ile sebep ve gaye bildiren çekim edatıdır. Bu edatın teşekkül tarzı hakkında çeşitli görüşler vardır. Bu görüşlerden en yaygın olanı *uçun*’un *uç* ‘nihayet’ sözüne -n vasıta hâli eki gelmek suretiyle teşkil olunduğu kanaatidir. Mesela W. Bang, T. Banguoğlu, M. Ergin bu kanaattedirler. Diğer taraftan Gabain de kelimeyi mevhum bir *uç* fiilinin -n ile yapılmış zarf-fiili saymaktadır. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz ise, bu edat hakkında yazmış olduğu makalede yukarıda zikredilen görüşlerin münakaşasını yaptıktan sonra, onlardan ayrılarak, kelimeyi *uç* ‘sebep’ ismine -n vasıta hâli eki gelmek suretiyle teşekkül etmiş saymaktadır. Prof. Dr. Z. Korkmaz’ın düşüncesine biz de katılmaktayız. Nitekim *uçun* / *üçün* edatının mânâ ve kullanışı ile *uç* ‘sebep’ kelimesi arasındaki münasebet bu kanaati kuvvetlendirmektedir : “elmayı kesmek matlubum oldu ta kim anın uçından bir azaba dahı giriftar olmayan”; “bu uçin dan artuk sözüm var benüm” örneklerinde isme muzaf olarak kullanılmış bulunan *uç* kelimesi vazife itibari ile *uçun* edatının aynıdır (Hacıemioğlu 1992: 98).

Räsänen ise bu görüşlerden ayrılarak *uçun* edatını *iç* sözcüğüyle ilişkilendirmek yoluyla açıklamaya çalışmıştır (Akt.: Nalbant, 2012).

Oruç'un çalışmasında "için" edatının Oğuz sahasında için, içün, için, içinem, içinin, için (< E.T. uç+u+n) şekillerinde kullanıldığının belirtilmiştir (Ölker, 2014: 175).

Ediskun "için" edatının eski biçimi için şunları söylemektedir: Türkçede kenar, uç anlamalarına gelen uç ile zarf eki olan -un'dan oluştuğu sanılmaktadır. "için" edatına eski Türkçe'de için biçiminde rastlamaktayız (anı için Tabgaç Kağanda mı bedizçi kelürtüm). Anadolu Türkçesinde sırasıyla şu biçimlerde görülmüştür: için (-çün), için (Ediskun, 2010: 296).

Ergin "için" edatı için "uç isminin intrumental şekline dayanır, der: uç-u-n. Eski Türkçede böyle olan edat Batı Türkçesine de uçun şeklinde geçmiş sonra için, için şekillerini aldıktan sonra Osmanlıca'nın sonlarında bugünkü için şekline girmiştir. Bugün Azeri sahasında 'uçun' şekli hâla kullanılmakta, diğer Anadolu ağızlarında da için, için, şekilleri yaşamaktadır. Edatın uç'tan geldiği Eski Anadolu Türkçesinde ve bugün Azeri sahasında kelimenin edat gibi ve <yüz> yerine kullanılan şekilleri de göstermektedir: señin ucuñdan, onuñ ucundan, bizim ucumuzdan misallerinde olduğu gibi. Bu edat da 'ile' kadar olmamakla beraber ve geçici olarak bazen ekleşme temayülü gösterir. Eskiden beri vezin icabı şiirde ve bugün ağızlarda bu ekleşme görülebilir: anuñçun, seninçin, misallerinde olduğu gibi." der (Ergin, 1993: 349).

"için" edatının Farsça "ey" ve "çun"dan meydana gelmiş bir edat olduğunu söylemek yanlıştır. Türkçe "ucun"un zamanla değişmiş hâlidir. Nitekim bazı mahalli ağızlarda "bunun ucundan" derler ki "bu sebepten, bu yüzden" anlamına gelir. Bu edat, takibettiği kelimeye yalnız sebep değil, yerine göre ilgi ve tahsis anlamları da katar (Bilgegil, 2009: 217).

Yazılışı konusunda Gencan şöyle bilgi vermektedir: "için" edatı çoğu kez -çin, -çün olarak kendinden önceki sözcüğe birleşirdi: benümçün namurat olsun diyenler bermurat olsunlar (Gencan, 2001: 476).

Ediskun, Türk Dilbilgisi kitabına "için edatı çekimli fiillere ulanamaz" diye not eklemiştir. Bununla birlikte, kimi kez emir kipinin III. Tekil ve çoğul kişilerine, amaç ilgisiyle

ulandığına rastlıyoruz: “ben, ona bu kitabı **okusun için** vermişim” ... vb. fakat bu türlü kullanım, bugün yerini fiilimsilere bırakmıştır: “okuması için” ... (Ediskun, 2010: 295) .

Gencan ise emir kipiyle ilgili kullanımı hakkında şöyle der: Çekimli eylemlerle öbekleşmez, kimi kez –anlam kaymasına uğrayarak- buyuru kiplerinin III. kişisiyle kullanılır: O dergiyi Sevim’e okusun için verdim. “okuması için” (Gencan, 2001:476).

Gülensoy, Köken Bilgisi Sözlüğü’nde için sözcüğünün “amacıyla , maksadıyla anlamına geldiğini belirttikten sonra ET. uçun~ üçün < için < *uç+(u)n (*uç ‘sebepe’+u+n ‘vasıta durum eki’) bilgisini verir. EAT kullanımını için ise şunları eklemektedir: +çün: çekilmekçün; için (Gülensoy, 2007: 424).

Divânü Lugati’t-Türk’te bu edatla ilgili iki biçim karşımıza çıkar:

1. için: Bu edatla sebep ifade edilir. “Senin için geldim.” anlamında *seniñ için keldim* denir.

2. için: “aralarında” anlamına gelen edat. “Onlar aralarında barıştılar.” anlamında *olar için aytıştılar* denir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2014: 36).

Tiken, “için” ve “içün”ün farkına şöyle değinmiştir: Yalnızca edat olarak görülen “içün”, ekleştirilerek de kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesindeki “için” şekli ise ekleştirilmemektedir. *Dile benzedügi’çün baş keser* (Tiken, 2004: 24).

3.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

İçin edatının Tarihî ve Çağdaş Türk lehçelerdeki görünüşleri tespit edilmiş ve tespit edilen örnekler işlev açısından değerlendirilmiştir.

Dil bilgisiyle ilgili terim sözlükleri, gramer kitapları ve konuyla ilgili makalelerden “için” edatı ile ilgili bilgiler derlenmiştir. Bu edatın tarihî lehçelerdeki görünüşlerinin tespiti için dönem eserlerinin dizin kısımlarından yararlanarak örnekler bulunmuş ve bu örnekler kendi içinde işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Tespit edilen örneklerden Türkiye Türkçesine çevrili olanlar metinde doğrudan kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine çevrili olmayan örnekler ise Türkiye Türkçesine çevrilerek metinde kullanılmıştır.

4.BULGULAR

4.1. İÇİN EDATININ ANLAM İLGİLERİ

“için” edatı, kelimenin yapısındaki sebep anlamından başlayan bir genişleme ile “dolayı”, “mahsus”, “maksadıyla”, “özgü”, “göre” vb. bazı edatların “tahsis” veya “süre” gösteren kullanım genişliği de kazanmıştır (Korkmaz, 2003: 1066).

“için” edatının kurduğu anlam ilgilerini Bilgin şöyle sıralamaktadır:

1. Amaç ilgisi kurar: *Terlememesi için mantosunu çıkarmasını söyledi.*
2. Nedensellik ilgisi kurar: *Ben buraların yabancısı olduğum için sustum.*
3. Görelilik ilgisi kurar: *Benim için şiir, o dardaracak alanda kalmak zorunda değildir.*
4. Bir gerçekleştirimde gereken ya da öngörülen zamanı belirtmede kullanılır: *Bana birkaç gün için otuz lira kadar bir şey verebilir misin?*
5. Koşul ilgisi kurar: *Benim dünyayı sevmem için dünya beni sevmeli.*
6. Bir etkinin kelime ya da neye yönelik olduğunu anlatmada kullanılır: *Nigâr için kalbimde derin bir kin duydum.*
7. Hakkında, “-e ilişkin” anlamı kurar: *Üç İstanbul için, kısaca, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının romanı diyebiliriz.*
8. Özgülemde kullanılır: *Sözün bir erk, yüce bir güç olduğu bir bilinmeyen değil bizler için.*
9. Uğruna, yoluna, yararına anlamı kurar: *Vatan için ölmek de var, fakat borcun yaşamaktır.*
10. Karşılık belirtmede kullanılır: *Böyle namussuz bir sonuç için bu kadar korkunç bir bedel nasıl ödenir?*
11. Kimi ant ya da dilek deyimlerinin kuruluşunda bulunur: *Dinim hakkı için kovarım.*

(Bilgin, 2002: 295)

Ediskun “için” edatının kurduğu anlam ilgilerini beş maddede belirtir:

1. Kelimeler arasında amaç ilgisi kurar: *Seni görmek için geldim.*

2. -diği, -eceği yapıları ortaçlardan sonra gelirse, sebep ilgisi kurar: *Doğruyu söyleyeceğim için kızdı.*

3. Kelimeler arasında özgülleme (mahsus, hakkında) ilgisi kurar: *Kış için hazırlıklar başladı.*

4. Kelimeler arasında -e göre'nin verdiği anlamı sağlar: *Bu iş için para çok azdı.*

5. Ant deyimleri kurar: *Dinin hakkı için söylüyorum ki...* (Ediskun, 2010: 295)

Hepçilingirler, "için" sözcüğünün ilgeçlikten başka görevi olmadığını, "için" in yalnızca anlamından söz edilebilirliğini belirttikten sonra anlamlarını şöyle açıklamıştır:

1. Amacıyla maksadıyla: *Bebeği görmek için (amaç) buraya geldim (sonuç).*

2. Nedeniyle (-den dolayı): *Bıktığı için (neden) işi bıraktı (sonuç).*

3. Hakkında, ilgili olarak: *Müdür için söylemediğini bırakmadı. / Onun için deli diyorlar.*

4. Uğruna, yoluna: *Demokrasi için savaşanları tarih unutmaz.*

5. ...-liğine (süre belirtir): *Benden iki saat için izin aldı.*

6. Göre (Ölçü olarak alınır, göz önüne alırsa): *Son sınav için bu sorular çok basit.*

7. Armağan olarak, ait olsun diye: *Senin için bir roman aldım.*

8. Karşılığında, karşılık olarak: *Bu koltuklar için kaç lira verdiniz?*

9. Ant (yemin) deyimleri kurar: *Çocukların başı için...* (Hepçilingirler, 2004: 147).

Demir'e göre "için" edatı sözcükler arasında amaç (*Karnını doyurmak için mutfağa geçti.*), neden (*Sakatlandığı için maçı yarıda bıraktı.*), özgülük (*Senin için aldım bunları.*), karşılık (*Bu elbise için kaç para ödedin?*), yönelik (*Senin için iyi şeyler söyledi.*), süre (*Bir ay için borç almıştım.*), görelilik (*Bizim için hava hoş.*), yemin-ant (*Dinin hakkı için doğru söyle!*) gibi anlam ilgileri kurar (Demir, 2006: 498).

Görüldüğü üzere gramer kitaplarında "için" edatının anlam ilgilerine değinilirken yalnızca verdiği anlam başlığı ve bir cümle örnekle yer verilmiştir. Edatın Eski Türkçe karşılığı "içün" ün anlam ilgilerini ise Tiken şu şekilde açıklar:

1.a) "-dığından / -dığından dolayı, -mesi sebebiyle" anlamında, iyelik eki "-duk/-dük"lü sıfat-fiile teşkil ettiği birleşik zarf-fiil, **sebeP** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Yaramazıdugum için kalmışam.*

1.b) "-den dolayı, sebebiyle, yüzünden" anlamlarında, yalın hâldeki isim unsurunu **sebeP** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Beni melâmet iden 'ışk için 'acep kanı.*

2.a) "Gayesiyle, maksadıyla" anlamında, Türkçe'nin düşürülmüş düşürülmemiş isim-fiiliyle (mastar) yahut Arapça isim-fiile teşkil ettiği birleşik zarf-fiil, **gaye** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Ki varmaq için Çin'e girem yola.*

2.b) "Uğruna, yoluna" anlamında, yalın hâldeki isim unsurunu **gaye** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Ayruk dahı nesne-y-içün yayı kurmadı.*

2.ba) "Uğruna, yoluna" anlamında, iyelik ekli isim unsurunu **gaye** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Fikrüm evini eylemişem 'ışkun için boş.*

2.c) "Uğruna, yoluna" anlamında, ilgi ekli zamiri **gaye** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Bizüm'çün birez zahmete katlana.*

2.d) "Olsun diye" anlamında, yalın hâldeki isim unsurunu **gaye** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Eyledi 'arşı ana seyrân için / Döşedi ferşi ana meydan için.*

3.a) "Aleyhine, -e karşı" anlamında iyelik ekli isim unsurunu *karşı durum alma* ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Yârı-y-içün ol dost ki kuyu kaza benven.*

3.b) "Aleyhine, -e karşı" anlamında, ilgi ekli zamiri *karşı durum alma* ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Düzetmiş durur ol bizüm'çün tuzah.*

4.a) "Hakkında, ile ilgili olarak" anlamında, yalın hâldeki isim unsurunu **ilgi** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Süheyl için eydür idi hele.*

4.b) "Hakkında, ile ilgili olarak" anlamında, ilgi ekli zamiri **ilgi** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Kişi kimseye eylemiş ola güç / Anun için ılı varurdu son uç.*

5.a) "-e mahsus" anlamında, ilgi ekli zamiri **tahsis** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: *Cümlesi bizüm için şerbet durur.*

5.b) "-e mahsus" anlamında, ilgi ekli zamir ve yalın hâldeki isim unsuruyla oluşturduğu grup, **yüklem ismi** durumunda bulunmaktadır: Bunların'çündür beşârat hem 'itâb.

6.a) "-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana" anlamında, yalın hâldeki isim unsurunu **bakış açısı** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlamaktadır: Bilmeyen'çün hod ne gam var ve's-selam.

6.b) "-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana" anlamında, ilgi ekli zamiri **bakış açısı** ifade eden bir hâl zarfı olarak fiile bağlanmaktadır: Kalan ayruğı anun için tufeyl.

6.c) "-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana" anlamında, ilgi ekli zamiri **bakış açısı** ifade eden bir hâl zarfı olarak, düşürülmüş bulunan "temenni budur" anlamında bir cümleye bağlamaktadır: *Hemîşe benüm için olgil esen.*

7) "-(n)a bağlı olarak, -(n)a bağlı olmak üzere şartıyla" anlamında, iyelik ekli isim unsurunu şart ifade eden bir hâl zarfı olarak, düşürülmüş bulunan "**yemin ederim**" anlamında bir çekimli fiile bağlamaktadır: *Şu Tanrı hakı'çün ki yiri göği / Yaratdı vü insana viridi ögi.*

(Tiken, 2004: 24)

4.2 İÇİN EDATININ LEHÇELERDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

"için" edatının işlevleri belirlenirken tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki görünümleri incelenmiştir. Bu görünümler o lehçeye ait olan eserlerde araştırma konumuz olan "için" edatını bulmamızı kolaylaştırmış sonrasında eserlerden bulunan cümle veya kalıplar incelenerek işlevler belirlenmiştir.

4.2.1. İçin Edatının Tarihî Türk Lehçelerindeki Görünümleri

4.2.1.1. Göktürk Türkçesi

İçin edatı, Göktürk Türkçesi'nde "üçün" olarak görülmektedir (Tekin, 2006:182).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Orhun Yazıtları'ndan faydalanılmıştır.

Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

nedeniyle. -mesi sebebiyle:

tengri yir bulga kin üçün yağı boltı [KT K: 4], (Tekin, 2006: 36).

“Gök (ile) yer (arasındaki) karışıklık nedeniyle (bize) düşman oldular.”

Bö: [BK D: 29-30], (Tekin, 2006: 32); [KT D: 15 / BK D: 13], (Tekin, 2006: 28/54).

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

tabgaç bodun tebligin kürlüğün üçün ... türük bodun illedüg ilin içginu idmiş. [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52).

“Çin halkı hilekar ve sahtekar olduğu için Türk halkı, kurduğu devletini elden çıkarıvermiş.”

Bö: [KT G:9], (Tekin, 2006: 22); [KT G:9], (Tekin, 2006: 22); [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); [BK D:36], (Tekin, 2006: 62); [BK D:33], (Tekin, 2006: 62); [BK D:34], (Tekin, 2006: 62).

sayesinde:

tengri yarlıkaduk üçün kutum ülügüm bar üçün ölteci bodunung turgürü igittim. [BK D:23], (Tekin, 2006: 58).

“Tanrı (öyle) buyurduğu için, bahtım (ve) talihim olduğu için, ölecek halkı diriltip doyurdum.”

Tengri küç birtük üçün anta sançdım yañdım [BK D:32], (Tekin, 2006: 62).

“Tanrı güç verdiği için orada mızrakladım.”

Bö: [BK D:28], (Tekin, 2006: 60); [KT D:12 / BK D:11], (Tekin, 2006: 26/54); [KT D:29], (Tekin, 2006: 32); [BK K:7], (Tekin, 2006: 46); [BK K:10], (Tekin, 2006: 46).

yüzünden:

bilmedük üçün yablakınıg üçün eçim kagan uça bardı. [KT D:24], (Tekin, 2006: 30).

“Bilgisizliğiniz yüzünden, kötü (davranışlarınız) yüzünden, amcam hakan vefat etti.”

Bö: [BK D:16/ KT D:19], (Tekin, 2006: 56/28); [BK D:20], (Tekin, 2006: 56);[KT D:23 / BK D:19], (Tekin, 2006: 56).

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

anı için ilig ança tutmuş erinç [KT D:3/ BK D:4], (Tekin, 2006: 24/50).

“Onun için devleti öylece yönetmişler şüphesiz.”

uğruna, yoluna, yararına:

türük bodun için tün udımadım küntüz olurmadım [KT D: 27], (Tekin, 2006: 30)

“Türk halkı için gece uymadım, gündüz oturmadım.”

karşılığında (karşılık olarak) :

... işig küüçüg birtük için türük bilge kagan ayukınga inim küül tiginig küüzedü olurtum [KT B], (Tekin, 2006: 40)

“... (ölesiye) hizmet ettiği için, Türk Bilge Hakan mülküne (?), kardeşim Kül Tigin’i gözeterek hükümdar (olarak) oturdum.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserde açıklama (izah), niçin?, ne sebeple?, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri, özgülleme (-e mahsus), koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Göktürk Türkçesi için aynı cümlede farklı işlevler karşımıza çıkabilmektedir: *tengri yir bulga kin için ödinge küni tegdük için yağı boltı*. “Gök (ile) yer (arasındaki) karışıklık nedeniyle, ödlerine haset girdiği için (bize) düşman oldular.” [BK D: 29-30], (Tekin, 2006: 32). Bunun yanında aynı cümlede aynı işlevler de karşımıza çıkabilmektedir: *Tengri yarlıkazun kutum bar için ülügüm bar için ölteçi budunung turgürü igittim*. “Tanrı bağışlasın, ilahi lütfum olduğu için, kismetim olduğu için, ölecek halkı diriltip doyurdum.” [KT D:29], (Tekin, 2006: 32).

Ayrıca; *Oysa kutum ülügüm bar üçün* “Bahtım (ve) talihim olduğundan” [BK D:23], (Tekin, 2006: 58) örneğinde olduğu gibi tek edat, ‘ve’ bağlacıyla bağlanmış iki ayrı kelimeyi aynı işlevle karşılayabilmektedir.

kürlüğün üçün “sahtekâr olduğu için” [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); *yarlukadukin üçün* “lütüfkar olduğu için” [KT G:9], (Tekin, 2006: 22); *antagingın üçün* “böyle olduğun için” [KT G:9], (Tekin, 2006: 22); *armakçısın üçün* “aldatıcı olduğu için” [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); *kikşürtükün üçün* “birbirlerine düşürdüğü için” [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); *yongaşurtukin üçün* “kışkırttığı için” [KT D:6/ BK D:6], (Tekin, 2006: 24/52); *olurtukum üçün* “tahta oturduğum için” [BK D:36], (Tekin, 2006: 62) örneklerinde -den dolayı işlevi kullanılmıştır. Bir durumun veya olayın neyden dolayı gerçekleştiğine dair sebep bildirmektedir. Bu sebep olumlu ve olumsuz oluşuna göre alt işlevlere ayrılacaktır. Olumlu anlam verenler sayesinde işlevi olumsuz anlam katanları ise yüzünden işlevi kategorisine dâhil edilmiştir.

Sayesinde işlevinde şu örneklerden yola çıkarak değerlendirelim: *Tengri küüç birtük üçün* “Tanrı güç verdiği için, Tanrı’nın verdiği güç sayesinde” [KT D:12 / BK D:11], (Tekin, 2006: 26/54); *kutum bar üçün ülügüm bar üçün* “ilahi gücüm, kısmetim olduğundan dolayı, ilahi gücüm ve kısmetim sayesinde.” [KT D:29], (Tekin, 2006: 32); *Tengri yarlıkadukin üçün* “Tanrı lütüfkar olduğu için, tanrının lutfu sayesinde” [BK K:7], (Tekin, 2006: 46) tahta oturdum. -Den dolayı gibi çevirebiliriz ama anlamsal olarak olumlu olması ‘sayesinde’ anlamı katmaktadır.

beş balık anı üçün ozdı [BK D:28], (Tekin, 2006: 60) örneğinde; anı için ile daha önce söylenen cümleye atıfta bulunulmuştur ama ‘bu yüzden’ anlamı değil de ‘bu sayede’ anlamını sezdiren olumlu bir sonuca bağlanmıştır ve bu sayede beş balığın kurtulduğunu belirtmektedir.

yablakınığ üçün “kötü (davranışlarınız) yüzünden” [KT D:24], (Tekin, 2006: 30); *bilmedükün üçün* “Bilgisizliğin yüzünden” [BK D:16/ KT D:19], (Tekin, 2006: 56/28); *yangiltukin yazıntukin üçün* “hatalı hareket ettiğinden” [BK D:16/ KT D:19], (Tekin, 2006: 56/28);

küregüngin üçün "İtaatsizliğin yüzünden" [KT D:23 / BK D:19], (Tekin, 2006: 56) cümleleri -den dolayı gibi çevirebiliriz ama anlamsal olarak olumsuz olması 'yüzünden' anlamı katmaktadır.

4.2.1.2. Eski Uygur Türkçesi

İçin edatı, Eski Uygur Türkçesinde "üçün" olarak görülmektedir (Eraslan, 2012: 305). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Altun Yaruk, Haustuanift, İyi ve Kötü Prens Öyküsü ve Irk Bitig'den faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

ärti, ymä äv bark tutduk üçün ylıkıka barımka bolup azu mungumuz takımız tägip yöv todunçsuz uvutsuz suk yäk üçün, ärinip ärmägürüp ärkliğin ärsizin baçak olurup ädgüti nomça töröçä baçamadımız ärsär, tängrim amtı yazokda boşunu ötünür biz. [H: 288,291,292], (Özbay, 2014: 88)

"Ayrıca ev bark, mal mülk sahibi olmak **için** ya da ihtiyaçlarımızı, sıkıntılarımızı bahane edip, utanmaz, ahlaksız hırs şeytanı için (Tanrı) korkusu olmayan düşüncemiz (yüzünden) yahut erindiğimiz için isteyerek veya istemeyerek oruç bozduysak; Tanrım şimdi günahtan arınmayı dileriz."

nedeniyle, -mesi sebebiyle:

burkanlarning togguluk belgürgülük orunu yurtı üçün anın bo ilinmeksiz atlıg daranı kapıgta yég nom kapıgı yok tétir tép [AY: 59], (Çetin, 2012: 110).

"Buddhaların ortaya çıkıp belirlediği yeri yurdu olduğu için bu bağlanmama adlı dharani öğreti kapısından daha iyi öğreti kapısı yoktur."

Bö: [İKPÖ: LV.2], (Hamilton, 1998: 38); [H: 78,82], (Özbay, 2014: 81).

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

kamağ bodisatavlarka ulug asıg tusu kılur üçün anın antag tétir. [AY: 50], (Çetin, 2012: 109).

“Bütün Bodisattva’lara yarar sağladığı için böyledir.”

Bö: [AY: 135], (Çetin, 2012: 116); [H: 20], (Özbay, 2014: 79); [H: 268], (Özbay, 2014: 87); [İKPÖ: XXVII.8], (Hamilton, 1998: 24); [İKPÖ: LIV.2], (Hamilton, 1998: 37); [İKPÖ: LXXIII.1], (Hamilton, 1998: 47); [İKPÖ: LXXIV.1], (Hamilton, 1998: 47)

sayesinde:

tegin qutu ülügi üçün adası tudasız qaç kün içintä ärdinilig otruuqa tägdilär. [İKPÖ: XXXIII.5], (Hamilton, 1998: 27).

“Prensın kutu ve talihi sayesinde, tehlikesiz ve engelsiz olarak birkaç gün içinde mücevher adasına eriştiler.”

Bö: [İKPÖ: LXIV.1], (Hamilton, 1998: 42).

yüzünden:

içgärülük ädgü yemişig quşlar artatır üçün turqaru qınqa täginürmen [İKPÖ: LXXIII.1], (Hamilton, 1998: 47).

“Saraya ait iyi yemişleri kuşlar talan ettikleri için hep cezaya uğruyorum.”

Bö: [İKPÖ: XXX.5], (Hamilton, 1998: 25); [H: 288,291,292], (Özbay, 2014: 88); [H: 342,343,345,349], (Özbay, 2014: 90).

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

anı üçün men özüm kértü katıg çın kértü köngülin töpün yénçürü yükünüp inanur men sizinge tēp tēdi [AY: 854], (Çetin, 2012: 170).

“Bu yüzden ben doğru, sağlam (bir) kalple karşınızda eğiliyorum (ve) inanıyorum, dedi.”

Bö: [İKPÖ: XXI.6], (Hamilton, 1998: 21).

niçin, ne sebeple?:

Amrak oylum nâ üçün buşuşlyu kältingiz. [İKPÖ: IV.5], (Hamilton, 1998: 12)

“Sevgili oğlum, niçin üzüntüye kapıldınız?”

Bö: [İKPÖ: XVI.7], (Hamilton, 1998: 18); [AY: 115], (Çetin, 2012: 114); [AY: 132], (Çetin, 2012: 116)

özüleme (-e mahsus):

dintar burua guru eşidip içimiz isig Sangun İtaçuk üçün bitidim. [IB: 67], (Tekin, 2004: 34)

“Mürşit kâhinden işitip, ağabeyimiz Sangun İtaçuk için (bu kitabı) yazdım.”

Bö: [İKPÖ: XXVII.1], (Hamilton, 1998: 24); [İKPÖ: XLVII.7], (Hamilton, 1998: 34); [AY: 591], (Çetin, 2012: 149)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserlerde açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), uğruna, yoluna, yararına, yemin deyimleri, koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşılmalıdır.

‘Amacıyla’ işlevindeki “ev bark, mal mülk sahibi olmak için” örneğinde hepsi için ortak bir ‘için’ edatı kullanılmıştır. Aynı zamanda cümle içinde farklı işlevli kullanım da vardır: *uvutsuz suk yäk üçün*, ahlaksız hırs şeytanı için. [H: 288,291,292], (Özbay, 2014: 88)

‘Nedeniyle’ işlevinde “Daha iyi öğreti kapısının olmamasının sebebi Buddhaların ortaya çıkıp belirmediği yeri yurdu olması”dır [AY: 59], (Çetin, 2012: 110).

‘-den dolayı’ işlevinde bundan dolayı bu oldu şeklinde sonuç hep cümleye eklenmiştir. ‘Sayesinde’ veya ‘yüzünden’ olması gibi olumlu ve olumsuz anlamları barındırması -den dolayı

işlevinin alt dallarını olduğunu gösterir bize. *...tägir üçün busanıp balıq uluşta bilgälärkä ayıtıp kim yemä ötkürü umadılar* “... uğradığı için üzülüp, şehirdeki ve ülkedeki bilgelere sormuş; onlar da bir çözüm bulamamışlardı.” [İKPÖ: LXXIV.1], (Hamilton, 1998: 47). Bu cümlede -den dolayı üzülmüş ve sonrasında bilgelere sormuştur. Ama olumlu ve olumsuzluk görünmemekte nötr bir kullanım bulunmaktadır.

biligsiz ögsüz boltukumuz üçün yazokda boşunu ötünür män. “Akılsız hâle geldiğimiz için günahatan arınmayı diliyorum.” [H: 20], (Özbay, 2014: 79). Bunları barındırdığından dolayı bir şeyi istemektedir ya da bir şey isterken, istediği şeyi hak ettiğinin sebebini söylerken ‘-dan dolayı’ işlevindeki için edatı kullanılmıştır. [H: 268], (Özbay, 2014: 87) kodlu cümlede de günahatan arınmayı dilerken aynı kullanımı görmekteyiz.

‘Niçin’ işlevinde için edatı, niçin sorusuna cevapmış gibi gelmektedir: *yerçi boltı* “Niçin rehber oldu” [İKPÖ: XXVII.8], (Hamilton, 1998: 24), *alqu öltilər* “Niçin hepsi öldü.” [İKPÖ: LIV.2], (Hamilton, 1998: 37); *qınqa täginürmen* “Niçin cezaya uğruyorum.” [İKPÖ: LXXIII.1], (Hamilton, 1998: 47).

qutı ülügi üçün “kutu ve talihi sayesinde” [İKPÖ: XXXIII.5], (Hamilton, 1998: 27)/ [İKPÖ: LXIV.1], (Hamilton, 1998: 42). Kutu ve talihi sayesinde neler olduğunu söylemiştir. Olumlu cümledir. Bağlandığı sebep; çabuk olduğu, kolay olduğu veya güzel olduğu gibi olumlu bir süreç izlenimi vermektedir.

içgärülük ädgü yemişig quşlar artatır üçün turqaru qınqa täginürmen [İKPÖ: LXXIII.1], (Hamilton, 1998: 47). Saraya ait iyi yemişleri kuşlar talan ettiler bundan dolayı cezaya uğruyor. Ama sonuç olumsuz olduğundan bunun yüzünden cezaya uğruyorum diye çevirebiliriz. *seşmäz erti.* “sevmezdi” [İKPÖ: XXX.5], (Hamilton, 1998: 25) cümlesinde de benzer olumsuz sonuç görmekteyiz.

todunçsuz uvutsuz suk yäk säviginça yorıdık üçün yavlak yergäru barır, anı üçün tängrim yazokda boşunu ötünür biz manastar hirza, tängriden murwa üçün tängrim ägsüklüg yazoklug biz ötägçi berimçi biz todunçsuz uvutsuzsuk yäk üçün, sakınçın sözün kılınçın ymä közin körüp

kulkakın aşidip tilin sözlöp älgın sunup adakın yorıp ürkä üzüksüz ämgätir biz [H: 342,343,345,349], (Özbay, 2014: 90). “şeytani hırslar için düşüncelerimiz sözlerimiz ve amellerimizle hatalı günahkârlarız.” Şeytani hırslar yüzünden günahkâr olduğunu belirtmektedir. Burada olumsuz bir sonuç değil olumsuz bir durum görmekteyiz. Aynı zamanda bu örnekte aynı edatın art arda gelip farklı işlevlerde kullanıldığını görmekteyiz.

‘Bu yüzden’ işlevi, iki cümle arasındaki bağın sebebini belirtmektedir. Önceki cümleye atıfta bulunarak bu yüzden... olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden gitmek istiyorum [İKPÖ: XXI.6], (Hamilton, 1998: 21); bu yüzden inanıyorum [AY: 854], (Çetin, 2012: 170).

anı üçün [İKPÖ: XXI.6], (Hamilton, 1998: 21)/ [AY: 854], (Çetin, 2012: 170). Karşılaştığımız bu iki cümlede de kullanımı aynı şekildedir. ‘Onun için’ anlamında kullanılıp o’ndan kastı önceki cümledir.

‘Niçin’ işlevinde kullanılan söz konusu edat, İKPÖ eserinde karşımıza *nä üçün* [İKPÖ: IV.5], (Hamilton, 1998: 12)/ [İKPÖ: XVI.7], (Hamilton, 1998: 18); AY eserinde ise *ne üçün* [AY: 115], (Çetin, 2012: 114)/[AY: 132], (Çetin, 2012: 116) olarak çıkmaktadır.

nä üçün buşuşluy kältingiz. “niçin üzüntüye kapıldınız?” [İKPÖ: IV.5], (Hamilton, 1998: 12); *nä üçün ölüm yerkä barır siz* “Niçin ölümlü yere gideceksiniz?” [İKPÖ: XVI.7], (Hamilton, 1998: 18); *ne üçün tęp tésér...* “Niçin diye sorarsan...” [AY: 115], (Çetin, 2012: 114); *ne üçün uñar yégedür tęp tésér...* “Niçin fazladır dersen...” [AY: 132], (Çetin, 2012: 116) örneklerinde görüldüğü gibi bir sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. ‘Ne’ ile birlikte kullanılıp soru kalıbı oluşturmaktadır.

‘Özgüleme’ işlevinde yapılan şeyin kim için olduğunu belirtmektedir. *tegin üçün busanur* “prens için üzülür (idi).” [İKPÖ: XXVII.1], (Hamilton, 1998: 24); *Sangun İtaçuk üçün bitidim.* “Sangun İtaçuk için (bu kitabı) yazdım.” [IB: 67] (Tekin, 2004: 34); *kamag tınlıglar oğlanı üçün tılangurmak til ağız bilge erdem küü kelig kılğalı udung* “Bütün canlılar için belagatin hikmetinin sihirli gücünü anlamayı başardın, dedi.” [AY: 591], (Çetin, 2012: 149).

tegin için “prens için” [İKPÖ: XXVII.1], (Hamilton, 1998: 24); qamaq tınlıqlar için “bütün canlılar için” [İKPÖ: XLVII.7], (Hamilton, 1998: 34); Sangun İtaçuk için “Sangun İtaçuk için” [IB: 67] (Tekin, 2004: 34); kamag tınlıqlar oqlanı için “Bütün canlılar için” [AY: 591], (Çetin, 2012: 149) örneklerinde görldüğü gibi söz konusu edat hep bir isimden sonra gelmiştir. O isme mahsus bir konu veya eylemden bahsedilmektedir cümlede. Bu özgüleme cümlelerini Türkiye Türkçesi’ne çevirirken ‘için’ yerine yönelme durum eki olan ‘a’ yı kelimeye ekleyerek kime mahsus/özü olduğunu belirtebiliriz. Örneğin tegin için busanur “prense üzölür (idi).” [İKPÖ: XXVII.1], (Hamilton, 1998: 24); bu yertünçüde qamay tınlıqlar için “Bu dünyadaki bütün canlılara” [İKPÖ: XLVII.7], (Hamilton, 1998: 34).

4.2.1.3. Karahanlı Türkçesi

İçin edatı, Karahanlı Türkçesinde “için/içün/üçün/uçun” olarak görölmektedir (Hacıeminoğlu, 2003: 80; Argunşah– Sağol Yüksekaya, 2017: 70).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Kutadgu Bilig’den faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

tapınmak için keldim ewdin turup

uzun yol yorıdım sanga yüz urup [KB: 599], (Arat, 2008: 184).

“Evimden kalkıp hizmet etmek için buraya geldim; sana gelmek için uzun yollar yürüdüm.

Bö: [KB: 40], (Arat, 2008: 98); [KB: 4206], (Arat, 2008:728); [KB: 4228], (Arat, 2008:730); [KB: 4854], (Arat, 2008: 822); [KB: 3494], (Arat, 2008: 618); [KB: 3659], (Arat, 2008: 644); [KB: 4201], (Arat, 2008: 726); [KB: 4938], (Arat, 2008:836); [KB: 5535], (Arat, 2008:924); [KB: 5068], (Arat, 2008:856); [KB: 5195], (Arat, 2008:876); [KB: 1024], (Arat, 2008: 256); [KB: 3802], (Arat, 2008: 664).

nedeniyle, -mesi sebebiyle:

özüm yanğıu boldı bayatka bu kün

yazuqlar üçün yığlasa men ünün [KB: 5644], (Arat, 2008: 940).

“Bugün artık Tanrı'ya dönme zamanım geldi; günahlarım için feryat ederek ağlamalıyım.

Bö: [KB: 304], (Arat, 2008: 138); [KB: 745], (Arat, 2008: 209); [KB: 1836], (Arat, 2008: 380);

[KB: 3164], (Arat, 2008: 572); [KB: 3347], (Arat, 2008: 598); [KB: 4251], (Arat, 2008: 734); [KB:

4855], (Arat, 2008: 822); [KB: 5893], (Arat, 2008: 976).

-den dolayı, -dığından, -diğından dolayı:

bu kılkıng bu erdemlering bar üçün

küsep keldim emdi tapuğka küçün [KB: 838], (Arat, 2008: 225).

“Bu doğandan ve erdemlerinden dolayı, büyük bir arzuyla senin hizmetine geldim.”

Bö: [KB: 1600], (Arat, 2008: 344); [KB: 197], (Arat, 2008: 123); [KB: 748], (Arat, 2008: 211);

[KB: 911], (Arat, 2008: 236); [KB: 1234], (Arat, 2008: 289); [KB: 1944], (Arat, 2008: 398); [KB:

2697], (Arat, 2008: 506); [KB: 3163], (Arat, 2008: 572); [KB: 3515], (Arat, 2008: 622); [KB:

4686], (Arat, 2008: 800); [KB: 5065], (Arat, 2008: 856); [KB: 5107], (Arat, 2008: 862); [KB:

6154], (Arat, 2008: 1016).

sayesinde:

sini tengri sewgey könilik üçün

könide adın kılma halkka öçün [KB: 5598], (Arat, 2008: 932).

“Sen doğrulukla Tanrı'nın sevgisini kazanırsın; halka kızıp onlara karşı doğruluktan ayrılma.”

Bö: [KB: 834], (Arat, 2008: 225); [KB: 5127], (Arat, 2008: 866); [KB: 5600], (Arat, 2008: 932).

yüzünden:

taķı bir yağılık asiğ yas için

bolur bu yağılık kıılır er için [KB: 4226], (Arat, 2008: 730).

“Bir de çıkar yüzünden düşmanlık olur; bu düşmanlığı insan intikam hissiyle yapar.”

Bö: [KB: 690], (Arat, 2008: 201); [KB: 1404], (Arat, 2008: 314); [KB: 3365], (Arat, 2008: 600); [KB: 4245], (Arat, 2008: 732); [KB: 4587], (Arat, 2008: 786); [KB: 4590], (Arat, 2008: 786); [KB: 6276], (Arat, 2008: 1034).

bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana):

‘azabı telim erse rahmet öküş

yazıkluğ için boldı rahmet küş [KB: 3650], (Arat, 2008: 642).

“Azabı çoksa rahmeti de boldur; günahkar için rahmet aziz bir şeydir.”

uğruna, yoluna, yararına:

tiriglik yawa kıılma dünya için

keçigli turur bolğa emgek küçün [KB: 1425], (Arat, 2008: 318).

“Dünya uğruna hayatı boşa harcama, dünya geçicidir; sonra zorla zahmet çektirirler.”

Bö: [KB: 1375], (Arat, 2008: 310); [KB: 2290], (Arat, 2008: 448); [KB: 3532], (Arat, 2008: 624); [KB: 3259], (Arat, 2008: 584); [KB: 3624], (Arat, 2008: 638); [KB: 4328], (Arat, 2008: 744); [KB: 4589], (Arat, 2008: 786); [KB: 5168], (Arat, 2008: 872); [KB: 6442], (Arat, 2008: 1060); [KB: 6470], (Arat, 2008: 1064); [KB: 4775], (Arat, 2008: 812).

yemin deyimleri:

bular ehl-i beyt ol habibka kıadaş

habib sawcı haqqı üçün sew adaş [KB: 4339], (Arat, 2008: 746).

“Bunlar ehl-i beyttir, Peygamberin uruğudur; ey kardeş, sen de onları, sevgili Peygamber hakkı için sev.”

özüleme (-e mahsus):

tiriglik üçün boldı dünya nengi

tiriglik tükese tükür neng mungı [KB: 4697], (Arat, 2008: 800).

“Dünya malı hayat için yaratılmıştır;

hayat sona erince mal derdi de ortadan kalkar.”

bö: [KB: 197], (Arat, 2008: 123); [KB: 1239], (Arat, 2008: 289); [KB: 4953], (Arat, 2008: 838);
[KB: 5695], (Arat, 2008: 948); [KB: 6277], (Arat, 2008: 1034).

koşul:

toğuglı neçe toğdı ölgü üçün

neçe barmasa iltür ahr küçün [KB: 1210], (Arat, 2008: 284).

“Ne kadar doğan varsa, ölmek için doğmuştur; ne kadar dirense de sonunda zorla götürürler.”

karsılığında (karsılık olarak):

bu tapğı üçün beg ötegü haqın

anı eğgü tutğu bağırsaklıqın [KB: 2965], (Arat, 2008: 546)

“Bu hizmetleri için bey onların hakkını ödemeli; onlara şefkatle muamele etmeli.”

Bö: [KB: 6307], (Arat, 2008: 1040); [KB: 928], (Arat, 2008: 240); [KB: 2955], (Arat, 2008: 240);
[KB: 3319], (Arat, 2008: 594); [KB: 4203], (Arat, 2008: 726)

karşı durum olma/ aleyhine. -e karşı:

bu kafir için tut er at sü tolum

ölüp tüşse kafirde bolmaz ölüm [KB: 5485], (Arat, 2008: 916)

“Asker, ordu ve silahını kâfirlere çevir; kâfirlerle dövüşürken ölmek ölüm değildir.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserde bu yüzden, ...böyle olduğundan, açıklama, izah, niçin?, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşılmamıştır.

rahat için.“rahat etmek için diledi” [KB: 40], (Arat, 2008: 98); *tapınmak için* “hizmet etmek için buraya geldim.” [KB: 599], (Arat, 2008: 184); *ziyaret için* “ziyaret etmek için ona gideyim.” [KB: 4938], (Arat, 2008:836); *ağak birdi iki yoriğu için* “yürümek için iki ayak verdi.” [KB: 3659], (Arat, 2008: 644); *könilik için tengri tikti sini* “seni doğruluk için getirdi.” [KB: 5195], (Arat, 2008:876) örneklerinde görüldüğü gibi ‘için’ edatı yapılan eylemin amacını belirtmekte kullanılmıştır.

Amacıyla işlevi veren cümlelerde ‘için edatı’ -mak için şeklinde “*tapınmak için* [KB: 599], (Arat, 2008: 184); *tusulmak için* [KB: 3802], (Arat, 2008: 664)” ve bir isimden sonra gelen için şeklinde “*rahat için* [KB: 40], (Arat, 2008: 98); *asğı için* [KB: 4206], (Arat, 2008:728)/ [KB: 4228], (Arat, 2008:730); *iki iş için* [KB: 4854], (Arat, 2008: 822); *yoriğu için* [KB: 3659], (Arat, 2008: 644); *iki için* [KB: 4201], (Arat, 2008: 726); *ziyaret için* [KB: 4938], (Arat, 2008:836) / [KB: 5068], (Arat, 2008:856); *tusulđu için* [KB: 5535], (Arat, 2008:924); *könilik için* [KB: 5195], (Arat, 2008:876); *söz için* [KB: 1024], (Arat, 2008: 256)” karşımıza çıkmaktadır.

anı koğtung emdi ziyaret için; oğıdıng munu keldim emdi bu tün “Bundan vazgeçip sadece seni ziyaret etmemi istedin; işte ben de şimdi bu gece ziyarete geldim.” [KB: 5068], (Arat, 2008:856). Bu cümleyi Türkiye Türkçesi’ne çevirirken ‘için’ yerine yönelme durum eki olan ‘a’ yı kelimeye ekleyerek neye sorusuna cevap bulabilmekteyiz. Neye geldim? Ne için geldim? Ne sebeple geldim? Ne amaçla? şeklinde türettiğimizde ziyaret etmek amacıyla geldim cevabını almaktayız. *sini men müsülman tutusı için; oğır men bu yirke ay zahid küçün* “Ey zahit,

ben seni müslümanların yararı için ısrarla buraya çağırıyorum.” [KB: 3929], (Arat, 2008: 686) örneğindeki için edatı işlevini yararına/ -a şeklinde düşünebiliriz.

tusulmağ için ünder erse ilig; meningde tusulğu ukuş yok bilig “Hükümdar beni kendisine faydam dokunsun diye çağırıyorsa, bende yararlanacak kadar bilgi ve akıl yoktur.” [KB: 3802], (Arat, 2008: 664). Bu örnekte amaç, faydasının dokunmasıdır. ‘-a diye’ işlevini amaç işlevinin alt kullanımı olarak ele alabiliriz. Söz konusu kullanım *könilik için tengri tiktini sini köni bol könilik öze tur çanı* “Tanrı bu mevkiye seni doğruluk için getirdi; haydi doğru ol ve doğrulukla yaşa.” [KB: 5195], (Arat, 2008:876) cümlesinde de karşımıza çıkmaktadır. Doğruluğu yay diye, doğruluğa örnek ol diye bu mevkiye getirdi anlamları çıkmaktadır. Bu anlamlar bir amacı işaret etmektedir.

yazuklar için yığılasa men ünün “günahlarım için feryat ederek ağlamalıyım.” [KB: 5644], (Arat, 2008: 940) cümlesinde henüz gerçekleşmemiş olan bir eylemin neden gerçekleştirilmek istendiğinin sebebi belirtilmektedir. Günahlarımın affolması sebebiyle ağlamalıyım şeklinde neden bildiren bir işlevde kullanılmıştır. Aynı işlev, *ukuş birle kılmış için ögdiler* “akıl ile yapılmış olduğu için övülmüştür.” [KB: 304], (Arat, 2008: 138) cümlesinde, gerçekleşmiş olan bir eylemin neden gerçekleştiğinin sebebini vermede kullanılmıştır. Övülmesinin sebebi akıl ile yapılmış olmasıdır.

erdemlerin bar için “erdemlerinden dolayı” [KB: 838], (Arat, 2008: 225), *kişilik için* [KB: 1600], (Arat, 2008: 344); *yanglık için* [KB: 197], (Arat, 2008: 123); *ma’ni için* [KB: 748], (Arat, 2008: 211)/ [KB: 5065], (Arat, 2008: 856); *basıncağ için* [KB: 911], (Arat, 2008: 236); *kalrı için* [KB: 1234], (Arat, 2008: 289); *bağırsak için*[KB: 1944], (Arat, 2008: 398); *erdem için*[KB: 3163], (Arat, 2008: 572); *atım için*[KB: 5107], (Arat, 2008: 862); *korkınç için*[KB: 6154], (Arat, 2008: 1016) örneklerinde söz konusu edat addan sonra gelmektedir. *bitinmiş için* [KB: 2697], (Arat, 2008: 506); *sewitmiş için* [KB: 3515], (Arat, 2008: 622); *katılmış için*[KB: 4686], (Arat, 2008: 800) örneklerinde ise fiilimsiyle birlikte kullanılmıştır.

kişilik için at urundı kişi; kişilik bile at kötürdi kişi “İnsana insanlığından dolayı bu ad verilmiştir; insan insanlık ile adını yükseltir.” [KB: 1600], (Arat, 2008: 344). Bu örnekten yola

çıkacak olursak dönem içerisinde incelediğimiz öneklerde 'bundan dolayı bu oldu' şeklinde sonuç cümleye eklidir. Bu cümleye bakarsak -den dolayı ad verilmiştir ve sonrasında insanlık ile adını yükseltmiştir. Ama olumlu ve olumsuzluk görünmemekte nötr bir kullanım bulunmaktadır.

sini tengri sewgey könilik için "Sen doğrulukla Tanrının sevgisini kazanırsın." [KB: 5598], (Arat, 2008: 932); *ewi tepremezi için artamaz* "yerinden kıılmadığı için de evi bozulmaz." [KB: 834], (Arat, 2008: 225); *könilik için kök adağın turur* "Doğruluk sayesinde gök ayakta durur" [KB: 5600], (Arat, 2008: 932) örneklerinde görüldüğü gibi 'sayesinde' işlevinin kullanıldığı cümlelerde olumlu sonuçlarla karşılaşmaktadır. *özüngni yawuzraq biliring için buğunda sen eqgü bolur sen küçün* "Kendini daha kötü olarak bildiği için ister istemez halkın en seçkini oluyorsun." [KB: 5127], (Arat, 2008: 866) örneğini irdeleyecek olursak; kendini daha kötü olarak bildiğinden dolayı, kendini yetersiz olarak gördüğünden dolayı yani mütevazı oluşu sayesinde halkın seçkini olmuştur.

könilik için kök adağın turur; yayılmaz için yirde ot yim önür. "Doğruluk yüzünden gök ayakta durur; yer sabit olduğu için üzerinde ot ve ekin biter." [KB: 5600], (Arat, 2008: 932). Bu örneğe dikkat edecek olursak çevirisinde için'in 'yüzünden' olarak çevrildiğini göreceğiz lakin cümle olumludur. Doğruluk sayesinde gök ayakta durmaktadır; yerin sabit olması sayesinde ot bitmektedir.

bu kılkıım için "bu doğam yüzünden döneke diye bana söverler" [KB: 690], (Arat, 2008: 201); *bir toğum yim aş içgü için* "Bir doyumluk bu yiyecek ve içecek yüzünden kendini zorla itibardan düşürme." [KB: 4587], (Arat, 2008: 786); *sakınçın kadası için kaçğurup* "Kardeşi yüzünden üzüntü içindeydi" [KB: 6276], (Arat, 2008: 1034) örneklerinde de görüldüğü gibi 'yüzünden' işlevini veren için'in kullanıldığı cümleler olumsuz bir olay veya durumla sonuçlanmaktadır.

yayığ tip sökerler bu kılkıım için; manga min ururlar bu atım için "İşte bu doğam yüzünden döneke diye bana söverler ve bundan dolayı bana kusur yüklerler." [KB: 690], (Arat,

2008: 201). Bu örnekte *kılıkm için, atım için* olmak üzere iki aynı kullanım görülmektedir ikisinin verdiği anlamda olumsuzdur.

yazukluğ için boldı rahmet küsüş “günahkâr için rahmet aziz bir şeydir.” [KB: 3650], (Arat, 2008: 642) cümlesinde günahkâr için, günahkâra göre rahmetin ne olduğu belirtilmektedir. Günahkârın bu konudaki bakış açısı verilmektedir.

‘Uğruna, yoluna, yararına’ işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise ‘kendinden bir şeyler feda etmek, *kendini bir şeye adamak*’ tır. Örnekleri şöyledir: *özüng otka atma kişiler için* “İnsanlar uğruna kendini ateşe atma” [KB: 5168], (Arat, 2008: 872); *bu iki için men özüm kul kılıp* “Bu iki şeyi uğruna insanların hizmetine girmeye...” [KB: 4775], (Arat, 2008: 812); *dünya için “dünya uğruna”* [KB: 1375], (Arat, 2008: 310)/ [KB: 1425], (Arat, 2008: 318)/ [KB: 6442], (Arat, 2008: 1060)/ [KB: 3624], (Arat, 2008: 638); *halkka edgü için* “halkın iyiliği uğruna, yoluna” [KB: 3259], (Arat, 2008: 584).

okır men sine halkka edgü üçü; bu edgü buğun asğı buzma küçün “Seni halkın iyiliği için davet ediyorum; bu iyilik halkın yararınadır, buna karşı gelme.” [KB: 3259], (Arat, 2008: 584) örneğinde; halkın yararını düşündüğünden dolayı bu davete karşı gelmeyerek kendinden ödün verecek, bu iyiliği feda edecektir. Bir başka örneğe bakacak olursak; *telim halklar öldi bu boğzi için; kara yir katında yirür ot için* “Birçokları bu boğaz uğruna canlarını vermiştir; şimdi de kara toprak altında pişmanlıkla ateş yerler.” [KB: 4328], (Arat, 2008: 744). Birçokları bu boğaz uğruna canlarını vermiştir; bir başka deyişle boğaz yüzünden canlarını vermiştir. Yarar anlamı değil de bir şey uğruna bir şeyleri feda etme anlamı karşımıza çıkmaktadır.

habib sawçı haqqı için sew adaş “sevgili peygamber hakkı için sev.” [KB: 4339], (Arat, 2008: 746) cümlesi, işlevlerimizden ‘yemin, ant deyimleri’ni barındırmaktadır.

‘Özgüleme’ işlevi için dayanak noktamız -e mahsus olmasıdır. *tiriglik için boldı dünya nengi* “Dünya malı hayat için yaratılmıştır.” [KB: 4697], (Arat, 2008: 800) cümlesinde, dünya malı hayata mahsustur.

toğuşlı neçe toğdı ölgü için “Ne kadar doğan varsa, ölmek için doğmuştur.” [KB: 1210], (Arat, 2008: 284) cümlesinde doğumun şartı ölümdür.

‘Karşılığında’ işlevi ile yapılan eylemin karşılığında bir şey kazanıldığı veya bir şey beklendiği anlamı kazandırılmaktadır cümleye. *Örnekleri şöyledir: tapuççı tapuç kılsa dünya için* “Hizmetkâr dünyalığı için hizmet eder.” , dünyalığı karşılığında hizmet eder. [KB: 2955], (Arat, 2008: 240); *tağı bir tutar iş öz aşğı için* “Biri de kendi çıkarı için arkadaş edinir.”, çıkarı karşılığında arkadaşlık edinir. [KB: 4203], (Arat, 2008: 726); *yakınlık ulamış için bir bayat; muyan birsü ming ming tümen edğü at* “Gösterdiğin bu yakınlığın Tanrı karşılığını ihsan etsin, iyi insanlara bahşettiği yüz binlerce sevaba sen de eriş.” [KB: 3319], (Arat, 2008: 594).

bu kafir için tut er at sü tolum “asker, ordu ve silahını kafirlere çevir.” [KB: 5485], (Arat, 2008: 916) örneğinde; *yapılan eylemin birine yönelik olduğu sezilse de aslında bu yönelim birinin aleyhine ve ona karşı olma durumudur.*

4.2.1.4. Harezmi Türkçesi

İçin edatı, Harezmi Türkçesi’nde “üçün” olarak görülmektedir (Kalsın, 2013: 271; Argunşah–Sağol Yüksekaya, 2017: 196).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Mu’înu’l-Mürîd ve Kışaşü’l-Enbiyâ’dan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

mürîd nev-niyâzlarğa idrâk için

ayur-miz fülân ol fülân ol fülân [MM: 312], (Argunşah, 2008: 138).

“Yalvarmaya yeni başlamış müritlerin anlayabilmesi için ‘falan, falan, falan’ deriz.”

Bö: [MM: 193], (Argunşah, 2008: 120); [MM: 204], (Argunşah, 2008: 122); [MM: 406], (Argunşah, 2008: 151); [KE: 6v12], (Ata, 1997:10); [KE: 17r2], (Ata, 1997:24); [KE: 26v1], (Ata,

1997:37); [KE: 27r6], (Ata, 1997:38); [KE: 29v3,4,5], (Ata, 1997:41); [KE: 42v11], (Ata, 1997:59); [KE: 54r10], (Ata, 1997:74); [KE: 61r3], (Ata, 1997:84); [KE: 77v7], (Ata, 1997:107); [KE: 93r19], (Ata, 1997:130); [KE: 94v16], (Ata, 1997:132); [KE: 109v2], (Ata, 1997:153); [KE: 115r17], (Ata, 1997:161); [KE: 118v21], (Ata, 1997:166); [KE: 124r14], (Ata, 1997:174); [KE: 125v11], (Ata, 1997:176); [KE: 125v18], (Ata, 1997:176); [KE: 125v19], (Ata, 1997:176); [KE: 129r1], (Ata, 1997:181); [KE: 135v7], (Ata, 1997:191); [KE: 137v14], (Ata, 1997:194); [KE: 146r18], (Ata, 1997:207); [KE: 149r5], (Ata, 1997:211); [KE: 156v12], (Ata, 1997:212); [KE: 158r17], (Ata, 1997:225); [KE: 165v6], (Ata, 1997:235); [KE: 166v6], (Ata, 1997:236); [KE: 169r16], (Ata, 1997:241); [KE: 172r10], (Ata, 1997:245); [KE: 176r4], (Ata, 1997:250); [KE: 210v3], (Ata, 1997:301); [KE: 211r3], (Ata, 1997:302); [KE: 227r11], (Ata, 1997:327); [KE: 232r6], (Ata, 1997:335); [KE: 170v21], (Ata, 1997: 243); [KE: 85v3], (Ata, 1997: 118); [KE: 116v8], (Ata, 1997: 163); [KE: 134r18], (Ata, 1997: 189); [KE: 188r1,2], (Ata, 1997: 267); [KE: 86v9], (Ata, 1997: 120); [KE: 188r1,2], (Ata, 1997: 267); [KE: 199v2], (Ata, 1997: 284); [KE: 215v9], (Ata, 1997: 309); [KE: 229v5], (Ata, 1997: 331); [KE: 234v3], (Ata, 1997: 339); [KE: 20v2], (Ata, 1997: 29).

nedeniyle. -mesi sebebiyle:

ķamuğdın kılıķ yeg üçün hak eşit

resūlnı öger teyü ħulķın ‘azīm [MM: 392], (Argunşah, 2008: 149).

“Huyu herkesten güzel olduğu için Allah peygamberini “yüce huylu” diye över.”

Bö: [KE: 3r18], (Ata, 1997:5); [KE: 104v8], (Ata, 1997:146); [KE: 142v17], (Ata, 1997:202); [KE: 167r4,5], (Ata, 1997:237); [KE: 13v9], (Ata, 1997: 20); [KE: 118r7], (Ata, 1997: 165)

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

bilig bilmiş üçün ‘âlimler birer

önginler cahil tep tekellüf ķurar. [MM: 394], (Argunşah, 2008: 150).

“Âlimler bilgi sahibi oldukları için bazen diğer insanların cahil olduklarını söyleyip gösteriş yaparlar.”

Bö: [KE: 12v16], (Ata, 1997:18); [KE: 16r15,17], (Ata, 1997:23); [KE: 18r7,8], (Ata, 1997:25); [KE: 20r1], (Ata, 1997:28); [KE: 22v18], (Ata, 1997:32); [KE: 26r3], (Ata, 1997:36); [KE: 26v16], (Ata, 1997:37); [KE: 31v11], (Ata, 1997:44); [KE: 59r14], (Ata, 1997:81); [KE: 90r5], (Ata, 1997:125); [KE: 113r4], (Ata, 1997:158); [KE: 123r11], (Ata, 1997:172); [KE: 135v11,12], (Ata, 1997:191); [KE: 143r15], (Ata, 1997:202); [KE: 171v5], (Ata, 1997:244); [KE: 171v6], (Ata, 1997:244); [KE: 186v8], (Ata, 1997:265); [KE: 215r16], (Ata, 1997:308); [KE: 3r1], (Ata, 1997: 5); (11-30); [KE: 9v20], (Ata, 1997: 14); [KE: 38r5], (Ata, 1997: 53); [KE: 66r10], (Ata, 1997: 91); [KE: 97r4], (Ata, 1997: 135); [KE: 144v12], (Ata, 1997: 205); [KE: 154r15], (Ata, 1997: 219); [KE: 160v9], (Ata, 1997: 228); [KE: (171v1)], (Ata, 1997: 243); [KE: 178v17], (Ata, 1997: 254); [KE: 187r4], (Ata, 1997: 265); [KE: 191r19], (Ata, 1997: 272)

yüzünden:

Ol böri (4) Yūsufnıñ köñleki üçün öltürmiş erse köñlekini nelük alıp kitmedi? [KE: 72r4], (Ata, 1997:99)

“Yusufun gömleği yüzünden öldürmüş ise neden gömleğini alıp gitmedi.”

Bö: [KE: 100r7,8,9], (Ata, 1997:140); [KE: 129r2], (Ata, 1997:181); [KE: 185v17], (Ata, 1997:264) [KE: 223r18], (Ata, 1997:320); [KE: 225r2], (Ata, 1997:323) [KE: 79v1], (Ata, 1997: 109); [KE: 100r3], (Ata, 1997: 139); [KE: 110r19], (Ata, 1997: 154); [KE: 47v7], (Ata, 1997: 65); [KE: 81r18], (Ata, 1997: 112).

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

Zeliḥānıñ iḥsānı hevā birle bulğanmış (12) erdi. Anıñ üçün anı aymadı. [KE: 81v12], (Ata, 1997:113)

“Zelihanın ihsanı heva ile karışmış. Bu yüzden onu söylemedi.”

Bö: [KE: 6v17], (Ata, 1997:10); [KE: 12r7], (Ata, 1997:17); [KE: 7v10] (Ata, 1997:11); [KE: 6r13], (Ata, 1997:9); [KE: 8r 9,10,11], (Ata, 1997:12); [KE: 54r21], (Ata, 1997:75); [KE: 8r 9,10,11], (Ata, 1997:12); [KE: 8r13], (Ata, 1997:12); [KE: 12r4], (Ata, 1997:17); [KE: 12r20], (Ata, 1997:18); [KE: 13r3], (Ata, 1997:19); [KE: 13r13], (Ata, 1997:19); [KE: 14r8], (Ata, 1997:20); [KE: 15v14], (Ata, 1997:22); [KE: 16v20], (Ata, 1997:24); [KE: 18r7,8], (Ata, 1997:25); [KE: 21r4], (Ata, 1997:29); [KE: 21r4], (Ata, 1997:29); [KE: 23v16], (Ata, 1997:33); [KE: 24v15], (Ata, 1997:35); [KE: 28r10], (Ata, 1997:39); [KE: 29v3,4,5], (Ata, 1997:41); [KE: 30v4], (Ata, 1997:42); [KE: 38r14], (Ata, 1997:53); [KE: 38r16], (Ata, 1997:53); [KE: 39r20], (Ata, 1997:54); [KE: 41r16], (Ata, 1997:57); [KE: 41v2], (Ata, 1997:57); [KE: 42v21], (Ata, 1997:59); [KE: 44v16], (Ata, 1997:61); [KE: 47v7,8], (Ata, 1997:65); [KE: 49v13], (Ata, 1997:68); [KE: 49v19], (Ata, 1997:68); [KE: 52r7,8,9], (Ata, 1997:72); [KE: 52r11], (Ata, 1997:72); [KE: 54r15], (Ata, 1997:75); [KE: 55r9], (Ata, 1997:76); [KE: 62r6], (Ata, 1997:86); [KE: 62r10], (Ata, 1997:86); [KE: 70r14], (Ata, 1997:97); [KE: 76r20], (Ata, 1997:105); [KE: 82r5], (Ata, 1997:113); [KE: 82r9], (Ata, 1997:113); [KE: 87r15], (Ata, 1997:121); [KE: 91v1], (Ata, 1997:127); [KE: 93v20], (Ata, 1997:131); [KE: 95v12], (Ata, 1997:133); [KE: 97v16], (Ata, 1997:136); [KE: 100r7], (Ata, 1997:140); [KE: 101r11], (Ata, 1997:141); [KE: 106r17], (Ata, 1997:148); [KE: 106v18], (Ata, 1997:149); [KE: 107r20], (Ata, 1997:150); [KE: 122r10], (Ata, 1997:171), [KE: 123v7], (Ata, 1997:173); [KE: 126r2], (Ata, 1997:176); [126r18], (Ata, 1997:177); [126v17], (Ata, 1997:178); [KE: 129r21], (Ata, 1997:181); [KE: 133r19] (Ata, 1997:187); [KE: 135r18], (Ata, 1997:190); [KE: 145v4], (Ata, 1997:206); [KE: 146r10], (Ata, 1997:207); [KE: 146r12], (Ata, 1997:207); [KE: 149v3], (Ata, 1997:212); [KE: 149v5], (Ata, 1997:212); [KE: 150v7,8], (Ata, 1997:213); [KE: 151r7], (Ata, 1997: 214); [KE: 155r1], (Ata, 1997:220); [KE: 160r2], (Ata, 1997:227); [KE: 165v10], (Ata, 1997:235); [KE: 166v20], (Ata, 1997: 237); [KE: 168v20], (Ata, 1997:240); [KE: 172v19], (Ata, 1997: 246); [KE: 173r1], (Ata, 1997:246); [KE: 176v3], (Ata, 1997:251); [KE: 182v4], (Ata, 1997:259); [KE: 186r8], (Ata, 1997:264); [KE: 187,6], (Ata, 1997:265); [KE: 187r10], (Ata, 1997:266); [KE: 191r7], (Ata, 1997:271); [KE: 192r18], (Ata, 1997:273); [KE: 194r2], (Ata, 1997:276); [KE: 195r1], (Ata,

1997:277); [KE: 195r11], (Ata, 1997:278); [KE: 195r19], (Ata, 1997:278); [KE: 195v16], (Ata, 1997: 278); [KE: 197r9], (Ata, 1997:280); [KE: 200r20], (Ata, 1997:286); [KE: 201r12], (Ata, 1997:287); [KE: 205v5], (Ata, 1997:293); [KE: 206r20], (Ata, 1997:293); [KE: 208r12], (Ata, 1997:298); [KE: 208r15], (Ata, 1997:298); [KE: 212v6], (Ata, 1997:304); [KE: 217r9], (Ata, 1997:311); [KE: 220r17], (Ata, 1997:315); [KE: 221v19], (Ata, 1997:318); [KE: 222v7], (Ata, 1997:319); [KE: 222v15], (Ata, 1997:319); [KE: 229r2], (Ata, 1997:330); [KE: 231r3], (Ata, 1997:334); [KE: 231v8], (Ata, 1997:335); [KE: 233r17], (Ata, 1997:337); [KE: 234v20], (Ata, 1997:339); [KE: 244r13], (Ata, 1997:355); [KE: 249r17], (Ata, 1997:363); [KE: 13v1,2,3,4,5], (Ata, 1997: 19);[KE: 66r21], (Ata, 1997:92); [KE: 150v8], (Ata, 1997: 213); [KE: 9r12], (Ata, 1997: 13).

niçin, ne sebeple? :

Ya Muhammed ne için geldin? [KE: 225v12], (Ata, 1997:324)

“Ya Muhammed niçin geldin?”

Bö: [KE: 5r12], (Ata, 1997:8); [KE: 8r 9,10,11], (Ata, 1997:12);[KE: 9r16], (Ata, 1997:13); [KE: 10v4], (Ata, 1997:15); [KE: 11v1], (Ata, 1997:17); [KE: 16v20], (Ata, 1997:24); [KE: 39r11], (Ata, 1997:54); [KE: 51v7], (Ata, 1997:71); [KE: 81r17], (Ata, 1997:112); [KE: 90v2,3,4], (Ata, 1997:126); [KE: 92v7], (Ata, 1997:129); [KE: 95v21], (Ata, 1997:134); [KE: 97v14], (Ata, 1997:136); [KE: 99r19], (Ata, 1997:139); [KE: 100v7], (Ata, 1997:140); [KE: 106v11], (Ata, 1997:149); [KE: 110r3], (Ata, 1997:153); [KE: 120r20], (Ata, 1997:168); [KE: 127r1], (Ata, 1997:178); [KE: 134v15], (Ata, 1997:190);[KE: 135r16], (Ata, 1997:190); [KE: 135v2], (Ata, 1997:191); [KE: 159r6], (Ata, 1997:226); [KE: 163v19], (Ata, 1997:233); [KE: 170r11], (Ata, 1997:242); [KE: 177r3], (Ata, 1997:252); [KE: 178r21], (Ata, 1997:253); [KE: 183r10], (Ata, 1997:260); [KE: 188r15], (Ata, 1997:267); [KE: 191r6], (Ata, 1997:271);[KE: 204v4], (Ata, 1997:292); [KE: 209v7], (Ata, 1997:300); [KE: 221v18], (Ata, 1997:317); [KE: 241v6], (Ata, 1997:350); [KE: 244r21], (Ata, 1997: 354).

uğruna, yoluna, yararına:

Bukün senin için can fida kılğan men bolayın. [KE: 246v15], (Ata, 1997: 358)

“Bugün senin uğruna canını feda eden ben olayım.”

Bö: [KE: 2v5], (Ata, 1997:4); [KE: 22v12], (Ata, 1997:32); [KE: 29v3,4,5], (Ata, 1997:41); [KE: 61v10], (Ata, 1997:85); [KE: 96v19], (Ata, 1997:635); [KE: 103r13], (Ata, 1997:144); [KE: 143r3], (Ata, 1997:202); [KE: 143r5,6] (Ata, 1997:202); [KE: 168v13], (Ata, 1997:240); KE: 168v14], (Ata, 1997:240);[KE: 215v12], (Ata, 1997:309); [KE: 216v12], (Ata, 1997:310); [KE: 236v8], (Ata, 1997:342); [KE: 180r11], (Ata, 1997: 256); [KE: 138v10], (Ata, 1997: 195);[KE: 102v4], (Ata, 1997: 143); [KE: 100r7,8,9], (Ata, 1997: 140); [KE: 87v2], (Ata, 1997: 122); [KE: 72r21], (Ata, 1997: 100); [KE: 246r10], (Ata, 1997: 357); [KE: 160r8], (Ata, 1997: 227); [KE: 7v5], (Ata, 1997: 11); [KE: 91r13], (Ata, 1997: 127)

özüleme (-e mahsus):

Sen hem Tenriga kul-sen, senün için hediyeler anuklap keldim. [KE: 161v3], (Ata, 1997: 229)

“Senin için hediyeler seçip alıp geldim.”

Bö: [KE: 13r18], (Ata, 1997: 19); [KE: 20v2], (Ata, 1997: 29); [KE: 52r7,8,9], (Ata, 1997: 72); [KE: 66r21], (Ata, 1997:92); [KE: 72r21], (Ata, 1997: 100); [KE: 73v17], (Ata, 1997: 102); [KE: 79v1], (Ata, 1997: 109); [KE: 87v2], (Ata, 1997: 122); [KE: 98r20], (Ata, 1997: 137); [KE: 100r3], (Ata, 1997: 139); [KE: 100r7,8,9], (Ata, 1997: 140); [KE: 100v15], (Ata, 1997: 141); [KE: 102v4], (Ata, 1997: 143); [KE: 110r19], (Ata, 1997: 154); [KE: 112r14], (Ata, 1997: 157); [KE: 114v5], (Ata, 1997: 160); [KE: 128v2], (Ata, 1997: 180); KE: 138r8], (Ata, 1997: 195); [KE: 138v10], (Ata, 1997: 195);[KE: 140v13,14], (Ata, 1997: 199); [KE: 150v7,8], (Ata, 1997: 213); [KE: 180r6], (Ata, 1997: 256); [KE: 180r11], (Ata, 1997: 256); [KE: 182v21], (Ata, 1997: 260); [KE: 209r16], (Ata, 1997: 299); [KE: 210r10], (Ata, 1997: 310); [KE: 215r4], (Ata, 1997: 308); [KE: 215v21], (Ata, 1997: 309); [KE: 219v18], (Ata, 1997: 315); [KE: 225v10], (Ata, 1997: 324); [KE: 227v19], (Ata, 1997: 328); [KE: 228r20], (Ata, 1997: 329); [KE: 235r10], (Ata, 1997: 340); [KE:

241r8], (Ata, 1997: 349); [KE: 243r16], (Ata, 1997: 353); [KE: 182v21], (Ata, 1997: 260); [KE: 209r16], (Ata, 1997: 299); [KE: 210r10], (Ata, 1997: 310); [KE: 215r4], (Ata, 1997: 308); [KE: 215v21], (Ata, 1997: 309); [KE: 219v18], (Ata, 1997: 315); [KE: 225v10], (Ata, 1997: 324); [KE: 227v19], (Ata, 1997: 328); [KE: 228r20], (Ata, 1997: 329); [KE: 235r10], (Ata, 1997: 340); [KE: 241r8], (Ata, 1997: 349); [KE: 243r16], (Ata, 1997: 353); [KE: 161v3], (Ata, 1997: 229); [KE: 180r6], (Ata, 1997: 256); [KE: 140v13,14], (Ata, 1997: 199); [KE: 112r14], (Ata, 1997: 157); [KE: 114v5], (Ata, 1997: 160); [KE: 128v2], (Ata, 1997: 180); [KE: 138r8], (Ata, 1997: 195); [KE: 100v15], (Ata, 1997: 141); [KE: 73v17], (Ata, 1997: 102); [KE: 13r18], (Ata, 1997: 19); [KE: 52r7,8,9], (Ata, 1997: 72); [KE: 191v21], (Ata, 1997: 273); [KE: 160r10], (Ata, 1997: 227); [KE: 145r4], (Ata, 1997: 205); [KE: 118r20], (Ata, 1997: 165); [KE: 77r7], (Ata, 1997: 106); [KE: 47v8], (Ata, 1997: 65); [KE: 10r6], (Ata, 1997: 15); [KE: 95r15], (Ata, 1997: 133); [KE: 140v16], (Ata, 1997: 195); [KE: 98r20], (Ata, 1997: 137)

karşılığında (karşılık olarak):

tağı artsa tegme beşinde koyun

yegirmi beş artsa mağaz koy için

eger ottuz altığa tegse tewe

mağaz ornına emdi bint-i lebün [MM: 213], (Argunşah, 2008: 123)

“Artan her beş deve için bir koyun zekat verilir. Eğer yirmi beş deve artsa iki yaşında bir deve ... zekât olarak verilir.”

Bö: [KE: 196r9], (Ata, 1997: 279); [KE: 213v9], (Ata, 1997: 306); [KE: 58v16], (Ata, 1997:); [KE: 219v13], (Ata, 1997: 315).

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserlerde sayesinde, açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri, koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

‘Amaç’ işlevinde yapılmış veya yapılmaya devam edilen bir eylemin amacı belirtilmiştir.

'Amacıyla' işlevini veren örnekler şöyledir: tutar bolsa munlarını satmak için "Bunları satmak amacıyla" [MM: 193], (Argunşah, 2008: 120); Mevli kudretin körmeklik için üye közin (13) yarattı. "Mevla kudretini göstermek amacıyla yarattı." [KE: 6v12], (Ata, 1997:10); tutmak için kiwürdi "tutmak amacıyla" [KE: 26v1], (Ata, 1997:37; seni kurtkar-(3) -mak için. "seni kurtarmak amacıyla" [KE: 61r3], (Ata, 1997:84); Yüsufnu almak için "Yusufulmak amacıyla" [KE: 77v7], (Ata, 1997:107); sınaamak için koymuş boyğaylar "sınamak amacıyla" [KE: 94v16], (Ata, 1997:132); biri birini tanımak için "birbirlerini tanımak amacıyla" [KE: 115r17], (Ata, 1997:161); yarın yemek için koydı "yemek amacıyla" malın almak için helak kıldı "Malını almak amacıyla helak etti." [KE: 125v18], (Ata, 1997:176); miras almak için davi kılur erdiler. "mirası almak amacıyla" [KE: 129r1], (Ata, 1997:181); hidmet için vakf kılur erdiler." hizmet amacıyla, olsun diye" [KE: 166v6], (Ata, 1997:236); Üç küngte tegi ol sıfat birle trig boldılar (10) [ib]ret için "ibret olsun diye, ibret amacıyla" [KE: 172r10], (Ata, 1997:245); meniñ köñlüm için bu (4) türmeklerdin "gönlüm olsun diye" [KE: 85v3], (Ata, 1997: 118)

kamuğdın kılık yeg için hak eşit; resülnü öger teyü hulkın 'azim "Huyu herkesten güzel olduğu için Allah peygamberini "yüce huylu" diye över." [MM: 392], (Argunşah, 2008: 149) örneğinde güzel huylu diye övülmesinin sebebi huyunun herkesten güzel olmasıdır. Yapılmış veya yapılmaya devam edilen bir eylemin sebebi belirtilmiştir.

bilig bilmiş için 'âlimler birer; önginler cahil tep tekellüf kırar. "Âlimler bilgi sahibi oldukları için bazen diğer insanların cahil olduklarını söyleyip gösteriş yaparlar." [MM: 394], (Argunşah, 2008: 150) örneğinde âlimler bilgi sahibi olduklarından dolayı övünür, gösteriş yaparlar anlamı çıkmaktadır. Peşiman bolup ah kıldın, ol ah tedukin için kamuğ (20) yazukını yarlıkadım. [KE: 191r19], (Ata, 1997: 272) örneğine bakacak olursak; önce ah ettiğini belirtmekte sonrasında ise bu ah'tan dolayı gerçekleşen eylem belirtilmektedir. Benzer örnekler şöyledir: bérmiş için "verdiğinden dolayı" [KE: 12v16], (Ata, 1997:18); öltürmüş için "öldürdüğünden dolayı" [KE: 16r15,17], (Ata, 1997:23); ders (1) kılmış için İdris atandı "ders verdiğinden dolayı" [KE: 20r1], (Ata, 1997:28); keç kılmış için "geç kaldığından dolayı" [KE: 26r3], (Ata, 1997:36); menleri (16) bolmas için körkleri bezekleri öksük turur. "olmadığından

dolayı” [KE: 215r16], (Ata, 1997:308), *çıkmakğa (20) sebep bolğusu için. “sebeb olduğundan”* [KE: 9v20], (Ata, 1997: 14).

Yüsufnıñ köñleki için öltürmiş erse “Yüsufun gömleği yüzünden öldürmüş ise” [KE: 72r4], (Ata, 1997:99); *Kardaşını mal için öltürgenlerge “mal yüzünden öldürenlere”* [KE: 129r2], (Ata, 1997:181); *Kanga bulganmış yünni yediler, yemek için bir birini öltürdiler. “yemek yüzünden birbirlerini öldürdüler.”* [KE: 225r2], (Ata, 1997:323) örneklerinde görüldüğü gibi yüzünden işlevini veren için’in kullanıldığı cümleler olumsuz bir olay veya durumla sonuçlanmaktadır.

“Bu yüzden” işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. Karşılaştığımız örneklerin hepsinde *“anın için”* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. *anın için kelip turur. “bu yüzden gelir.”* [KE: 192r18], (Ata, 1997:273).

Bu qar[ındaşınız] (21) ne için yığlayur. “niçin ağlıyor?” [KE: 95v21], (Ata, 1997:134); *Sual: Davud ne için korktı? “niçin korktu?”* [KE: 135r16], (Ata, 1997:190); *Musi aydı: ne için kıldın? “niçin yaptın?”* [KE: 127r1], (Ata, 1997:178); *Su’âl: Mevli ta’âlâ ne için aydı “ niçin söyledi”* [KE: 5r12], (Ata, 1997:8); *Melik aydı: ne için? “niçin?”*[KE: 92v7], (Ata, 1997:129) örneklerinden gördüğümüz gibi sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Karşılaştığımız örneklerin hepsinde *“ne için”* şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

bir oğul (13) için yığlamağdın közleri körmes boldı imdi on oğul için neteg kılğay. [KE: 103r13], (Ata, 1997:144) örneğinde bir oğul uğruna gözlerinin görmez olmuştur, şimdi on oğul uğruna ne yapabileceğini sorgulamaktadır. Oğulları yoluna neler feda ettiğinden bahsetmektedir. Görüldüğü gibi bir cümlede aynı işlevi veren edat iki kere kullanılabilir. Benzer örnekler bakacak olursak: *Sen tenrin için kurban kılur-sen “tanrı uğruna kurban edersin”* [KE: 143r5,6] (Ata, 1997:202); *En ilki senün için can fida kılğan (11) men bolayın. “senin uğruna can il önce can feda edecek olan ben olayım.”* [KE: 246r10], (Ata, 1997: 357); *Boguz için imannı eligdin çıkarmasunlar “boğazları uğruna imanlarını terk etmesinler”* [KE: 236v8], (Ata, 1997:342). İçin edatı ‘uğruna’ işlevini verirken rastladığımız örneklerde isimlerden sonra

gelmiştir. *İslām için* [KE: 2v5], (Ata, 1997:4); *kabe için* [KE: 180r11], (Ata, 1997: 256); *atası için* [KE: 87v2], (Ata, 1997: 122); *yarım altun için* [KE: 96v19], (Ata, 1997:635); *olar için* [KE: 216v12], (Ata, 1997:310).

'Özgüleme' işlevinde söz konusu edat hep bir isimden sonra gelmiştir: *özüm için* [KE: 180r6], (Ata, 1997: 256)/ [KE: 180r6], (Ata, 1997: 256); *menin için*[KE: 13r18], (Ata, 1997: 19)/ [KE: 79v1], (Ata, 1997: 109)/ [KE: 210r10], (Ata, 1997: 310)/ [KE: 235r10], (Ata, 1997: 340)/ [KE: 210r10], (Ata, 1997: 310)/ [KE: 241r8], (Ata, 1997: 349)/ [KE: 140v13,14], (Ata, 1997: 199)/ [KE: 13r18], (Ata, 1997: 19)/ [KE: 73v17], (Ata, 1997: 102); *Yūsuf için* [KE: 98r20], (Ata, 1997: 137)/ [KE: 72r21], (Ata, 1997: 100)/ [KE: 100r3], (Ata, 1997: 139)/ [KE: 100r7,8,9], (Ata, 1997: 140). O isme mahsus bir konu veya eylemden bahsedilmiştir cümlede. *Yani Ey Muhammed yaratılmış (16) mevcudatını senin için yarattım. "sana özgü yarattım"* [KE: 209r16], (Ata, 1997: 299); *Sen hem Tenrîga kul-sen, senün için hediyeler anuklap keldim. "Senin için, sana mahsus hediyeler seçip alıp geldim."* [KE: 161v3], (Ata, 1997: 229);

'Karşılığında' işlevi ile yapılan eylemin karşılığında bir şey kazanıldığı veya bir şey beklendiği anlamı kazandırılmaktadır cümleye. *Örnekleri şöyledir: yüz (9) teve için Muhammedni örtürgeli kasd kıldı. "yüz deve karşılığında Muhammedi öldürmeye çalıştı."* [KE: 196r9], (Ata, 1997: 279); *Menin hükmüm adnamas ümmetleringa [ellig] (9) namaz için ellig sevab berür erdim. "Elli namaz karşılığında elli sevap verdim."* [KE: 213v9], (Ata, 1997: 306).

4.2.1.5. Kıpçak Türkçesi

İçin edatı, Kıpçak Türkçesinde "üçün~içün" olarak görülmektedir (Karamanlıoğlu, 1994: 113; Güner, 2013: 297, Argunşah-Sağol Yüksekaya, 2017: 337).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Gülistan Tercümesi ve Codex Cumanicus'tan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

(6) ayttı meni munda (7) aşhāb mu'ālece-si üçün ıya-birdi-ler [GT: 165-83a], (Karamanlioğlu, 1989: 82).

“(6)dedi: beni bunda (7) ashap tedavisi için gönderdiler.”

Bö: [GT: 85-43a], (Karamanlioğlu, 1989: 42); [CC: 58a/2], (Argunşah, 2015: 246); [GT: 7-4a], (Karamanlioğlu, 1989: 3); [GT: 173-87a], (Karamanlioğlu, 1989: 86); [GT: 175-88a], (Karamanlioğlu, 1989: 87).

nedeniyle, -mesi sebebiyle:

(2)vezir ayttı ay şeyh maşlahat (3) ol durur kim melik hātırı üçün bir nice kün (4) şehrde bolğay-siz [GT: 138-69b], (Karamanlioğlu, 1989: 68).

“(2)Vezir dedi: ey şeyh iş (3) o dur ki hükümdar hatırı için bir nice gün (4) şehirde olacaksınız.”

Bö: [GT: 49-25a], (Karamanlioğlu, 1989: 24); [GT: 119-60a], (Karamanlioğlu, 1989: 59)

-den dolayı, -dığından, -dığından dolayı:

Kim ansızın kelse bizim yihövge ulu künden başka yazuk üçün açırğansa neçe kelip Tengrige yalbarsa ... [CC: 61a/16-17], (Argunşah, 2015: 259).

“Kim günahlarından pişmanlık duyarak, Pazar gününden başka bir gün ansızın bizim kiliseye gelse, Tanrı'ya yalvarsa ...”

Bö: [CC: 63a/8-9], (Argunşah, 2015: 259); [GT: 44-22b], (Karamanlioğlu, 1989: 21); [GT: 27-14a], (Karamanlioğlu, 1989: 13).

yüzünden:

Adam yazuħı üçün ölümlüh bolduħ edi. [CC: 73a/13-14], (Argunşah, 2015: 303).

“Adem'in günahı için ölümlü olduk idi.”

Bö: [GT: 144-72b], (Karamanlioğlu, 1989: 71).

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

Anıng üçün bizge Tengri berir ħormat, sövünç, egilik, kaysı heç tügenmes. [CC: 62a/31], (Argunşah, 2015: 265).

“Onun için Tanrı bize hiç tükenmeyen hürmet sevinç ve iyilik verir.”

Bö: [CC: 61b/40 -62a/1], (Argunşah, 2015: 263); [CC: 62a/34], (Argunşah, 2015: 265); [CC: 63b/1-2], (Argunşah, 2015: 271); [CC: 62b/23], (Argunşah, 2015: 264); [CC: 63a/39], (Argunşah, 2015: 271); [CC: 63a/30-31], (Argunşah, 2015: 270); [CC: 63a/16], (Argunşah, 2015: 269); [CC: 62a/23-24], (Argunşah, 2015: 264); [GT: 6-3b], (Karamanlioğlu, 1989: 2); [GT: 144-72b], (Karamanlioğlu, 1989: 71); [GT: 8-4b], (Karamanlioğlu, 1989: 3); [GT: 18-9b], (Karamanlioğlu, 1989: 8); [GT: 26-13b], (Karamanlioğlu, 1989: 12); [GT: 47-24a], (Karamanlioğlu, 1989: 23); [GT: 54 27b], (Karamanlioğlu, 1989: 26); [GT: 133-67a], (Karamanlioğlu, 1989: 66)

açıklama, izah:

Ne üçün alar algışlıdır. Anıng üçün köktegi ħanlık alarınıdır. [CC: 62a/31-32], (Argunşah, 2015: 265)

“Onlar niçin mutludur. Çünkü göklerin egemenliği onlarındır.”

niçin, ne sebeple?:

Ne üçün alar algışlıdır. [CC: 62a/31-32], (Argunşah, 2015: 265)

“Onlar niçin mutludur.”

Bö: [GT: 32-16b], (Karamanlioğlu, 1989: 15); [GT: 89-45a], (Karamanlioğlu, 1989: 44); [GT: 90-46b], (Karamanlioğlu, 1989: 44); [GT: 91-46a], (Karamanlioğlu, 1989: 45)

uğruna, yoluna, yararına:

Biz okur biz arı Stefandan kim köp tözdi Tengri üçün dağı köp tanglar etti [CC: 61b/13],

(Argunşah, 2015: 261)

“Biz okuruz aziz Stefan’dan ki Tanrı için çok zulüm gördü.”

Bö: [CC: 62a/30], (Argunşah, 2015: 265); [CC: 74b/6-7], (Argunşah, 2015: 306); [CC: 70a/14], (Argunşah, 2015: 292); [GT: 65 -33a], (Karamanlioğlu, 1989: 32); [GT: 66 -33b], (Karamanlioğlu, 1989: 32); [GT: 70 -35b], (Karamanlioğlu, 1989: 34); [GT: 86 -43b], (Karamanlioğlu, 1989: 42); [GT: 90-46b], (Karamanlioğlu, 1989: 44).

yemin deyimleri:

(11)vezir ayttı melik atañ (12) cānı üçün başıñ şadağa sı munuñ yazuķın (13) bağışlağıl [GT: 68-34b], (Karamanlioğlu, 1989: 33)

“(11)vezir dedi ey hükümdar baban (12) canı için başın sadakası bunun günahını (13) bağışla.”

özüleme (-e mahsus):

(2)melik üçün bir kaşide medh kılıp (3) turur-men [GT: 84-42b], (Karamanlioğlu, 1989: 41)

“(2)Hükümdar için bir kaside methedip (3) dururum.”

Bö: [CC: 61a/23], (Argunşah, 2015: 260); [CC: 61a/8], (Argunşah, 2015: 259); [CC: 62a/35], (Argunşah, 2015: 265); [CC: 73a/8-9], (Argunşah, 2015: 303); [CC: 80a/2], (Argunşah, 2015: 311); [GT: 60-30b], (Karamanlioğlu, 1989: 29); [GT: 62-31b], (Karamanlioğlu, 1989: 30); [GT: 78-39b], (Karamanlioğlu, 1989: 38); [GT: 114-57b], (Karamanlioğlu, 1989: 56); [GT: 145-73a], (Karamanlioğlu, 1989: 72); [GT: 167 -84a], (Karamanlioğlu, 1989: 83)

ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak):

(8)kisri işikinde ekâbir cem’ bolup (9) memleket maşlahatı üçün meşveret kılur idi-ler [GT: 91 -46a], (Karamanlioğlu, 1989: 45)

“(8)Eşiğinde büyükler toplanıp (9) memleket işleri için danışırlardı.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserlerde sayesinde, bakış açısı (-e göre, e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), koşul, karşılığında (karşılık olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

‘Amacıyla’ işlevinde kullanılan ‘için’ edatı yapılan eylemin amacını belirtmekte kullanılmıştır: (11)*dost-ları kilip hālāş kılmak için* (12) *sa’y itti-ler* [GT: 85-43a], (Karamanlıoğlu, 1989: 42). *Dostları gelip kurtarmak amacıyla gayret ettiler.*” Bu işlevi alt işlevlere ayıracak olursak “olsun diye” işleviyle karşılaşırız. *em için yer-men*“İlaç için yerim.” [CC: 58a/2], (Argunşah, 2015: 246). *İlaç için yerim cümlesini irdeleyecek olursak ilaç olması amacıyla, ilaç olsun diye yenmiştir. sizge yakşı Tengeri söz aytkay-men ne kim ese boşak için* “Herkesin affı için size güzel Tanrı sözü söyleyeyim.” cümlesinde herkesin affolması amacıyla güzel söz söylenmektedir; gaye bildirilmiştir.

[CC: 61a/25-26], (Argunşah, 2015: 260)

‘Nedeniyle’ işlevinde sebebe bağlanan bir eylem veya durum görülmektedir. (2)*vezir ayttı ay şeyh maşlahat* (3) *ol durur kim melik hātırı için bir nice kün* (4) *şehrde bolğay-siz* “Vezir dedi: ey şeyh iş o dur ki hükümdar hatırı için bir nice gün şehirde olacaksınız.”[GT: 138-69b], (Karamanlıoğlu, 1989: 68). Cümlesinde hükümdarın hatırı varmış, hükümdarın hatrının olması sebebiyle şehirde kalabileceklerdir. Benzer örnekleri şöyledir: *cem’iyyet(i) hātır için bolğay ayttım* “topluluğun hatırı için”, topluluğun hatrının olması sebebiyle [GT: 49-25a], (Karamanlıoğlu, 1989: 24); *yārānlar hātırı için* “dostların hatrının olması sebebiyle [GT: 119-60a], (Karamanlıoğlu, 1989: 59).

(8) *kılp ayttım inen mürüvvet-siz dūn-himmet kim* (9) *-irse bolğay ol kim az tagayyür-i hāl için köp* (10) *yılgı ni’met hakkın unutup kadimi maḥdūmindan* “Dedim inen namert alçak çalışma kimse olacak. O ki az durum değişimi için hep at sürüsü lütuf hakkını unutup eski efendisinden kaytarıp gidecek.” [GT: 44-22b], (Karamanlıoğlu, 1989: 21) cümlesinde değişiminden dolayı unutulacaktır şeklinde “den dolayı” işlevi görülmektedir.

“Bu yüzden” işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. Karşılaştığımız örneklerin hepsinde “*anın için*” şeklinde karşımıza çıkmaktadır: *anın için kerektir biz Kristus bile tözme*. “Bu yüzden bizim de Mesih ile birlikte acı çekmemiz gerekir.” [CC: 63a/39], (Argunşah- Güner, 2015: 271).

Ne için alar algışlıdır. Anın için köktegi hanlık alarındır. “Onlar niçin mutludur. Çünkü göklerin egemenliği onlarındır.” [CC: 62a/31-32], (Argunşah- Güner, 2015: 265) örneğinde için edatı ‘açıklama izah’ işlevinde kullanılarak cümleye çünkü anlamı vermiştir. Şekilsel olarak ilk bakıldığında “Bu yüzden gökteki egemenlik onlarındır.” şeklinde anlaşılacaktır lakin öncesindeki cümleye anlamsal bakacak olunursa ‘bu yüzden’ diyebileceğimiz herhangi bir durum veya olay bulunmamaktadır. Önceki cümlede bir soru sorulmakta, için edatının içinde bulunduğu cümlede ise cevap verilmemektedir. “Niçin mutlular? Çünkü egemenlik onlardadır.”

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Karşılaştığımız örneklerde *ne için* [CC: 62a/31-32], (Argunşah, 2015: 265); *ni için* [GT: 91-46a], (Karamanlıoğlu, 1989: 45)/ [GT: 90-46b], (Karamanlıoğlu, 1989: 44)/ [GT: 89-45a], (Karamanlıoğlu, 1989: 44)/ [GT: 32-16b], (Karamanlıoğlu, 1989: 15) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

‘Uğruna, yoluna, yararına’ işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise ‘kendinden bir şeyler feda etmek, *kendini bir şeye adamak*’ tır. Örnekleri şöyledir: *Algışlıtur alar kim yazuksuz, kertilik için tözer* “Suçsuz yere doğruluk uğruna zulüm gören” [CC: 62a/30], (Argunşah- Güner, 2015: 265); *bizim ongımız için* “bizim kurtuluşumuz uğruna” [CC: 74b/6-7], (Argunşah- Güner, 2015: 306); *bizim için öltürildi* “Bizim uğrumuza öldürüldü.” [CC: 70a/14], (Argunşah- Güner, 2015: 292); *selameti için ra’iyyet (12) –den biri-niñ kanın tökse revā durur* “mutluluğu uğruna halktan birinin kanını dökse uygundur.” [GT: 65 -33a], (Karamanlıoğlu, 1989: 32) (5)*imdi atam anam dünyi-lik için kanımni tökmege (6) destür birdi-ler* “(5)Şimdi babam annem dünya yoluna kanımı dökmeye (6) izin verdiler.” [GT: 66 -33b], (Karamanlıoğlu, 1989: 32)

ayttı melik ataŋ (12) cānı üçün başıŋ şadağa sı munuŋ yazuŋın (13) bağışlağıl “babān (12) canı için başın sadakası bunun günahını (13) bağışla.” [GT: 68-34b], (Karamanlıoğlu, 1989: 33) cümlesi, işlevlerimizden ‘yemin, ant deyimleri’ni barındırmaktadır.

‘Özgüleme’ işlevinde söz konusu edat hep bir isimden sonra gelmiştir: *kün üçün*[GT: 78-39b], (Karamanlıoğlu, 1989: 38); *menim üçün*. [CC: 61a/23], (Argunşah- Güner, 2015: 260). O isme mahsus bir konu veya eylemden bahsedilmiştir cümlede. *(2)melik üçün bir kaşide medh kılıp (3) turur-men*“Hükümdar için bir kaside methedip dururum.” [GT: 84-42b], (Karamanlıoğlu, 1989: 41) cümlesinde sadece hükümdara özel mektup methettiğini; *(7) üstadı ayttı beli ol bir dağıka-nı bu kün üçün (8) kizlep idin ‘ākil-lar meşeli turur* “Üstadı dedi evet o inceliği bugün için gizlemiştım.”[GT: 78-39b], (Karamanlıoğlu, 1989: 38) cümlesinde o güne özel gizlendiğini; *Yalbarunguz Tengriğe benim üçün*. “Benim için Tanrı’ya yalvarınız.” [CC: 61a/23], (Argunşah- Güner, 2015: 260) cümlesinde Tanrı’ya sadece onun için yalvarıldığını görmekteyiz.

4.2.1.6. Çağatay Türkçesi

İçin edatı, Çağatay Türkçesinde “üçün” olarak görölmektedir (Argunşah, 2013: 143). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Sekkaki Divanı, Şecere-i Terākime’den faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

imdi seni bir yerde koymak üçün turup men. [ŞT: 93b-11], (Han, 1996: 194).

“Şimdi seni toprağa gömmek için buradayım.”

Bö: [SD: 548], (Eraslan, 1999: 234); [ŞT: 93b-16], (Han, 1996: 194); [SD: 67], (Eraslan, 1999: 106).

nedeniyle. -mesi sebebiyle:

Aning üçün kank tidiler kim, yörüngende (8) kank kılıp āvāz kılar. [ŞT: 73a-7], (Han, 1996: 132).

“Yürüdüğü zaman “kank kank” diye ses çıkardığı için kank dediler.”

Bö: [ŞT: 98b-11], (Han, 1996: 207); [SD: 368], (Eraslan, 1999: 182).

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

velik cür'et içinde 'adusi mülehek

ecel işi bolur üçün bu yirde müstaḥkem [SD: 203], (Eraslan, 1999: 140).

“Bu yerde ecel kesin olduğu için, cür'et eden (isyana yeltenen) düşmanları helâk olur.”

yüzünden:

Men andın korḳa turur men dünyelik üçün ağızlarıngız ala bolur. [ŞT: 79b-8], (Han, 1996: 151).

“Ben dünya nimetleri yüzünden ağızlarınızın birlik olmamasından (karışıklık çıkmasından) korkuyorum, dedi.”

bu yüzden, ... böyle olduğundan:

Aning üçün ḥan bir bolsa (15) il tüzeler ve ikki bolsa il buzulur. [ŞT: 83b-149], (Han, 1996: 162)

“Bu nedenle tek padişah olursa devlet düzeler, iki olursa devlet düzeler.”

Bö: [ŞT: 67a-11], (Han, 1996: 113); [ŞT: 67a-13], (Han, 1996: 113); [ŞT: 71a-6], (Han, 1996: 125); [ŞT: 72a-1], (Han, 1996: 128); [ŞT: 74a-6], (Han, 1996: 134); [ŞT: 78b-17], (Han, 1996: 149); [ŞT: 85b-9], (Han, 1996: 168); [ŞT: 86b-17], (Han, 1996: 173); [ŞT: 91a-10], (Han, 1996: 187); [ŞT: 99a-4], (Han, 1996: 208); [ŞT: 105b-11], (Han, 1996: 227); [ŞT: 70a-16], (Han, 1996: 122); [ŞT: 91b-19], (Han, 1996: 189); [SD: 2], (Eraslan, 1999: 90); [SD: 450], (Eraslan, 1999: 206); [ŞT: 73b-12], (Han, 1996: 134); [ŞT: 86b-18, 87a-1], (Han, 1996: 173); [ŞT: 87b-6], (Han,

1996: 175); [ŞT: 93b-6], (Han, 1996: 193); [ŞT: 104b-2], (Han, 1996: 224); [ŞT: 71a-4], (Han, 1996: 124); [ŞT: 82a-8], (Han, 1996: 158).

açıklama, izah (çünkü, aslında):

Anı alıp yedi irse ağızıa bisyār hoş (4) meze keldi. Anıng üçün ol yer tuzlağ irdi. Aşka tuz salmağnı (5) ol çıkardı. [ŞT: 69b-4], (Han, 1996: 120)

“Onu alıp yediğinde ağızına çok hoş bir tad yayıldı. Çünkü o yer tuzlaydı. Yemeğe tuz atmayı o çıkardı.”

Bö: [ŞT: 66b-4], (Han, 1996: 111); [ŞT: 65b-15], (Han, 1996: 109)

niçin, ne sebeple?:

yok irse qarı kişige mening teg şahib-i cemāl kızını ni üçün alıp berür erdi. [ŞT: 91a-13], (Han, 1996: 187)

“Yoksa benim gibi güzel bir kızı niçin alıp babasına versin.”

Bö: [ŞT: 76a-5], (Han, 1996: 140); [ŞT: 88b-11], (Han, 1996: 179); [ŞT:91b-2], (Han, 1996: 188); [SD: 404], (Eraslan, 1999: 192); [SD: 398], (Eraslan, 1999: 190)

uğruna, yoluna, yararına:

yüzüng bile zülfünk üçün gāhi küle, geh yıgılayu

dayim kiçürdüm şem‘ tig ‘ömrümde şubh u şāmnı [SD: 733], (Eraslan, 1999: 286)

“Yüzün ile saçın için bazen gülerек, bazen de ağlayarak daima mum gibi ömrümde sabah ve akşamı geçirdim.”

Bö: [ŞT: 102a-17], (Han, 1996: 219); [SD: 395], (Eraslan, 1999: 188); [SD: 116], (Eraslan, 1999: 118)

yemin deyimleri:

min bir gedā vü mübtelā bolğum raķib cevri bile

tengri üçün dadımni ber, ey hüsñ ilining daveri [SD: 756], (Eraslan, 1999: 292)

“Ben rakip cevri ile dilenci ve müptelâ oldum; ey güzellik ülkesinin adil hükümdarı, Tanrı için adalet göster!”

Bö: [SD: 466], (Eraslan, 1999: 210); [SD: 155], (Eraslan, 1999: 128)

“Ey felek (gökler) kadar yüce itibarlı, benim hüner bakımından bir üstünlüğüm yoktur; ben ancak bir duacıyım, beni Tanrı için gözet!”

karşılığında (karşılık olarak):

Taķı aran tikmek üçün ikki ming ķamış bering. [ŞT: 105b-3], (Han, 1996: 227)

“Ayrıca ağıl kurmak için iki bin kamış verin.”

Bö: [SD: 470], (Eraslan, 1999: 212) [ŞT: 77a-9], (Han, 1996: 143)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserlerde sayesinde, özgüleme (-e mahsus), bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), koşul, bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

ħaķıķatin bilmek üçün özümni ölüķ kılıp irdim. “gerçek yüzünü bilmek amacıyla kendimi ölü gibi göstermiştim.” [ŞT: 93b-16], (Han, 1996: 194) *imdi seni bir yerde ķoymaķ üçün turup men.* “Şimdi seni toprağa gömmek amacıyla buradayım.” [ŞT: 93b-11], (Han, 1996: 194) örneklerinde görüldüğü gibi ‘için’ edatı yapılan eylemin amacını belirtmekte kullanılmıştır. ‘-a diye’ işlevini amaç işlevinin alt kullanımı olarak ele alabiliriz. Söz konusu kullanım *müşk oķıdı ħatķını zülfñ köredürgeç şabā anglasan mahsüs üçün andın rivāyet ķılmadı* “Sabâh (sevgilinin) saçını görünce miske benzetti; anladığıma göre hissedilsin diye ondan rivayette bulunmadı.” [SD: 548], (Eraslan, 1999: 234) cümlesinde de karşımıza çıkmaktadır.

'Nedeniyle' işlevindeki örneğe bakacak olursak, *Anıng üçün kanķ tidiler kim, yörügende (8) kanķ kılıp āvāz kılur.* "Yürüdüğü zaman "kank kank" diye ses çıkardığı için kank dediler." [ŞT: 73a-7], (Han, 1996: 132) kank demelerinin sebebi kank kan diye ses çıkarmasıdır.

velik cür'et içinde 'adusi müslehek ecel işi bolur üçün bu yirde müstahkem "Bu yerde ecel kesin olduğu için, cür'et eden (isyana yeltenen) düşmanları helâk olur." [SD: 203], (Eraslan, 1999: 140) cümlesinde ecel kesin olduğundan dolayı cüret edenler helak olur anlamı çıkmaktadır.

'Bu yüzden' işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunulmaktadır. Bu oğul tumanda tuğdı anıng üçün Tuman at (18) koyduk. "Bu oğlan dumanda doğdu. Bu yüzden Tuman adını koyduk." [ŞT: 86b-17], (Han, 1996: 173) örneğindeki gibi cümle içerisinde bir gönderimde bulunabilmesinin yanında *anıng üçün kim Türk (17) halkı Yāfesdin tā Alınca Hān zamāniğaça müsülmān irdiler.* "Onun için Türk halkı Yafes'ten ta Alınca Han zamanına kadar müslümandı." [ŞT: 70a-16], (Han, 1996: 122) örneğindeki gibi önceki anlatılanlara da gönderimde bulunulabilmektedir.

Anı alıp yedi irse ağızığa bisyār hoş (4) meze keldi. Anıng üçün ol yer tuzlak irdi. Aska tuz salmaķnı (5) ol çıkardı. "Onu alıp yediğinde ağızına çok hoş bir tad yayıldı. Çünkü o yer tuzlaydı. Yemeğe tuz atmayı o çıkardı." [ŞT: 69b-4], (Han, 1996: 120) örneğinde için edatı 'açıklama izah' işlevinde kullanılarak cümleye çünkü anlamı vermiştir. Şekilsel olarak ilk bakıldığında "Bu yüzden o yer tuzlak idi." şeklinde anlaşılacaktır lakin öncesindeki ve sonrasındaki cümlelere anlamsal bakacak olunursa 'bu yüzden' değil de çünkü anlamı verdiği anlaşılacaktır. Benzer bir örnek olarak *biz munlarning (4) hıç kıysını kılmaduķ, anıng üçün kim bu kitābnı oķuģuķı (5) ve tınglaģuķı elbette Türk bolģusı turur.* "Bu kitabı okuyan ve dinleyen Türkler olacağı için, biz bunların hiç birini yapmadık." [ŞT: 66b-4], (Han, 1996: 111) cümlesinde biz bunların hiçbirini yapmadık çünkü bu kitabı okuyan ve dinleyen Türkler olacaktır, anlamı veren 'açıklama' işlevi kullanılmıştır. Bu işlevin verdiği 'çünkü' anlamı dışında 'aslında' anlamı da bulunmaktadır: *anıng üçün kim bu kitābnı aytkandın (16) on yetti yıl ilgeri barça Türkmenler bizge yaģı bolup*

irdiler. “Aslında bu kitabı yazmadan on yedi yıl önce Türkmenlerin tümü bize düşmandı.” [ŞT: 65b-15], (Han, 1996: 109)

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Karşılaştığımız örneklerde ‘*ni üçün*’ [ŞT: 76a-5], (Han, 1996: 140); [ŞT: 88b-11], (Han, 1996: 179); [ŞT: 91a-13], (Han, 1996: 187); [ŞT:91b-2], (Han, 1996: 188); [SD: 404], (Eraslan, 1999: 192) görünümünün yanında ‘*ni üçündür*’ [SD: 398], (Eraslan, 1999: 190) gibi ek almış görünümüne de rastlamaktayız. Aynı işlevi veren bu iki görünüm aynı cümle içerisinde kullanılabilir: *ol at irmes, ni üçün andın togar yaḥşı urug; ol kuş irmes, ni üçündür barça a’zāsı kanat* “O sadece bir isim değildir; niçin ondan iyi nesil doğar; o bir kuş değildir, niçin bütün uzuvları kanattır?” [SD: 398], (Eraslan, 1999: 190).

yüzüng bile zülfünk üçün gāhi küle, geh yıḡlayu; dayim kiçürdüm şem‘ tig ‘ömrümde şubḡ u şāmnı “Yüzün ile saçın için bazen gülerken, bazen de ağlayarak daima mum gibi ömrümde sabah ve akşamı geçirdim.” [SD: 733], (Eraslan, 1999: 286) örneğinde yüzü ile saçı yoluna bazen ağlağını bazen güldüğünü ama bu olumsuz durumu isteyerek seve seve yaptığını sezdiğimiz için ‘yoluna’ şeklinde yumuşatılmış bir feda işlevi bulunmaktadır diyebiliriz. ‘Uğruna’ işlevi örnekteki gibidir: *çıksa eger kişingdin oḡ, barça bi-din dinḡa kirer; pes lā-cerem uşbu felek ol kiş üçün ḡurbān irür* “Eğer okun kuburundan çıksa, bütün dinsizler dine girer; bu sebeple şüphesiz bu felek o ok kubura için kurbandır.”

[SD: 116], (Eraslan, 1999: 118)

tengri üçün dadımnı ber “Tanrı için adalet göster!” [SD: 756], (Eraslan, 1999: 292); *Ey ḡalk, bir Tengri üçün pend aytıḡ ol nādānıma* “Tanrı için o cahilime (cahil gönlüme) nasihat edin!” [SD: 466], (Eraslan, 1999: 210) *meni Tengri üçün asra* “beni Tanrı için gözet!” [SD: 155], (Eraslan, 1999: 128) örnekleri, işlevlerimizden ‘yemin ant deyimleri’ni barındırmaktadır.

(öt) pāk bu maḡaldın şanemā, bizni unıtma “Gelişine kurban olarak şükürümüzü ödeyelim (yerine getirelim); ey güzel, rahatlıkla buradan git, fakat bizi unutma!” [SD: 470], (Eraslan, 1999: 212) örneğinde gelişinin karşılığında yapılacak olandan bahsedilmektedir. *Tenge üçün sanga*

İsfahanlık duruğalığın berdim tidi. "Para için sana İsfahanın şefliğini verdim" [ŞT: 77a-9], (Han, 1996: 143) örneğinde İsfahanın şefliğinin verilmesi para karşılığında gerçekleşmiştir.

4.2.1.7.Eski Anadolu Türkçesi

İçin edatı, Eski Anadolu Türkçesi'nde "içün" olarak görülmektedir (Şahin, 2003: 57). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Ahmedî Dâ'i Divânı ve Dede Korkut Kitabı'ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

her subh бага 'ibret için bir güzâr kıl [ADD:6/5], (Özmen, 2001: 13)

"İbret olsun diye her sabah bağa gel"

Bö: [ADD:11/19], (Özmen, 2001: 29); [ADD:15/17], (Özmen, 2001: 44); [ADD:25/3], (Özmen, 2001: 71); [ADD:27/8], (Özmen, 2001: 76);[ADD:25/8], (Özmen, 2001: 72); [ADD:313/4], (Özmen, 2001: 262); atı [ADD:313/6], (Özmen, 2001: 262); [ADD:315/2], (Özmen, 2001: 263); [ADD:17/58], (Özmen, 2001: 51); [ADD:274/3], (Özmen, 2001: 237)

yüzünden:

Oğul için ata ölmek 'ayıb olur [DK: D 143- 12], (Ergin, 1994: 169).

"Oğul için atanın ölmesi ayıp olur."

Bö: [ADD:/23], (Özmen, 2001: 64); [ADD:217/5], (Özmen, 2001: 202)

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

meger ki ni'meti şükrin getürmedük yirine

anun için bize hayfitdi rüzigar dirig [ADD:79/4], (Özmen, 2001: 112)

"Nimetin şükrünü yerine getirmedi. Onun için rüzgâr bize hayıf etti."

Bö: [ADD:20/10], (Özmen, 2001: 57); [ADD:180/5], (Özmen, 2001: 178); [ADD:307/7], (Özmen, 2001: 258)

niçin, ne sebeple?:

ışkun sonu bir badı-ı heva vü heves imiş

bu kuru ney için kamu barı neden ötrü [ADD:74/7], (Özmen, 2001: 109)

“Askın sonu boş ve geçici bir heves imiş. Aşkın bu kuru niçindir, bunların hepsi nedendir?”

Bö: [ADD:247/5], (Özmen, 2001: 221); [ADD:250/2], (Özmen, 2001: 223); [ADD:180/5], (Özmen, 2001: 178)

uğruna, yoluna, yararına:

kalın oğuz bigleri Beyrek için ‘azim yas tuttular, umud üzdiler. [DK: D 92- 11], (Ergin, 1994: 131).

“Güçlü oğuz beyleri Beyrek için büyük yas tuttular, umut kestiler.”

Bö: [DK: D 117- 11], (Ergin, 1994: 150); [DK: D 140- 9], (Ergin, 1994: 167); [DK: D 144- 6], (Ergin, 1994: 169);[DK: D 268- 8,9], (Ergin, 1994: 232); [DK: D 269- 12], (Ergin, 1994: 233); [DK: D 246- 5], (Ergin, 1994: 221); [DK: D 258- 3], (Ergin, 1994: 227); [ADD:17/55], (Özmen, 2001: 51); [ADD:12/33], (Özmen, 2001: 36); [ADD:24/36], (Özmen, 2001: 70); [ADD:77/2], (Özmen, 2001: 11); [ADD:77/3], (Özmen, 2001: 111); [ADD:77/4], (Özmen, 2001: 111); [ADD:77/5], (Özmen, 2001: 111); [ADD:77/6], (Özmen, 2001: 111); [ADD:77/7], (Özmen, 2001: 111); [ADD:153/2], (Özmen, 2001: 160); [ADD:164/8], (Özmen, 2001: 167); [ADD:77/2], (Özmen, 2001: 111); [ADD:137/4], (Özmen, 2001: 149); [ADD:205/1], (Özmen, 2001: 193); [ADD:310/1], (Özmen, 2001: 260); [ADD:310/2], (Özmen, 2001: 260); [ADD:310/3], (Özmen, 2001: 260); [ADD:310/4], (Özmen, 2001: 260); [ADD:310/5], (Özmen, 2001: 260); [ADD:310/6], (Özmen, 2001: 260); [ADD:310/7], (Özmen, 2001: 260); [ADD:272/1], (Özmen, 2001: 236).

yemin deyimleri:

Ne yigitsin kalın Oğuz ilinden gelen yigit

Yaradan hakkı-y-içün tırı gelgil [DK: D 267- 11], (Ergin, 1994: 231).

“Ne yiğitsin güçlü oğuz ilinden gelen yiğit!

Yaradan hakkı için gel doğrul”

Bö: [ADD:230/1], (Özmen, 2001: 210); [ADD:230/2], (Özmen, 2001: 210); [ADD:230/3], (Özmen, 2001: 210); [ADD:230/4], (Özmen, 2001: 210); [ADD:230/5], (Özmen, 2001: 210);[ADD:233/1], (Özmen, 2001: 211); [DK: D 275- 1], (Ergin, 1994: 235); [DK: D 129- 9], (Ergin, 1994: 158).

özüleme (-e mahsus):

Varung Rum iline menüm oğlum için yahşsı armağanlar getürüng. [DK: D 69- 10] (Ergin, 1994: 117).

“Rum iline gidin, benim oğlum için güzel armağanlar getirin.”

Bö: [ADD:23/30], (Özmen, 2001: 65); [ADD:181/2], (Özmen, 2001: 178); [ADD:213/3], (Özmen, 2001: 199) [DK: D 130-2], (Ergin, 1994: 159); [DK: D 131- 3,4], (Ergin, 1994: 160); [DK: D 144- 11], (Ergin, 1994: 170); [DK: D 168- 13], (Ergin, 1994: 184); [DK: D 169- 1], (Ergin, 1994: 184); [DK: D 245- 11], (Ergin, 1994: 221); [DK: D 245- 12], (Ergin, 1994: 221); [DK: D 245- 13], (Ergin, 1994: 221); [DK: D 246- 2], (Ergin, 1994: 221), [DK: D 246- 3], (Ergin, 1994: 221); [DK: D 246- 4], (Ergin, 1994: 221); [DK: D 268- 5], (Ergin, 1994: 232); [DK: D 268- 6], (Ergin, 1994: 232); [DK: D 129- 12], (Ergin, 1994: 159); [DK: D 177- 5], (Ergin, 1994: 187); [DK: D 275- 7], (Ergin, 1994: 235); [DK: D 33- 4], (Ergin, 1994: 93); [DK: D 53- 11], (Ergin, 1994: 107); [DK: D 68- 3], (Ergin, 1994: 116); [DK: D 129- 5], (Ergin, 1994: 158); [DK: D 129- 10], (Ergin, 1994: 159); [DK: D 129- 4], (Ergin, 1994: 158); [DK: D 129- 6], (Ergin, 1994: 158); [DK: D 129- 8], (Ergin, 1994: 158); [DK: D 129- 11], (Ergin, 1994: 159); [DK: D 129- 13], (Ergin, 1994: 159); [DK: D 130-1], (Ergin, 1994: 159).

karşılığında (karşılık olarak):

Hay canum oğul hüner didüğüm ol degül, ol kız için üç canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı başa ol kızı anga virürler. [DK: D 175- 1], (Ergin, 1994: 186).

“Hey canım oğul, hüner dediğim o değil. O kız için üç canavar saklamışlar, her kim o üç canavarı yenerse kızı ona verecekler.”

Bö: [ADD:32/2], (Özmen, 2001: 81); [ADD:254/2], (Özmen, 2001: 225)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserlerde nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -diğinden, -diğinden dolayı, sayesinde, açıklama, izah (çünkü, aslında), bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

rahmet itmek için “rahmet etmek amacıyla”; [ADD:25/3], (Özmen, 2001: 71); *dimetokaya gitmek için* “dimetokaya gitmek amacıyla binecek atı yok” [ADD:313/6], (Özmen, 2001: 262) örneklerinde ‘amacıyla, maksadıyla’ işlevi görülmektedir. Bu işlevin verdiği ‘olsun diye’ anlamı ibret için ‘ibret için’ [ADD:6/5], (Özmen, 2001: 13) örneğinde bulunmaktadır. İbret olsun diye, ibret olması amacıyla her sabah başa gel. Benzer örneği şöyledir: şefa'at itmek için “şefa'at olsun diye” [ADD: 25/8], (Özmen, 2001: 72)

Oğul için ata ölmek ‘ayıp olur “Oğul için atanın ölmesi ayıp olur.”, “oğul yüzünden” [DK: D143- 12], (Ergin, 1994: 169) örneğinde görüldüğü gibi yüzünden işlevi veren için’in kullanıldığı cümleler olumsuzluk sezdirmektedir.

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Karşılaştığımız örneklerde ‘ney için’ [ADD: 74/7], (Özmen, 2001: 109); [ADD: 247/5], (Özmen, 2001: 221) ‘ne için’ [ADD: 250/2], (Özmen, 2001: 223); ‘niçün’ [ADD: 180/5], (Özmen, 2001: 178) görünümlerine rastlamaktayız.

âşık-ı sadık gerek canan için canlar vire “canan için canlar vermesi gerek” [ADD:153/2], (Özmen, 2001: 160) örneğinde canan uğruna can vermek anlamını veren ‘için’ edatı kullanılmıştır. *murad için* [ADD:24/36], (Özmen, 2001: 70) gibi bir isimden sonra gelerek o isim

uğruna yapılan/yapılacak eylem/durumdan bahsedilir. *Ağzung için öleyim kardaş; Dilüng için öleyim kardaş* [DK: D 268-8,9], (Ergin, 1994: 232)/ [DK: D 269- 12], (Ergin, 1994: 233)/[DK: D 258- 3], (Ergin, 1994: 227)/ [DK: D 246- 5], (Ergin, 1994: 221)/ [DK: D 117- 11], (Ergin, 1994: 150) örneğinde olduğu için bir uğurda ölmek sık kullanılmıştır. Dile getirilen ölüm ne uğruna ise için edatı o kelime ile birleşik olarak karşımıza çıkmaktadır: *hudayıçün öleyim* [ADD:77/2], (Özmen, 2001: 11); *şefayıçün öleyim* [ADD:77/3], (Özmen, 2001: 111); *vefayıçün öleyim* [ADD:77/4], (Özmen, 2001: 111); *kabayıçün öleyim* [ADD:77/5], (Özmen, 2001: 111); *cefayıçün öleyim* [ADD:77/6], (Özmen, 2001: 111); *hatayıçün öleyim* [ADD:77/7], (Özmen, 2001: 111); *hudayıçün öleyim* [ADD:77/2], (Özmen, 2001: 111).

Yaradan hakkı-y-içün tırı gelgil “Yaradan hakkı için gel doğrul” [DK: D 267- 11], (Ergin, 1994: 231). *Dinüng için Kazan Bilg, yidi yaşında bir kızcıçazum ölmüşdür, kerem eyle anga binme, didi* “Dinin için, Kazan Bey, yedi yaşında bir kızcağzım ölmüştü, bağışla, ona binme, dedi.” [DK: D 275- 1], (Ergin, 1994: 235) örnekleri, işlevlerimizden ‘yemin ant deyimleri’ni barındırmaktadır.

‘Özgüleme’ işlevinde söz konusu edat hep bir isimden sonra gelmiştir: *senüng-içün* [DK: D 129- 5], (Ergin, 1994: 158)/ [DK: D 129- 7], (Ergin, 1994: 158)/ [DK: D 129- 9], (Ergin, 1994: 158)/ [DK: D 129- 10], (Ergin, 1994: 159)/ [DK: D 129- 13], (Ergin, 1994: 159); *Menüm için* [DK: D 33- 4], (Ergin, 1994: 93); *oğlum için* [DK: D 69- 10] (Ergin, 1994: 117); *tahtum için* [DK: D 68- 3], (Ergin, 1994: 116). *Varung Rum iline menüm oğlum için yahşı armağanlar getürüng.* “Rum iline gidin, benim oğlum için güzel armağanlar getirin.” [DK: D 69- 10] (Ergin, 1994: 117). Örneğinde benim oğluma mahsus hediyeler getirin, oğluma özel olsun, oğluma özgü olsun anlamları çıkmaktadır.

Sası dinlü kâfir başın kesdüreyim senüng-içün, egni bek demür tonum şaqlar-idüm bu gün için, günü geldi “Çürük dinli kâfirin başını kestireyim senin için, sırtı pek demir elbisemi saklardım bugün için, günü geldi.” [DK: D 129- 9], (Ergin, 1994: 158) örneğinde özgüleme işleviyle uğruna işlevini yan yana görmekteyiz. Senin için/uğruna kâfirin başını kestireyim, demir elbisemi bugünler için/mahsus saklardım, günü geldi. Bugüne mahsus saklanmış bir

şeyden ama özel bir şeyden bahsedilmektedir. Aynı kullanımın geçtiği benzer örnekler şöyledir: *‘Kalkubanı yirümden; bidevi atum şaqlar-idüm bu gün için; günü geldi’* Kalkıp yerimden bedevi atımı saklardım bugün için, günü geldi.” [DK: D 129- 4], (Ergin, 1994: 158); *‘Ala evren süvri cidamı şaqlar-idüm bu gün için, günü geldi’*“Alaca yılan sivri mızrağımı saklardım bugün için, günü geldi.” [DK: D 129- 6], (Ergin, 1994: 158); *‘Kara polat öz kılıcum şaqlar-idüm bu gün için, günü geldi’* “Kara çelik öz kılıcımı saklardım bugün için, günü geldi.” [DK: D 129- 8], (Ergin, 1994: 158); *‘Başumda kunt ışuklar şaqlar-idüm bu gün için, günü geldi’* “Başımdan sağlam miğferler saklardım bugün için, günü geldi.” [DK: D 129- 11], (Ergin, 1994: 159); *‘Kırk yigidüm şaqlar-idüm bu gün için, günü geldi, kâfir başın kesdüreyim senüng-içün’* “Kırk yiğidimi saklardım bugün için, günü geldi, Kâfirin başını kestireyim senin için.” [DK: D 129- 13], (Ergin, 1994: 159); *‘Aşlan adum şaqlar-idüm bu gün için, günü geldi’* “Aslan adımı saklardım bugün için, günü geldi.” [DK: D 130- 1], (Ergin, 1994: 159).

‘Hay canum oğul hüner didüğüm ol degül, ol kız için üç canavar saklamışlar, her kim ol üç canavarı başa ol kıızı anga virürler.’ “Hey canım oğul, hüner dediğim o değil. O kız için üç canavar saklamışlar, her kim o üç canavarı yenerse kıızı ona verecekler.” [DK: D 175- 1], (Ergin, 1994: 186). Örneğinde üç canavarı yenme karşılığında kız verilecektir.

Bu dönem içerisinde incelediğimiz örneklerde *na’li-çün*[ADD:9/29], (Özmen, 2001: 24); *na’liyiçün* [ADD:68/3], (Özmen, 2001: 105) kullanımlarıyla karşılaşmaktayız.

4.2.2. İçin Edatının Çağdaş Türk Lehçelerindeki Görünümleri

4.2.2.1. Türkiye Türkçesi

İçin edatı, Türkiye Türkçesi’nde “için” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 67). Veri toplamak adına İskender Pala’nın ‘Katre-i Matem’ ve Hepçilingirler’in ‘Öğreten ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi’ eserinden faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Çiçeği herkesin görmesi için sağ eliyle havaya kaldırıp açık arttırmayı başlatıyordu. [KM] (Pala, 2009: 330)

Bö: (Pala, 2009: 19, 20, 21, 25, 38, 47,49, 57, 66, 67, 69, 71, 90, 96, 125, 139, 167, 170, 171, 173, 194, 226, 229, 262, 292, 300, 306, 343, 351,358, 380, 384)

nedeniyle. -mesi sebebiyle:

Şehre geldiğinde yani, taşralı olarak nitelendirildiği için kabul görmez ve oradan uzaklaştırılmak istenir. [KM] (Pala, 2009: 207)

Bö: (Pala, 2009: 102, 198, 200, 232, 242, 293, 325, 347, 355)

sayesinde:

Hafız Çelebi encümen azasından olduğu için kendilerine ayrılan özel peykeler üzerinde oturmaktaydı. [KM] (Pala, 2009: 332)

yüzünden:

İyi ama Leyla, o senin için deliye döndü. [KM] (Pala, 2009: 87)

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

Bana bahçeye dikemeyeceğini, birini Felemek, diğerini Avusturya krallarına hediye göndereceklerini söylediler. Hatta bunun için ben kullarına iki kese altın ihsan buyurdular. [KM] (Pala, 2009: 144)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 71)

-den dolayı. -dışından. -dışından dolayı:

Onu yeterince tanımadığı için utanmıştı. [KM] (Pala, 2009: 137)

Bö: (Pala, 2009: 19, 25,41,73, 74, 82, 148, 202, 233, 310, 316, 326, 374, 381)

uğruna. yoluna. yararına:

Üç hafta ve bir gece de olsa yaşadığı en anlamlı zaman adına, onun uğruna, onun için bir şey yaparsa hayatını yeniden anlamlı kılabilir. [KM] (Pala, 2009: 65)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 71, 82, 210, 353)

özüleme (-e mahsus):

Meğer İbrahim Paşa her üç ayda, dilenciler için böyle bir gemi çıkartır, birkaç sopadan sonra bir daha dönmek üzere Mudanya veya Tekirdağı'nda sahile döktürür, onlar da gelebildikleri en yakın yoldan tekrar şehre gelirlermiş. [KM] (Pala, 2009: 135)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 47, 78, 81, 264, 268, 278, 359)

yemin deyimleri:

Ağa hazretleri Allah'ın birliği hakkı için ben bir şey yapmış değilim. [KM] (Pala, 2009: 28)

koşul:

İyi de ağalar, bunun için irade lazım, fetva lazım ferman lazım. [KM] (Pala, 2009: 172)

ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak):

Yeye geleceği için çok iyi bir plan kurması gerektiğini biliyordu. [KM] (Pala, 2009: 35)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 174)

karşılığında (karşılık olarak):

Yalnızca o anın hatırası için bütün laleri sevmeye yemin edebilirdi şu anda. [KM] (Pala, 2009: 311)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 95, 343)

armağan/ait olsun diye:

Bican Efendi için ne alması gerektiğine karar veremedi; sonunda bir helvacı dükkanından tatlı almaya karar verdi. [KM] (Pala, 2009: 260)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 362)

bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, e sorulursa, bakımından, -den yana):

Aşk sevilen için bir hiç ise de, seven için heptir. [KM] (Pala, 2009: 17)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 71, 146, 164, 180, 205, 337,430)

bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatmada:

A akli ve hayatı darmadağın olmuş zavallı! Hem onun için yanar, hem de neden böyle söylersin? [KM] (Pala, 2009: 151)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 297, 311, 359)

olsun diye:

Cenevizli gemicilerden tatlı su da büyüyen kaplumbağa etinin uzun yıllar yaşamak için bir deva ve iksir ihtiva ettiğini duymuşlar. [KM] (Pala, 2009: 228)

Bö: [KM] (Pala, 2009: 231)

-e karşı. aleyhine:

Düzetmiş durur ol bizüm'çün tuzah (Hepçilingirler, 2004: 147).

...-liğine (süre belirtir):

Benden iki saat için izin aldı. (Hepçilingirler, 2004: 147)

4.2.2.2. Gagavuz Türkçesi

İçin edatı, Gagavuz Türkçesi'nde "için" olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 142; Doğan, 2015:157). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Gagavuz Destanları'ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Köroğlu çok düüşlär geçirmiş duşmannara karşı, insannara yardım için. [GD/K] , (Özkan 2007: 101)

"Köroğlu, halka yardım etmek için düşmanlarıyla çok dövüşlere girmiş."

Bö: [GD/T] , (Özkan 2007: 132); [GD/T] , (Özkan 2007: 135)

nedeniyle, -mesi sebebiyle:

Yolda onnara yanaşarmış türlü insannar, angıları bilârdilâr, ani Köroğlu dooruluk için savaşêr hem hayınnık için kin çıkarêr. [GD/K], (Özkan 2007: 109)

"Yolda onlara türlü insanlar yaklaşmış. Bazıları Köroğlu'nun doğruluk ve hainlerden intikam almak için savaştığını bilirlermiş."

Bö: [GD/Şİ], (Özkan 2007: 160); [GD/Şİ], (Özkan 2007: 174)

yüzünden:

Aralarında deyorklar: "Aamed Meemed bak biz üç sene maarebe yapıyoruz bu hınzır için. [GD/Şİ], (Özkan 2007: 163)

"Ahmet, Mehmet bak; biz bu hınzır için üç yıldır savaşıyoruz."

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

Bunun için dâ o kaldı ömürünâ türk-oguz halkların aklısında, girdi adı onnarın folkloruna, onnarın geroyluk êposuna. [GD/K] , (Özkan 2007: 101)

“Bu sebeple de o Oğuz Türkleri arasında hiç unutulmadı, adı Türk folklorunda ve kahramanlık destanlarında hep yaşadı.”

Bö: [GD/K] , (Özkan 2007:110); [GD/K] , (Özkan 2007: 118).

niçin, ne sebeple?:

Şindi ne için annadalım? [GD/K], (Özkan 2007: 107)

“Şimdi ne için anlatalım?”

uğruna, yoluna, yararına:

Neredân da geçârmış, hepsinâ annadarmış bobasının çektiklerini hem dâ kendi needini doruluk için. [GD/K] , (Özkan 2007: 110)

“Geçtiği yerlerde herkese hem babasının çektiklerini hem de doğruluk için verdiği mücadeleyi anlatırmış.”

özüleme (-e mahsus):

Vardır işittiim Köroğlu için hem ani onda varmış bir beygir başlanmış göklerden. Bu olmalı, o beygir. [GD/K] , (Özkan 2007: 109)

"Köroğlu'na göklerden başlanmış bir atın olduğunu işitmişim. Bu, o at olmalı"

Bö: [GD/AGD], (Özkan 2007: 157); [GD/T] , (Özkan 2007: 143)

karşılığında (karşılık olarak):

Gel, süündür benim kılıcımın ateşini. Verecäm sana bunun için üçüz yıllık ömür! [GD/Şİ], (Özkan 2007:174)

“Gel, benim kılıcımın ateşini söndür. Verecem sana bunun için üçüz yıllık ömür.”

ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak):

O bandit için, eşek hırsızı için bän dä işittim. Ey, da ne? [GD/K], (Özkan 2007: 107)

“O eşkiyayı, o eşek hırsızını ben de duydum, ee ne olmuş?”

Bö: [GD/K], (Özkan 2007: 110); [GD/T], (Özkan 2007: 138); [GD/Şİ], (Özkan, 2007: 177)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserde -den dolayı, dığından, dığından dolayı, sayesinde, açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri, koşul, bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Büük agaları gidiy onnan ekmek için. “Büyük ağabeyleri ekmek almak için gidiyor.” [GD/T], (Özkan 2007:132) örneğinde amaç ekmek almak; *Bir vakit varmış, bir vakit yokmuş, varmış üç kafadar. Şindi gidiylä iş için.* “Bunlar, kendilerine iş aramak için bir yere gidiyorlar.” [GD/T], (Özkan 2007:135) örneğinde amaç iş aramaktır. *Köroğlu çok düüşlär geçirmiş düşmannara karşı, insannara yardım için.* “Köroğlu, halka yardım etmek için düşmanlarıyla çok dövüşlere girmiş.” [GD/K], (Özkan 2007: 101) örneğinde Köroğlu'nun düşmanlarla dövüşürkenki amacı halka yardım etmektir.

Da padişahka çaardı onu içeri, yılaç versin uşak olmak için. “Sonunda kraliçe onu içeri çağırarak, çocuk doğması için ondan ilaç istemiş.” [GD/Şİ], (Özkan 2007:174) örneğinde çocuk doğması için, çocuk doğurmak için, çocuk istemesi sebebiyle ilaç istemiştir. ‘Nedeniyle’ işlevi yapılan işin nedeni verilirken kullanılmıştır. “İçin” edatı bu işlevi vermek için bazen pekiştirme yoluna girebilmektedir. *Mepus mezisinde karar vermiş padişaa atsinnar sebebi için çocuu olmadundan öldükten soora geriye onun yerine kim olacak.* “Padişah, ölümünden sonra kimin

padişah olacağını kararlaştırmak üzere millet meclisini toplamış.” [GD/Şİ], (Özkan 2007:160) örneğinde ‘sebebi için’ sebebiyle anlamını güçlendirmiştir. *Kimin padişah olacağını kararlaştırmak sebebiyle meclis toplanmıştır.*

Aralarında deyorlar: "Aamed Meemed bak biz üç sene maarebe yapıyoruz bu hınzır için. "Ahmet, Mehmet bak; biz bu hınzır için üç yıldır savaşıyoruz." [GD/Şİ], (Özkan 2007:163) örneğinde bu hınzır yüzünden üç yıldır savaştıklarına dair bir hayıflanma söz konusudur.

“Bu yüzden” işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. *Bunun için dâ o kaldı ömürünâ türk-oguz halkların aklısında, girdi adı onnarın folkloruna, onnarın geroyluk êposuna.* “Bu sebeple de o Oğuz Türkleri arasında hiç unutulmadı”[GD/K] , (Özkan 2007:101)

Şindi ne için annadalım? "Şimdi ne için anlatalım?"[GD/K], (Özkan 2007:107) örneğinde gördüğümüz gibi ‘niçin’ işlevi sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır.

‘Uğruna, yoluna, yararına’ işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise ‘kendinden bir şeyler feda etmek, *kendini bir şeye adamak’ tır. Neredän da geçärmiş, hepsinä annadarmış bobasının çektiklerini hem dâ kendi needini doruluk için.* “Geçtiği yerlerde herkese hem babasının çektiklerini hem de doğruluk için verdiği mücadeleyi anlatırmış.” [GD/K] , (Özkan 2007:110) örneğinde doğruluk uğruna mücadele verilmiştir.

‘Özgüleme’ işlevi için dayanak noktamız -e mahsus olmasıdır. *Vardır işittiim Köroğlu için hem ani onda varmış bir beygir baaşlanmış göklerden. Bu olmalı, o beygir. "Köroğlu'na göklerden bağışlanmış bir atın olduğunu işitmiştim. Bu, o at olmalı" [GD/K], (Özkan 2007: 109) cümlesinde bağışlanan at Köroğlu'na mahsustur.*

‘Karşılığında’ işlevi ile yapılan eylemin karşılığında bir şey kazanıldığı veya bir şey beklendiği anlamı kazandırılmaktadır cümleye. *Gel, süündür benim kılıcımın ateşini. Verecäm sana bunun için üçüz yıllık ömür!* “Gel, benim kılıcımın ateşini söndür. Verecem sana bunun için

üçüz yıllık ömür.” [GD/Şİ] , (Özkan 2007:174) örneğinde kılıcının ateşini söndürmesi karşılığında yani onu yenmesi karşılığında ömrü uzatılacaktır.

‘İlgi’ işlevi bir şey hakkında, bir şey ile ilgili, bir şeye ilişkin olarak anlamları vermektedir. *Biz birbirimiz için bişey bilmâzdik. Düş kızgınnında herkezimiz duşmanı sade görer, ayrık birbirimizdän!* “Bizim birbirimizden haberimiz yok. Dövüşün kızgınlığında hepimiz sadece duşmanı görürüz, birbirimizden uzağız!” [GD/K] , (Özkan 2007:110) cümlesinde birbirbirleriyle ilgili bir şey bilmediklerini “için” edatını kullanarak bildirmektedir. *Tepegöz dev adamnarı için işittiim, ama göriym sefte, bildiime göre, Tepegözler hobur olmalıdır.* “Dev Tepegözler için çok şey duymuştum, ama ilk defa görüyorum.” [GD/T], (Özkan 2007: 138); *O bandit için, eşek hırsız için bän dä işittim. Ey, da ne?* “O eşkıyayı, o eşek hırsızını ben de duydum, ee ne olmuş?” [GD/K] , (Özkan 2007: 107) cümlelerinde tepegözler hakkında ve hırsız hakkında duyulanları “için” edatı kullanılarak bildirilmektedir.

4.2.2.3. Azerbaycan Türkçesi

İçin edatı, Azerbaycan Türkçesi’nde “üçün” yanında ‘için, ötürü’ anlamları veren “sarı” olarak da görülmektedir (Ercilasun, 2007:214; Doğan, 2015: 61). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri’nden faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Bu defe, üstelik, yadigar üçün gızı Sayad Perinin şeklini de ona vérdi. [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 288)

“Bu defa, hatta, hatıra için kızı Sayad Peri’nin resmini de ona verdi.”

Bö: [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 302); [AHYÖ] , (Ahundov, 1994: 303); [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 335)

nedeniyle. -mesi sebebiyle:

Ustadların dédiyine göre, Selbinazı az az gördüyü için mü, ya nedense, Emrah son zamanlar ondan bir az soyumuşdu. [AHYÖ], (Ahundov 1994: 288)

“Üstadların söylediklerine göre, Selbinazı az az gördüğü için mi ya nedense, Emrah son zamanlar ondan biraz soğumuştı.”

Bö: [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 306); [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 341)

yüzünden:

-Oğul, indi başa düşdüm ki, sen yar için çöllere düşübsen. [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 319)

“Oğul ben şimdi anladım ki, sen yar için çöllere düşmüşün.”

Bö: [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 331); [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 316)

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

Ğızı pünhanda sahladılar, onun için de ğızın adı oldu Pünhane. Oğlanın adını ğoymağ için bütün ğarıları yığdılar. [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 310)

“Kıza pünhanda baktılar. Onun için de kızın adı Pünhane oldu. Erkeğ isim koymal için tüm kadınları topladılar.”

Bö: [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 337); [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 343); [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 350)

niçin. ne sebeple?:

-Oğul, ne için gelibsen? Menden ne isteyirsen? [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 311)

“Evlad ne için geldin? Benden ne istiyorsun?”

özüleme (-e mahsus):

-Ay aşık, bizim için de bir neçesini oku, sonra git. [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 291)

“Ey aşık, bizim için de biraz oku sonra git.”

Bö: [AHYÖ,] (Ahundov, 1994: 293); [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 338)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserde -den dolayı, -dığından, -dığından dolayı, sayesinde, açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), uğruna, yoluna, yararına, yemin deyimleri, koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Bu defa, üstelik, yadigâr için gızı Sayad Perinin şeklini de ona verdi. “Bu defa, hatta, hatıra için kızı Sayad Peri’nin resmini de ona verdi.” [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 288) cümlesi bir amaç bildirmektedir. Resmi vermesindeki amaç hatıra olmasını istesidir. Bir başka deyişle hatıra olsun diye resim verilmiştir.

Ustadların dediyine göre, Selbinazı az az gördüyü için mü, ya nedense, Emrah son zamanlar ondan bir az soyumuşdu. “Ustadların söylediklerine göre, Selbinazı az az gördüğü için mi ya nedense, Emrah son zamanlar ondan biraz soğumuştur.” [AHYÖ], (Ahundov 1994: 288) örneğinde geçen ‘ya nedense’ kalıbı aslında öncesinde kullanılmış olan ‘için’ edatının işlevini bize sezdirmektedir. Selbinazı az görmesi nedeniyle mi, yoksa neden Emrah son zamanlarda soğumuştur?

-Oğul, indi başa düşdüm ki, sen yar için çöllere düşübsen. “Oğul ben şimdi anladım ki, sen yar için çöllere düşmüşsün.” [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 319) örneğinde oğul, yar sevgisinden dolayı çöllere düşmüştür. Burada olumsuz bir etki söz konusu olduğundan işlevimiz ‘yüzünden’dir. Bu dönemde karşılaştığımız istisnai bir kullanım olan için edatının ek olarak kullanılması da bu işlev örneklerindedir. *Başına döndüyüm yar-ı vefadar, men senin ucundan dağıdar oldum.* “Başına döneyim yar-ı vefadar, ben senin için mahvedici oldum.” [AHYÖ],

(Ahundov, 1994: 316) örneğinde ben senin yüzünden böyle mahvedici, dağıtıcı, yıkıcı oldum anlamını veren 'yüzünden' işlevi karşımıza 'senin ucundan' şeklinde çıkmaktadır.

'Bu yüzden' işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. *Ğızı pünhanda sahladılar, onun için de ğızın adı oldu Pünhane. Oğlanın adını ğoymağ için bütün ğarıları yığdılar.* "Kıza pünhanda baktılar. Onun için de kızın adı Pünhane oldu. Erkeğe isim koymal için tüm kadınları topladılar." [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 310)

'Niçin' işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. *Oğul, ne için gelibsen? Menden ne isteyirsen?* "Evlad ne için geldin? Benden ne istiyorsun?" [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 311)

Sayad Peri bu iki ağacı Emrah için ğoruyurdu. "Sayad Peri bu iki ağacı Emrah için koruyordu"[AHYÖ], (Ahundov, 1994: 293) örneğinde 'özüleme' işlevi kullanılmıştır. Peri ağaçları Emrah için korumaktadır. Yapılan bu iş Emrah içindir/Emrah'a mahsustur. Bu işlev örneklerinde 'için' edatı karşımıza kendisinden önceki kelime ile birleşik şekilde de çıkmaktadır: *-Ay aşığı, bizim için de bir neçesini oğu, sonra ğét.* "Ey âşık, bizim için de biraz oku sonra git." [AHYÖ], (Ahundov, 1994: 291)

4.2.2.4. Türkmen Türkçesi

İçin edatı, Türkmen Türkçesinde "üçün, üçiin" olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 280; Kara, 2001: 48; Kara, 2012: 122; Doğan, 2015: 657). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Irak Türkmen Türkçesi ve Ata Atacanov'un Şiirleri'nden faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Gitdi iki iner gizlenen Güni

Yene dünyää gaydıp getirmek için.

Urdı iki iner oodun içinde

Acalñ oodunı öçürmek üçiin. [AAŞ/ GHB], (Kara, 1997: 260)

“Gitti iki iner gizlenen güneşi

Yine dünyaya geri getirmek için.

Daldı iki iner ateşin içine

Ecelin ateşini söndürmek için.”

Bö: [AAŞ/ BBAG] (Kara, 1997: 175); [AAŞ/ GHB], (Kara, 1997: 260); [AAŞ/ YYM], (Kara, 1997: 212); [AAŞ/I] (Kara, 1997: 32); [ITT: HĦ], (Bayatlı, 1996: 33)

nedeniyle, -mesi sebebiyle:

Kolhoz sürüsiniñ yaaylağı üçiin

Ööri gözlääp, sähraaları söküpdi. [AAŞ/I], (Kara, 1997: 32)

“Kolhoz sürüsünün yaylağı için

Otlak arayıp, sahraları dolaşmıştı.”

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

Telefonı yaaırıp baryaar guğırıp,

Haysı kitaap okaanımı sooraanook.

Onuñ üçiin hiiç kim byuroo çaağırıp,

Kääyincem berenook,

Daalap daaraanook. [AAŞ/PBG], (Kara, 1997: 126)

“Telefonu yarıp gidiyor bağırap.

Hangi kitabı okuduğumu sormuyor.

Onun için hiç kimse büroya çağırıp.

Ceza vermiyor,

Sataşıp dövmüyor.”

niçin, ne sebeple?:

Nääümüçiin ekipdirler? [AAŞ/S], (Kara, 1997: 134)

“Niçin diktiler ki?”

Bö: [AAŞ/ YM], (Kara, 1997: 210); [AAŞ/ YM], (Kara, 1997: 210); [AAŞ/ YM], (Kara, 1997: 210)

bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana):

Gıyilsam,

Gülsem,

Parhı yook oñ üçiin,

Ol yüzüp baryaa. [AAŞ/ SAÖ], (Kara, 1997: 232)

“Çatlasam,

Gülsem,

Farkı yok onun için,

O yüzüp gidiyor.”

Bö: [AAŞ/ PBG], (Kara, 1997: 128)

uğruna, yoluna, yararına:

Galkınalıñ gayraat bile,

Vatan üçiin,

Yeñiş üçiin!

Aar gılcını alıñ ele,

Vatan üçiin,

Yeñiş üçiin! [AAŞ/C], (Kara, 1997: 6)

"Kalkalim gayret ile,

Vatan için,

Zafer için!

Öç kılıcını alın ele,

Vatan için,

Zafer için!"

Bö: [AAŞ/ AAğ], (Kara, 1997: 292); [AAŞ/NG], (Kara, 1997: 14)

özgüleme (-e mahsus):

Günäämi geç, seniñ üçiin, söver yaar,

Dağdanımı gurbaan edyään ceñe men.

Meniñ üçiin, eceñ üçiin alğın aar!

Señ saayaañda diirin diñe men. [AAŞ/Dğ], (Kara, 1997: 10)

"Affet, senin için, sevgili yar,

Kolyemi feda ediyorum cenge ben.

Benim için, annen için intikam al!

Senin sayende diriyimdir ancak ben."

Bö: [AAŞ/SB], (Kara, 1997: 122); [AAŞ/Dğ], (Kara, 1997: 8); [AAŞ/YK], (Kara, 1997: 80); [AAŞ/CHT], (Kara, 1997: 278)

karşılığında (karşılık olarak):

İkilik üçiinem,

Bääşlik üçiinem,

Merdem muğallımlar, minnetdaar size! [AAŞ/ HA], (Kara, 1997: 286)

“İki puan için de,

Beş puan için de,

Yiğit öğretmenler minnettarız size!”

Bö: [AAŞ/ HA], (Kara, 1997: 286); [AAŞ/ Ha], (Kara, 1997: 300)

bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatmada:

Tur,

Çıraanı yak,

Yağtı yalkım salsın hoş vağtıñ üçiin [AAŞ/ AG], (Kara, 1997: 226)

“Kalk,

Lâmbayı yak,

Parlak ışık saçsın hoş vaktin için.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserde -den dolayı, -dığından, -dığından dolayı, sayesinde, yüzünden, açıklama, izah (çünkü, aslında), yemin deyimleri, koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak) gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

gara tümnden gutarmak üçiin kara zindandan kurtarmak için [AAŞ/ GHB], (Kara, 1997: 260) *berkitmek üçiin* güçlendirmek için [AAŞ/ BBAG], (Kara, 1997: 175) *getirmek üçiin* [AAŞ/ GHB], (Kara, 1997: 260) *söndürmek için*. [AAŞ/ GHB], (Kara, 1997: 260) *ortaa çıkarmak üçiin* “ileri sürmek için” [AAŞ/ YYM], (Kara, 1997: 212) *Parānı bölmeğ için, Zerzēmiye gir(i)pler.* “Parayı saklamak için, Yer altına girmişler.” [ITT: HĦ], (Bayatlı, 1996: 33) örneklerinde amacıyla işlevi kullanılmıştır.

Kolhoz sürüsiniñ yaaylağı üçiin, ööri gözläöp, sähraaları söküpdi. “Kolhoz sürüsünün yaylağı için otlak arayıp, sahraları dolaşmıştı.” [AAŞ/I], (Kara, 1997: 32) örneğinde sürünün yaylaması sebebi ile otlak aranmaktadır.

'Bu yüzden' işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. *Telefonu yarıp baryaar guğırıp, haysı kitaap okaanımı sooraanook. onuñ üçin hiic kim byuroo çaağırıp, kääyincem berenook, daalap daaraanook.* "Telefonu yarıp gidiyor bağırap. Hangi kitabı okuduğumu sormuyor. Onun için hiç kimse büroya çağırıp ceza vermiyor, sataşp dövmüyor." [AAŞ/PBG], (Kara, 1997: 126)

'Niçin' işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. *Näämüçiin ekipdirler? "Niçin diktiler ki?"* [AAŞ/S], (Kara, 1997: 134). Söz konusu edat karşımıza "*Näämüçiin*" [AAŞ/S], (Kara, 1997: 134); [AAŞ/YM], (Kara, 1997: 210); [AAŞ/YM], (Kara, 1997: 210); [AAŞ/YM], (Kara, 1997: 210) şeklinde çıkmaktadır.

Gıylsam, gülsem, parhı yook oñ üçin, ol yüzüp baryaa. "Çatlasam, gülsem, farkı yok onun için, o yüzüp gidiyor." [AAŞ/ SAÖ], (Kara, 1997: 232) örneğinde karşı tarafın bakış açısına yer verilmiştir. Ona kalırsa çatlasam da gülsem de fark etmez. *Siziñ ähli kitaapñızdan, manaay, meniñ üçin gımmat bir maşın pağıta. İsle sen gödek saay, isle naadaan saay, yööne şonı yaatda saklağın puğta.* "Sizin bütün kitaplarınızdan inan ki, benim için kıymetli bir araba pamuk. İster sen densiz say, ister cahil say, ancak bunu hatırda tut iyice." [AAŞ/ PBG], (Kara, 1997: 128) Örneğinde 'ona göre' bir araba pamuk karşısındaki kişinin bütün kitaplarından daha kıymetlidir.

'Uğruna, yoluna, yararına' işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise 'kendinden bir şeyler feda etmek, kendini bir şeye adamak' tır. *Türkmen enesinin caan ciğerbendi Ukraina üçin gaanın döküpdür.* "Türkmen anasının canının özü Ukrayna için kanını dökmüştür." [AAŞ/NG], (Kara, 1997: 14) örneğinde Ukrayna uğruna kan döküldüğünden bahsedilmektedir. *Seniñ sapaañ üçin, seniñ vepaañ üçin, ölsem, etmen armaan.* "Senin sefan için, senin vefan için, ölsem, ah çekmem." [AAŞ/ AAğ], (Kara, 1997: 292) örneğinde 'senin için'den kasıt senin yolunadır; senin yoluna seve seve ölürüm anlamı verilmektedir.

'Özgüleme' işlevinde yapılan şeyin kim için olduğunu belirtmektedir. *Sayra, bilbil, sayra, sayra, bilbilim. Seniñ üçin eken gırmızı gülüm açıldı atırlı sāher çaağında* "Öt bülbül, öt, öt bülbülüm. Senin için diktiğim kırmızı gül açıldı güzel kokulu seher vaktinde." [AAŞ/SB], (Kara,

1997: 122) örneğinde kırmızı gül bülbüle mahsus dikilmiştir; *Onuñ öözi söyğüsini siñdirip, meniñ üciin yasadı buu gülleri.* “Onun kendisi sevgisini sindirip, benim için yaptı bu çiçekleri.” [AAŞ/Dğ], (Kara, 1997: 8) örneğinde ise güller ona özgü yapılmıştır. *Guz maşğala doğulsa, şübhesiz şeyle bolyaaar: Şol guz üciin niirdedir, taay oğlanam doğulyaar.* “Kız çocuk doğrusa şüphesiz şöyle oluyor: O kız için bir yerlerde eş oğlan da doğruluyor.” [AAŞ/ CHT], (Kara, 1997: 278) örneğinde özgüleme işlevi sezilmektedir. Kız için bir oğlanın olmasından kasıt kıza den, kıza saklanan, ileride kızın karşısına çıkacak bir oğlandır.

İkilik üciinem, bääşlik üciinem, merdem muğallımlar, minnetdaar size! “İki puan için de, beş puan için de, Yiğit öğretmenler minnettariız size!” [AAŞ/ HA], (Kara, 1997: 286); *Sunağlar üciinem, sulağ üciinem, mıdaam, muğallımlar, size berğidaar.* “Tecrübeleri de, ödülleri de her zaman, öğretmenler, size borçluyuz.” [AAŞ/ HA], (Kara, 1997: 286) örneklerinde iki puan karşılığında, beş puan karşılığında, tecrübeler karşılığında ve ödüller karşılığında öğretmene minnettarlık söz konusudur. Bu karşılık borçtur, henüz ödenmemiştir.

Tur, çiraanı yak, yağtı yalkım salsın hoş vağtıñ üciin “Kalk, lâmbayı yak, parlak ışık saçsın hoş vaktin için.” [AAŞ/ AG] (Kara, 1997: 226) cümlesindeki ‘için’ edatını bir işleve bağlamak bize oldukça zor gelmiştir. Parlak ışığı ‘etki’ hoş vakti de ‘neye yönelik olduğu’ şeklinde kodlarsak cümlede kullanılan işlevin bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatmada kullanıldığını görebiliriz.

4.2.2.5. Özbek Türkçesi

İçin edatı, Özbek Türkçesi’nde “üçün” yanında “uchun” olarak da görülmektedir (Ercilasun, 2007: 343; Coşkun, 2000: 218; Öztürk, 2011: 72, Üşenmez, 2012: 504; Doğan, 2015: 461). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Aycınar Destanı’ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Sävâb üçün men seni

Därrâv qäbul qilgändim, [AD], (Solmaz, 2007:120)

“Sevap için ben seni

Derhal kabul ettim.”

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

Lekin Şäybâniyning gäpigä binâän suvdän ötkärişi keräk edi. Şuning üçün bu häm yüklärni ärtib, Äyçinärgä bir mämâninig kiyimini kiydirib, bir xâtinni äldigä qoyib, bir tüyäning üstigä mindirib qoydi. [AD], (Solmaz, 2007:100)

“Fakat Şeybani'nin söylediğine göre nehirden geçmek gerekiyordu. Bunun için o da eşyalarını yükleyip Ayçınar'a bir yaşlı kadının giysilerini giydirdi.”

Bö: [AD], (Solmaz, 2007:23); [AD], (Solmaz, 2007:52); [AD], (Solmaz, 2007:60); [AD], (Solmaz, 2007:194)

yüzünden:

Râst turgändä nägä yâlgân gäpirding,

Bu gäp üçün kesär edim bâşingni. [AD], (Solmaz, 2007:58)

“Doğru dururken niye yalan söyledin,

Bu söz için keser idim başını.”

niçin, ne sebeple?:

Nimä üçün bu yerda

Äldimizdän çiqäsiz? [AD], (Solmaz, 2007:208)

“Niçin burada,

Karşımıza çıktınız?”

Bö: [AD], (Solmaz, 2007:98); [AD], (Solmaz, 2007:126)

uğruna, yoluna, yararına:

Miltiq âtsäng qâbângä

Câni üçün tälâşär. [AD], (Solmaz, 2007:114)

“Silah atsan domuza,

Canı için dalaşır.”

özüleme (-e mahsus):

Xälqim üçün ne bolsäm,

Täqdirimdän körämän. [AD], (Solmaz, 2007:210)

“Halkım için, ne olsa,

Kaderimden bilirim.”

Bö: [AD], (Solmaz, 2007: 52); [AD], (Solmaz, 2007:132); [AD], (Solmaz, 2007:186); [AD], (Solmaz, 2007:192); [AD], (Solmaz, 2007:192);[AD], (Solmaz, 2007:204)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserlerde nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -diğinden, -diğinden dolayı, sayesinde, yemin deyimleri, koşul, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), açıklama, izah, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Sävâb üçün men seni, dârrâv qâbul qilgândim “Sevap için ben seni derhal kabul ettim.”

[AD], (Solmaz, 2007:120) örneğinde ‘olsun diye/ amacıyla’ işlevi bulunmaktadır. *Sevap olsun diye seni kabul ettim.*

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. *Lekin Şâybâniyning gâpigä binâän suvdän ötkärişi*

keräk edi. Şuning üçün bu häm yüklärni ärtib, Äyçinârgä bir mâmâninig kiyimini kiydirib, bir xâtinni äldigä qoyib, bir tüyäning üstigä mindirib qoydi. “Fakat Şeybani'nin söylediğine göre nehirden geçmek gerekiyordu. Bunun için o da eşyalarını yükleyip Ayçınar'a bir yaşlı kadının giysilerini giydirdi.” [AD], (Solmaz, 2007:100); *Väzirlik qoldän ketgüdäy bolgän edi. Şuning üçün Bâbirdän äldin qizni birân nârsa qilişni köngligä tugib, Nâzärbekni ergäştirib kelgän edi.* “Vezirliği elinden gidecekmiş gibi oldu. Bunun için Babür'den önce bir şeyler yapmak gerektiğini düşünmüş, Nazarbek'i yananda getirmişti.” [AD], (Solmaz, 2007:60).

Râst turgändä nägä yâlgân gäpirding, bu gäp üçün kesär edim bâşingni. “Doğru dururken niye yalan söyledin, bu söz için keser idim başını.” [AD], (Solmaz, 2007:58) *örneğinde bu sözden dolayı başını kesecektir, ortada yalan vardır. Bu olumsuzluk bize ‘yüzünden’ işlevi kullanıldığını göstermektedir.*

‘Niçin’ işlevinde için edatı, sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. -*Bilmädim, nimä üçün bu nägârä Bâbirşâhgä keräk ekän?* “-Anlayamadım, niçin bu davul Babürşah'a lazımmış?” [AD], (Solmaz, 2007:98). Söz konusu edat karşımıza “*nimä üçün*” [AD], (Solmaz, 2007:126); [AD], (Solmaz, 2007:208); [AD], (Solmaz, 2007:98) şeklinde çıkmaktadır.

Miltiq ätsäng qâbângä, câni üçün täläşär. “Silah atsan domuza, canı için dalaşır.” [AD], (Solmaz, 2007:114) *örneğinde domuz, kendi canı pahasına, kendi canı uğruna dalaşmaktadır.*

Xälqim üçün ne bolsäm, täqdirimdän körämän. “Halkım için, ne olsa, kaderimden bilirim.” [AD], (Solmaz, 2007:210) *örneğinde ‘özüleme’ işlevi kullanılmıştır. Halkıma dair ne olsa kaderimden bilirim anlamı çıkmaktadır.*

4.2.2.6. Yeni Uygur Türkçesi

İçin edatı, Yeni Uygur Türkçesi'nde “üçün” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 413; Öztürk, 1994: 117; Doğan, 2015: 763).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Uygur Halk Destanları'ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Yalmavuz momay kargu iken, undağ kiliştin meksidi Mehtumsulaniñ öyini tépip bérış üçün iken.

[UHD/ÇTB], (İnayet, 2004: 146)

“Yalmavuz nine kör imiş. Böyle yapmaktan maksadı Mahtumsula'nın evini bulmak imiş.”

Bö: [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 200); [UHD/TZ], (İnayet, 2004: 236).

-den dolayı, -dığından, -dığından dolayı:

Şanu-şevkitimge dağ çüşürgenliği üçün kılçe rehim kılmamen. [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 197)

“Şan ve şöhretimi lekelediği için asla acımam.”

yüzünden:

Bir yar üçün neççe yil yürdi sergerdan,

Leyli körsun Mecnunnıñ tamaşisini. [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 196)

“Bir yâr için nice yıl dolaştı sergerdan,

Leyla görsün Mecnun'un eğlencesini.”

Bö: [UHD/ÇTB], (İnayet, 2004: 154)

niçin, ne sebeple?:

İ vezirim kemenge sen mahir idiñ,

éytkil bugün ne üçün kim quruq yandiñ? [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 168)

“ey vezirim yay kullanmada mahir idin,

söyle bu gün niçin sen de boş döndün?”

Bö: [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 174)

uğruna, voluna, vararına:

Kızılđülüm sen için

Pilap koydum canımni

Ölsemmu unutmasmen

Ƙara köz munayimni. [UHD/ƘG], (İnayet, 2004: 121)

“Kızılđülüm senin için,

Adadım ben canımı.

Sen de unutama,

Kara göz mülâyimi.”

Bö: [UHD/N], (İnayet, 2004: 10); [UHD/ĖS], (İnayet, 2004: 196); [UHD/ĖS], (İnayet, 2004: 198);

[UHD/TZ], (İnayet, 2004: 257)

özgüleme (-e mahsus):

İstiban Ƙayan baray,

Barar yériñ niçük biley,

Bir ĥudadin siz için,

Aman-ésenlik tiley. [UHD/TZ], (İnayet, 2004: 242)

“arayıp nereye varayım,

Varacağın yeri nasıl bileyim?

Bir Hüda’dan siz için,

Aman esenlik dileyim.”

Bö: [UHD/ĖS], (İnayet, 2004: 190)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, sayesinde, bu yüzden, ...böyle olduğundan, açıklama, izah bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğu gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Ahiri amalsizliğin könlünü bezlimesek için vezir, hüküma, muneccimlerini élip kırık şikârğa çıktı. “Sonunda çaresiz kalarak gönlünü avutmak için vezir, danışman ve muneccimlerini alıp kırk günlük ava çıktı.” [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 200) örneğinde vezir, gönlünü avutmak amacıyla kırk günlük ava çıkmıştır. *Bovaqlarni şahane békiş için, Tahirni aldurdi.* “Bebekleri şahlara has bir şekilde yetiştirmek için Tahir’i de kendi sarayına aldırdı.” [UHD/TZ], (İnayet, 2004: 236) örneğinde Tahir’in saraya aldırılmasındaki amaç bebeklerin şahlara has şekilde yetiştirilmek istenmesidir.

Şanu-şevkitimge dağ çüşürgenliği için kilçe rehim kılmamen. “Şan ve şöhretimi lekelediği için asla acımam.” [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 197) örneğinde şan ve şöhreti lekendiğinden dolayı acımamaktadır.

Bir yar için neççe yıl yürdi sergerdan, Leyli körsun Mecnunnîñ tamaşisini. “bir yâr için nice yıl dolaştı sergerdan, Leyla görsün Mecnun’un eğlencesini.” [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 196) örneğinde bir yar yüzünden; *Béri ötüñ hénim, bir siz için kırıkimiziniñ béşi ketse içiñiz ağrimamda?* “Bu tarafa geçin hanımefendi, sizin için kırkımızın başı gitse acımaz mısınız?” [UHD/ÇTB], (İnayet, 2004: 154) örneğinde ise hanımefendi yüzünden olanlardan / olabileceklerden bahsedilmektedir.

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. *İ vezirim kemenge sen mahir idiñ, éytkil bugün ne için kim kuruğ yandiñ?* “ey vezirim yay kullanmada mahir idin, söyle bu gün niçin sen de boş döndün?” [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 168); *mollisi kirip “ Nime için savigiñni oğumay yiglap olturisen?”* “hocası girip: “niçin dersini çalışmadan ağlıyorsun?” diye azarladı.” [UHD/ĞS], (İnayet, 2004: 174) Söz konusu edat karşımıza ‘ne için’

[UHD/ĠS], (İnayet, 2004: 168) ve 'nime için' [UHD/ĠS], (İnayet, 2004: 174) şeklinde çıkmaktadır.

'Uğruna, yoluna, yararına' işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise 'kendinden bir şeyler feda etmek, kendini bir şeye adanmak' tır. *Baċi için can berse*, "Baki için can verse" [UHD/N], (İnayet, 2004: 10); *Ġizilgölüm sen için; Pilap koydum canımni*; "Kızılgülüm senin için adadım ben canımı." [UHD/ĠG], (İnayet, 2004: 121); *Séniñ için Ġeribim canlar sadıċa* "senin için Garib'im can olsun feda" [UHD/ĠS], (İnayet, 2004: 196); *Tahir için Zohram ölüptür, Zohram için men öley*. "Tahir için Zührem ölmüştür. Zührem için ben öleyim." [UHD/TZ], (İnayet, 2004: 257).

Méniñ için Ġerip boldi baċvane, yarıniñ gülü keldi özi kelmidi. "Benim için Garip oldu bahçıvan, yarın gülü geldi kendisi gelmedi." [UHD/ĠS], (İnayet, 2004: 190); *İstiban kıyan baray, barar yériñ niçük biley, bir ĥudadin siz için, aman-ésenlik tiley*. "arayıp nereye varayım, varacağın yeri nasıl bileyim? Bir Hüda'dan siz için, aman esenlik dileyim." [UHD/TZ], (İnayet, 2004: 242) örneklerinde özgülleme işlevi kullanılmıştır.

4.2.2.7. Kazak Türkçesi

İçin edatı, Kazak Türkçesi'nde "üşin" olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 473; Doċan, 2015: 261). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Kazak Destanları'ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Sosın sizdi jaċsı bir sarayċa kirgizer, onda da otırsız kösilip, eki ayaċıñ şeşinip, sonda kız jiberer, keliñsek jiberer, jigit berer balalıċı, jastıċı bar ma eken dep sınav üşin ister jéne özi seniñ diydardı körüv üşin ister dedi. [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 774)

“Sonra Akşahan yanına kız gönderecektir, genç gelin gönderecektir. Genç yiğit gönderecektir. Onları sizin "toy" olup olmadığınızı, çocukça davranıp davranmayacağınızı sınamak için gönderecektir. Bir de bütün bunları sizin güzel çehrenizi görmek için yapacaktır" dedi Kurtka.”

Bö: [KD4/E], (Sengirbayev, 2007: 134), [KD4/Tn], (Sengirbayev, 2007: 580).

-den dolayı, -dığından, -dığından dolayı:

kulınnıñ ayağın jerge tiygizgeni üşin eki ıuldı öltirem[KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 764)

"Tayın ayaklarının yere değmesini önleyemedikleri için iki köleyi öldüreceğim."

yüzünden:

ıuttıkıya babamdı

Öltirgeniñ şın ba edi?

Bir torğaydıñ ıunı üşin

Jılkıbaydıñ öltirdiñ

Men üşin jalğız balasın. [KD4/E], (Sengirbayev, 2007: 156)

“Babam Kuttıkıya'yı

Öldürdüğün doğru mu,

Bir serçenin kan hakkı için?

Jılkıbay'ın öldürdün,

Benim yüzümden biricik oğlunu.”

Bö: [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 828); [KD4/Tn], (Sengirbayev, 2007: 582)

niçin, ne sebeple? :

Jaylağan eken işiñdi

Aramdıkdıktıñ alası.

Añşıbay degen arıtsan

Ol da noğay balası,

Öltiresiñ ne üşin? [KD4/ AB], (Sengirbayev, 2007: 38)

“Kaplamiş gönlünüzü,

Kötülük, kurnazlık sizin,

Anşıbay denilen aslan,

O da Nogay çocuğı,

Öldüreceksin niçin?”

uğruna, yoluna, yararına:

Halıķ üşin beldi buvğanbız,

Jazıķ mıyday dalada

Kañğırıp talay jürgenbiz, [KD4/TK], (Sengirbayev, 2007: 516)

“Halkımız için savaşmaya karar vermiştik

Dümdüz, ıssız bozkırda

Rast gele çok gezmiştik.”

BÖ: [KD4/ P], (Sengirbayev, 2007: 98); [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 776); [KD4/OM], (Sengirbayev, 2007: 268); [KD4/TK], (Sengirbayev, 2007: 514); [KD4/Kd], (Sengirbayev, 2007: 376); [KD4/EB], (Sengirbayev, 2007: 494).

özgüleme (-e mahsus):

Men üşin siz kayğıрма,

Tëvekel dep barayın, [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 888)

“Benim için endişelenme,

Tevekkül edeyim de gideyim”

BÖ: [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 750)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde sayesinde, bu yüzden, ...böyle olduğundan, açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri, koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatmada gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

berip jiberüv üşin “göndermek için” [KD4/E], (Sengirbayev, 2007: 134)örneğinde göndermek amacıyla; *tamaq üşin ottaydı* “yemek için (yaşamak için) otlanırlar.” [KD4/Tn], (Sengirbayev, 2007: 580)örneğinde yaşamak amacıyla; *Bermev üşin namıstı* “Vermemek için elden namusu.” [KD4/P], (Sengirbayev, 2007: 104) örneğinde vermemek amacıyla; *sınav üşin* “sınamak için” [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 774) örneğinde sınamak amacıyla; *diydarındı körüv üşin* “çehrenizi görmek için” [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 774) örneğinde görmek amacıyla anlamı vardır.

külınıñ ayağın jerge tiygizgeni üşin eki kuldı öltirem "Tayın ayaklarının yere değmesini önleyemedikleri için iki köleyi öldüreceğim" [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 764) cümlesinde ‘-den dolayı’ işlevi kullanılmıştır. Önleyemediklerinden dolayı öldüreceğim anlamı vardır.

Seniñ üşin men qorlaydı. "Senin yüzünden beni aşağılıyorlar" [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 828) örneğinde ‘yüzünden’ işlevi kullanılmıştır. *Sol maqluqtar da bala üşin, Qolğa tüsedi dedi goy,* “O mahluklar yavrusu için yakalanırlar dedi ya!” [KD4/Tn], (Sengirbayev, 2007: 582)örneğinde yavrusu yüzünden yakalanırlar anlamı vardır.

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. *Jaylağan eken işiñdi, aramdıkdıktıñ alası. Añşıbay degen arıtsan ol da noğay balası, öltiresiñ ne üşin?* “Kaplamaş gönlünüzü, kötülük, kurnazlık sizin, anşıbay denilen aslan, o da Nogay çocuğu, öldüreceksin niçin?” [KD4/ AB], (Sengirbayev, 2007: 38).

‘Uğruna, yoluna, yararına’ işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise ‘kendinden bir şeyler feda etmek, kendini bir

şeye adamak' tır. Halık için beldi buvğanbız "Halkımız için savaşmaya karar vermiştik." [KD4/TK], (Sengirbayev, 2007: 516); *Namıs için halkımniñ eren erlik eteyin.* "Şerifi için halkımın, büyük bir kahramanlık göstereyim." [KD4/ P], (Sengirbayev, 2007: 98); *Sen için ölip keteyin* "Senin için öleyim" [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 776); *Er jigit taya şala ma, jelge keter jan için, jerge tamar kan için, Kadın menen bala için, Karında, halık kamu için* "Er yiğit sözünden döner mi yere savrulup gidecek can için, yere damlayacak kan için, kadın ile çocuk için, kız kardeş, halk gamı için" [KD4/OM], (Sengirbayev, 2007: 268); *Sen için otka janarmin, ölimge bastı baylarmın* "Senin için ateşte yanarım, çekinmeden ölüme de giderim." [KD4/TK], (Sengirbayev, 2007: 514); *El için beldi buvadı* "Halkı için savaşmaya karar verir." [KD4/Kd], (Sengirbayev, 2007: 376); *Karında, halkı kamu için elden şığıp jöneldi.* "Kardeşin, halkın iyiliği için elinden çıkıp yola koyuldu." [KD4/EB], (Sengirbayev, 2007: 494).

Sizdiñ için tilevge Allağa bardım men, dedi. "Sizin için istemeye Allah'ın huzuruna gittim ben." [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 750) örneğinde 'özüleme' işlevi kullanılmıştır. Allah'ın huzuruna size mahsus dileklerde bulunmaya gittim anlamı çıkmaktadır.

4.2.2.8. Kırgız Türkçesi

İçin edatı, Kırgız Türkçesi'nde "üçün" olarak görülmektedir .(Ercilasun, 2007: 528; Tan, 2017: 59; Kasapoğlu Çengel, 2017: 328; Öner, 1998: 251; Başdaş - Kutlu, 2016: 166; Doğan, 2015: 377). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Kırgız Destanları'ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Astınan toso çıkıp kelgen eldin,

Namısın saktaş için meken cerdin. [KD:317], (Türker 2010:32).

"Düşmana karşı direnirmiş halk,

Namusunu korumak için vatanının."

Bö: [KD:641] , (Türker 2010:42), [KD: 2057] , (Türker 2010:80), [KD: 3033] , (Türker 2010:106); [KD: 2045] , (Türker 2010:79); [KD: 2685] , (Türker 2010:97); [KD: 3061] , (Türker 2010:107); [KD: 3173] , (Türker 2010:110)

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

Aytarlık anık balban bolgon üçün,

Baş koştum özüm süyüp uşul erge. [KD: 1553] , (Türker 2010:66)

“Sözü edilecek gerçek pehlivan olduğundan,

Sevip evlendim bu yiğitle.”

Bö: [KD: 3477] , (Türker 2010:118) [KD:613] , (Türker 2010:41)

yüzünden:

Çın süygön âşık üçün küyüp canat,

Biröölör atagıña kumarlanat. [KD:685] , (Türker 2010:43)

“Gerçekten sevenler aşk için yanıp tutuşur,

Birileri şöretine ilgi duyar.”

Aalı üçün ayıktı okşoyt tüşkön cara. [KD: 2413] , (Türker 2010:89)

Ali yüzünden açılan yara iyileşti.”

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

Özüñdü meder kılıp cürüüçü elem,

Kanteyin oylonomun oşon üçün. [KD: 2833] , (Türker 2010:101)

“Umutlarımı sana bağlayıp yaşıyordum,

O yüzden üzülyordum, ne yapabilirim.”

bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana):

Ata-ene ıyık mazar baldar üçün, [KD: 3493] , (Türker 2010:118)

“Anayla baba mukaddestir çocuk için”

Bö: [KD: 1053] , (Türker 2010: 53).

uğruna, voluna, vararına:

Kaçırıp eç nerseden kayra tartpay

El üçün can ayabayt baatır adam. [KD:601] , (Türker 2010:40)

“Saldırıp hiçbir şeyden korkmadan,

Halkı için canını verir, bahadır insan.”

Bö: [KD:93] , (Türker, 2010: 26); [KD:229] , (Türker 2010: 30); [KD: 3577] , (Türker 2010: 121); [KD:321] , (Türker 2010:33); [KD:421], (Türker 2010:35); [KD:449] , (Türker 2010: 36); [KD:513] , (Türker 2010: 38); [KD:617] , (Türker 2010:41); [KD:621] , (Türker 2010:41); [KD:629] , (Türker 2010:41); [KD: 1493] , (Türker 2010:64); [KD: 1569] , (Türker 2010:66); [KD: 1789] , (Türker 2010:72); [KD: 2077] , (Türker 2010:80); [KD: 2325] , (Türker 2010:87); [KD: 2881] , (Türker 2010: 102); [KD: 2885] , (Türker 2010:102); [KD: 3061] , (Türker 2010:107);[KD: 3645] , (Türker 2010:122); [KD: 3769] , (Türker 2010:126); [KD:565] , (Türker 2010: 39); [KD: 3493] , (Türker 2010:118)

özüleme (-e mahsus):

Kelgendi meyman kılıp uzatıptır,

Tattırıp atası üçün tamak-aşın. [KD:585], (Türker 2010:40)

“Gelenleri konuk edip ağırlar,

Yedirip babası için verdiği aşı.”

Bö: [KD:997], (Türker 2010: 51); [KD: 3621], (Türker 2010: 122), [KD: 1913], (Türker 2010:76); [KD: 2425], (Türker 2010:90).

ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak):

El bergen atagiñdı aktabasañ,

Baarınan erler üçün oşol caman. [KD: 1053] , (Türker 2010: 53)

“Halk önünde şöhretinin karşılığını vermezsen,

Bu kötü olur yiğitler için.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, sayesinde, açıklama, izah, niçin, ne sebeple?, yemin deyimleri, koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşılmamıştır.

Astınan toso çıgıp kelgen eldin, namısın saktaş üçün meken cerdin. “Düşmana karşı direnirmiş halk, namusunu korumak için vatanının.” [KD:317] , (Türker 2010:32) örneğinde vatanının namusunu korumak amacıyla düşmana direnirmiş halk. *Atayı kumar bolup körmök üçün, erlerdin kelgen eken bir katarı.* “Âşık olup görmek için, gelmiş yiğitlerin bir kısmı.” [KD:641], (Türker 2010:42) örneğinde yiğitler âşık olmak amacıyla gelmiştir. *Aylıbiz alpuruşat ookat üçün, taandık köpçülökkö bardık tüşüm.* “Savaşıyor yaşam için köyümüz, topluluğa aittir bütün kazanç.” [KD: 2057], (Türker 2010:80) örneğinde köylü yaşamak amacıyla savaşmaktadır. *Acılar ala salıp oonap atat, op tartıp cutmak üçün kele catkan.* “Ejderha kıvrılıp yerlerde debelenir, nefesini çekip onu yutmak için gelen.” [KD: 3033] , (Türker 2010:106) örneğinde ejderha, yutmak amacıyla gelmiştir. *Dalalat ookat üçün kezip etip, uu taştap balık alat mından dayın.* “İssız yerlerde yemek için dolaşıp, balık tutar buralarda ağ bırakıp.” [KD: 2045] , (Türker 2010:79) örneğinde yemek amacıyla dolaşıp balık tutmaktadır. *Men kalıp kulunumdan kılam emne, caldırıp ookat üçün baram kimge.* “Ayrıldım kulunumdan (süt emen tay), ne

yapayım, yalvarıp yemek için kime giderim.” [KD: 2685], (Türker 2010:97) örneğinde yemek amacıyla yalvarmaktadır. *Duşmandar keke bersin karşı çıgıp, caralğan kazat üçün menin küçüm.* “Düşmanlar karşıma çıkmaya devam etsin, savaş için yaratıldı benim gücüm” [KD: 3061], (Türker 2010:107) örneğinde savaş amacıyla gücü verilmiştir. *Kelgender kep ayta albay kaldı turup, kayrıldı ketmek üçün atın burup.* “Gelenler hiçbir şey söylemeden şasıp kaldı, döndüler gitmek için atları çevirip.” [KD: 3173] , (Türker 2010:110) örneğinde gitmek amacıyla atları çevirip dönmüşlerdir.

Kalkına adal kızmat kılğan üçün, kalıs kız, kabılan şer atka konu. “Halkına adil hizmet ettiğin, adil kız, kaplan, diye adlandırıldı.” [KD:613] , (Türker 2010:41) örneğinde halkına hizmet ettiğinden dolayı; *Aytarlık anık balban bolgon üçün, baş koştum özüm süyüp uşul erge.* “Sözü edilecek gerçek pehlivan olduğundan, sevip evlendim bu yiğitle.” [KD: 1553], (Türker 2010:66) örneğinde sözü edilecek gerçek pehlivan olduğundan dolayı; *Balamın aman-esen kelgeni üçün, toy berip çañtayın arab cerin.* “Oğlum sağ salim geldiği için, toy yapıp Arabistan'ı şenlendireyim.” [KD: 3477], (Türker 2010:118) örneğinde sağsalim geldiğinden dolayı anlamı vardır.

Çın süygön âşık üçün küyüp canat, biröölör atagiña kumarlanat. “Gerçekten sevenler aşk için yanıp tutuşur birileri şöretine ilgi duyar.” [KD:685], (Türker 2010:43) örneğinde gerçekten sevenler aşk yüzünden yanıp tutuşurlar anlamı vardır. ‘Yüzünden’ işlevinin kullanıldığı diğer bir örnek şöyledir: *Aalı üçün ayıktı okşoyt tüşkön cara.* Ali yüzünden açılan yara iyileşti.” [KD: 2413] , (Türker 2010:89)

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunulmaktadır. *Özüñdü meder kılıp cürüüçü elem, kanteyin oylonomon oşon üçün.* “Umutlarımı sana bağlayıp yaşıyordum. O yüzden üzülyordum, ne yapabilirim.” [KD: 2833], (Türker 2010:101)

Ata-ene ıyık mazar baldar üçün “Anayla baba mukaddestir çocuk için” [KD: 3493] , (Türker 2010:118) örneğinde ‘bakış açısı’ işlevi kullanılmıştır. Çocuğa göre, çocuğun bakış açısına göre anne baba mukaddestir. *El bergen atagiñdı aktabasañ, baarınan erler üçün oşol*

caman. “Halk önünde şöhretinin karşılığını vermezsen, bu kötü olur yiğitler için.” [KD: 1053], (Türker 2010: 53) örneğinde yiğitlere göre kötü olacak bir durumdan bahsedilmektedir.

‘Uğruna, yoluna, yararına’ işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise ‘kendinden bir şeyler feda etmek, *kendini bir şeye adamak*’ tır. Örnekleri şöyledir: *Tuu için dalay erdin başı ketken* “Bayrak için çok yiğidin başı gitti.” [KD:321] , (Türker 2010:33); *El için can ayabayt baatır adam*. “Halkı için canını verir, bahadır insan.” [KD:601] , (Türker 2010:40); *El için kızmat kılğan baatırlar köp* “Halk için hizmet eden bahadırlar çok.” [KD:229], (Türker 2010: 30); *El için erölgö men çıkçu elem*. “Halk için teke tek karşılaşmaya ben çıkardım” [KD:421], (Türker 2010:35); *El için er namıska carayt degen* “Yiğit, halkı için her şeye hazır olur.” [KD:449] , (Türker 2010: 36); *Tınımsız kızmat kılıp meken için* “Durmadan hizmet edip vatan için” [KD:617] , (Türker 2010:41); *Ata-curt elicerdin namısı için*. “Ana vatan ve memleket namusu için.” [KD:629] , (Türker 2010:41).

Suktanıp başka el için közün artpa. “Hasetlenip başka halka göz dikme.” [KD: 1913], (Türker 2010:76) örneğinde ‘için’ edatı bize -a anlamını vermektedir. Bu anlamı ‘özüleme’ işlevinin içerisinde değerlendirebiliriz. Dikkat edilmesi gereken nokta cümleyi çevirirken -a mahsus olması değil de ‘için’ edatının yerine a yazılarak elde edilmiş olmasıdır. ‘Hasetlenip başka halka mahsus göz dikme.’ çevirisine nazaran ‘Hasetlenip başka halka göz dikme.’ çevirisi daha uygun olmaktadır. Aynı kullanım *urmatı için “şerefine”* anlamını veren şu örnekte de vardır: *Törölgön caş balanın urmatı için, Kıpçaktar akıldıştı toydun kamın*. “Doğan bebeğin şerefine, Kıpçaklar konuştu toy yapalım, diye.” [KD: 2425], (Türker 2010:90)

4.2.2.9. Karakalpak Türkçesi

İçin edatı, Karakalpak Türkçesinde “uşın” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 604; Uygur, 2010: 225). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için *Türk Lehçeleri Grameri* eserinden ve Karakalpak Destanları’ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Quday her topardı bir-birinin ayırıp basqarıw uşın öziñse kep atlarıñ dizimin düzip... (Ercilasun, 2007: 616)

“Allah, her topluluğu bir birinden ayırıp yönetmek için kendince birçok isimlerin listesini hazırlayıp...”

Bö: [KKD: 12205], (Uygur, 2007: 592); [KKD: 15480], (Uygur, 2007: 738); [KKD: 15445], (Uygur, 2007: 738); [KKD: 12315], (Uygur, 2007: 596); [KKD: 13425], (Uygur, 2007: 648)

-den dolayı, -dığından, -dığından dolayı:

Sol kütkennen berli her küni qulağın aspañğa tuta bergeni uşın, basqalarğa qarağanda qaraqalpaqlardıñ qulaqları ülkenirek boladı...(Ercilasun, 2007: 618)

“O bekleyişten beri her gün kulaklarını gökyüzüne tuttıkları için, başkalarına göre Karakalpakların kulakları daha büyük olur...”

yüzünden:

Bir söz uşın bultıyp,

İşine pışaq salarma, [KKD: 12295], (Uygur, 2007: 596)

“Bir sözle öfkelenip,

İçine bıçak salar mı?”

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

Arıslan şıdap tura almay,

Jarılp ğana öledi,

Soniñ uşınırağım,

Kün batıp imirt bolganda,

Elge de qaytıp keledi. [KKD: 6635], (Uygur, 2007: 340)

“Arslan dayanamayıp,

Çatlar ve ölür gider,

Onun için göz nurum,

Hava karardığında,

Yurda da dönüp gelir.”

Bö: [KKD:6000], (Uygur, 2007: 312); [KKD: 8840], (Uygur, 2007: 442); [KKD: 8850], (Uygur, 2007: 442); [KKD: 8860], (Uygur, 2007: 442); [KKD: 10710], (Uygur, 2007: 524); [KKD: 13435], (Uygur, 2007: 648); [KKD: 17720], (Uygur, 2007: 838).

bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana):

Massagetler uşın at penen Kün- ömiriniñ tirenşi, qudayı (Ercilasun, 2007: 614).

“Massagetler için at ile Güneş, hayatın dayanağı (direnci) ve ilahıdır.”

uğruna, voluna, yararına:

Bizler uşın birazı,

Tüsti keşe qamawğa. [KKD: 13455] (Uygur, 2007: 648)

“Bizler için birazı,

Düştü dün zindanlara.”

karşılığında (karşılık olarak) :

Mına añşı jigitttiñ her äkelgen duşpan başı uşın sıylıq beriñ! (Ercilasun, 2007: 612)

“Bu avcı yiğidin her getirdiği düşman başı için hediye verin!”

Bö: (Ercilasun, 2007: 612)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, sayesinde, açıklama, izah niçin, ne sebeple?, yemin deyimleri, özgüleme (-e mahsus), koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Quday her topardı bir-birinin ayırıp basqarıw uşın özinşe kep atlarıñ dizimin düzip... “Allah, her topluluğu bir birinden ayırıp yönetmek için kendince bir çok isimlerin listesini hazırlayıp...” (Ercilasun, 2007: 616) cümlesinde yönetmek amacıyla listeler hazırlanmıştır. Pana uşın “Penah için” [KKD: 12315], (Uygur, 2007: 596); tarmağ uşın “Yemek için” [KKD: 12315], (Uygur, 2007: 596); Kiriw uşın “Girmek için” [KKD: 13425], (Uygur, 2007: 648) örneklerinde de amacıyla işlevi bulunmaktadır.

Sol kütkennen berli her küni qulağın aspanğa tuta bergeni uşın, basqalarğa qarağanda qaraqalpaqlardıñ qulaqları ülkenirek boladı...“O bekleyiştin beri her gün kulaklarını gökyüzüne tuttıkları için, başkalarına göre Karakalpakların kulakları daha büyük olur...” (Ercilasun, 2007: 618) örneğinde ‘için’ edatı ‘neden dolayı’ Karakalpakların kulaklarının büyük olduğunu açıklamak için kullanılmıştır.

Bir söz uşın bultıyıp, işine pışaq salarma “Bir sözle öfkelenip, içine bıçak salar mı?” [KKD: 12295], (Uygur, 2007: 596) örneğinde bir söz yüzünden öfkelenilmiştir.

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. Arıslan şıdap tura almay, jarılıp ğana öledi, sonıñ uşınşırağım, kün batıp ımırt bolganda, elge de qayıtp keledi, [KKD: 6635], (Uygur, 2007: 340) “Arslan dayanamayıp, çatlar ve ölür gider, onun için göz nurum, hava karardığında, yurda da dönüp gelir.”

Massagetler uşın at penen Kün- ömiriniñ tirenişi, qudayı. “Massagetler için at ile Güneş, hayatın dayanağı (direnci) ve ilahıdır.” (Ercilasun, 2007: 614) örneğinde Massagetlere göre hayatın direncinin ve ilahının ne olduğu belirtilmiştir.

Bizler uşın birazı, tüsti keşe qamawğa. “Bizler için birazı, düştü dün zindanlara.” [KKD: 13455) (Uygur, 2007: 648) örneğinde zindana kim uğruna düşüldüğü belirtilmiştir.

‘Karşılığında’ işlevi ile yapılan eylemin karşılığında bir şey kazanıldığı veya bir şey beklendiği anlamı kazandırılmaktadır cümleye. Duşpanniñ her gelesi uşın patşadan sawga aladı. “Onlar düşmanın her kellesi için padişaktan hediye alırlardı.” (Ercilasun, 2007: 612) örneğinde kelle karşılığında hediye alındığı belirtilmiştir. Mına añşı jigitttiñ her äkelgen duşpan bası uşın sıylıq beriñ! “Bu avcı yiğidin her getirdiği düşman başı için hediye verin!” (Ercilasun, 2007: 612) örneğinde her getirilen düşman başı karşılığında hediye beklenildiği belirtilmiştir.

4.2.2.10. Nogay Türkçesi

İçin edatı, Nogay Türkçesinde “üşin” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 663; Ergönenç Akbaba, 2009: 225). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için *Türk Lehçeleri Grameri* eserinden faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Ol yaman közdi üyden, karaldıda yürgen baladan, yahşı maldan aldandırar üşin etilinetagan âdet ekentaga (Ercilasun, 2007: 672).

“O, evi, avluda yürüyen çocuğu, iyi hayvanı kötü gözden korumak için yapılan bir âdet imiş.”

karşılığında (karşılık olarak) :

Üy iyeleri yas-yavkaga yırları üşin akşa, kaklangan yade pisirilgen et yumırtkalar, ötpek, yavlıklar, em baksa türli zatlar bergenler. (Ercilasun, 2007: 699)

“Ev sahipleri, gençlere şarkıları için para, kurutulmuş veya pişirilmiş et, yumurta, ekmek, mendil ve başka çeşit şeyler verirlermiş.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -dığından, -dığından dolayı, sayesinde, yüzünden, bu yüzden, ...böyle olduğundan, açıklama, izah, niçin, ne sebeple?, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), uğruna, yoluna, yararına, yemin deyimleri, özgüleme (-e mahsus), koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşılmamıştır.

Ol yaman közdi üyden, karaldıda yürgen baladan, yahşı maldan aldandırar üşin etilinetagan âdet ekentaga. “O, evi, avluda yürüyen çocuğu, iyi hayvanı kötü gözden korumak için yapılan bir âdet imiş.” (Ercilasun, 2007: 672) örneğinde âdetin ne amaçla yapıldığı belirtilmiştir.

‘Karşılığında’ işlevi ile yapılan eylemin karşılığında bir şey kazanıldığı veya bir şey beklendiği anlamı kazandırılmaktadır cümleye. Üy iyeleri yas-yavkaga yırları üşin akşa, kaklangan yade pisirilgen et yumırtkalar, ötpék, yavlıklar, em baksa türli zatlar bergenler. “Ev sahipleri, gençlere şarkıları için para, kurutulmuş veya pisirilmiş et, yumurta, ekmek, mendil ve başka çeşit şeyler verirlermiş.” (Ercilasun, 2007: 699) örneğinde ev sahiplerinin şarkı karşılığında gençlere neler verdiği sıralanmıştır.

4.2.2.11. Tatar Türkçesi

İçin edatı, Tatar Türkçesinde “öçën” olarak görülmektedir. Osmaniye Tatar Ağzı’nda “içün” olarak, Mişer Tatar Türkçesi’nde “İçİn/ için/öçön” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 731; Doğan, 2015: 572; Öner, 1998: 251; Özkan, 1997: 57; Alkaya, 2014: 380) İçin edatı, Kırım-Tatar Türkçesi’nde “içün” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007:866).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Çağdaş Türk Lehçeleri Metin Aktarmaları ve Mişer Tatar Türkçesi eserinden faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

Birədə ul ėmigratsiyägä kitkän öçən "ħalıq doşmanına" ävėrėldėrėlä ħəm onıtıluvğa duçar itėlä.

[ÇTLMA/Ği] ,(2016:452)

“Burada o göç ettiği için "halk düşmanı"na dönüştürölür ve unutulmaya mahkûm edilir.”

Bö: [MTT/ÇKA], (Alkaya, 2014: 645)

niçin. ne sebeple? :

Monı ni öçən yazdıñ? - diyärlär.

Ni öçən yazdım? Şul vaqıtta ayağım bik avırtqanğa vä ħızır dä ayaqta şul cärähtnėñ ėzė bulğanğa, tottım da yazdım. [ÇTLMA/İQ], (2016:441)

“Bunları niçin yazdın?, diyorlar.

Niçin yazdım? Bugün bile ayağım çok ağrıdığı ve hâlâ ayağımda o yaranın izi olduğu için yazdım.

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde amacıyla, maksadıyla, nedeniyle, -mesi sebebiyle, sayesinde, yüzünden, bu yüzden, ...böyle olduğundan, açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), uğruna, yoluna, yararına, yemin deyimleri, özgülleme (-e mahsus), koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşılmalıdır.

Birədə ul ėmigratsiyägä kitkän öçən "ħalıq doşmanına" ävėrėldėrėlä ħəm onıtıluvğa duçar itėlä. “Burada o göç ettiği için "halk düşmanı"na dönüştürölür ve unutulmaya mahkûm edilir.” [ÇTLMA/Ği], (2016: 452) örneğinde göç ettiğinden dolayı başına gelenler belirtilmiştir.

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. *Monı ni öçən yazdıñ?* “Bunları niçin yazdın?” [ÇTLMA/İQ], (2016:441).

4.2.2.12. Başkurt Türkçesi

İçin edatı, Başkurt Türkçesinde “üşün” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 795). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Başkurt Destanları’ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Ülgenderžë tērëltëv

Ösön tivğan batırmin. [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 75)

“Ölenleri diriltmek,

İçin doğan batırım.”

Bö: [BD/ KB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 284)

uğruna, yoluna, yararına:

Ata-esehë haki ösön

Batşa tivğas, hiv alıp,

Yivğan koyoho ösön

Qorban birër yola bar. [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 71)

“Ata, anasının hakkı için,

Padişah doğunca, su alınıp

Yıkandığı kuyusu için

Kurban verme adeti var.”

Bö: [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 71); [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 64)

özüleme (-e mahsus):

Atahı ösön, üzë ösön,

Yarandarı danı ösön,

Üzë tivğan könö ösön,

Yıl da bër kat Teñrë ösön,

Kanlı korbana uzzıra. [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 69)

“Babası için, kendi için,

Askerlerin şanı için,

Doğduğu gün için,

Yılda bir kere tanrı için,

Kanlı kurban kestirir.”

Bö: [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014:88)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -diğundan, -diğundan dolayı, sayesinde, yüzünden, bu yüzden, ...böyle olduğundan, açıklama, izah, niçin, ne sebeple?, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri, koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatmada gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Ülgenderzë tērëltëv ösön tivğan batırmin. “Ölenleri diriltmek, için doğan batırım.” [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 75) örneğinde amaç ölenleri diriltmektir.

Bala ösön köygender “Yavru için yananlar” [BD/UB], (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 64) örneğinde yavru uğruna; *Ata-esehë haqı ösön* “Ata, anasının hakkı için” [BD/UB], (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 71) örneğinde ata ve ana yoluna; *Teñrë ösön korbanga*, - “Tanrı için kurban” [BD/UB], (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 71) örneğinde Tanrı uğruna anlamları vardır.

Atahı ösön, üzë ösön, yarandarı danı ösön, üzë tıvğan könö ösön, yıl da bër kat Teñrë ösön, Kanlı qorban uzzıra. “Babası için, kendi için, askerlerin şanı için, doğduğu gün için, yılda bir kere Tanrı için, kanlı kurban kestirir.” [BD/UB], (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014: 69) örneğinde kurban kesiminin kimlere özgü olduğu belirtilmiştir. *Her yıl gümër bër batır, ilë ösön yaratır.* “Her yıl ömür, bir kahramanı eli için yaratır.” [BD/UB] , (Süleymanov, İbrahimov, Ergun, 2014:88) örneğinde özgüleme işlevinden yararlanılmıştır.

4.1.2.13. Karaçay-Malkar Türkçesi

İçin edatı, Karaçay-Malkar Türkçesinde “üçün” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 923). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Karaçay-Malkar Destanları’ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Egemenle Nartla bla erişe elle

Ullu zaran eter üçün küreşe elle [KMD/D], (Tavkul, 2004: 24)

“Egemenler Nartlarla savaşıyorlardı

Büyük zarar vermek için uğraşıyorlardı”

Bö: [KMD/KKB], (Tavkul, 2004: 368); [KMD/BK], (Tavkul, 2004: 252)

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

-Barır ceribizni va biz bilmeybiz

Anı üçün nögerligingi süygenbiz [KMD/M], (Tavkul, 2004: 304)

“-Gideceğimiz yeri biz bilmiyoruz

Onun için arkadaşlığını istiyoruz”

niçin, ne sebeple? :

-Ey, Kasbolat, taymay alda bargansa

Ne bolgandı, artha ne üçün kalgansa? [KMD/Ç], (Tavkul, 2004: 214)

“Ey, Kasbolat, hep önde gittin

Ne oldu, niçin geride kaldın?”

uğruna, yoluna, yararına:

Karaçaynı namısı üçün, beti üçün,

Ay aman caşla, bu uruşha kelmey kalgan

Aslanbek degen homuh oka cagalıd [KMD/KKB], (Tavkul, 2004: 368)

Karaçay'ın namusu için, şerefi için

Hey delikanlılar, bu savaşa gelmeyen

Aslanberk denen korkak sırma yakalıdır”

Bö: [KMD/KGB], (Tavkul, 2004: 182)

yemin deyimleri:

Sora, es cıyıb, Gujdardan tileb bılay sordum

-Carathan Allah üçün, sen ne cansa, oy, sen kimse [KMD/B], (Tavkul, 2004: 110)

“Sonra kendimi toplayıp geyiğe böyle sordum

-Yaratan Allah için, sen nesin, sen kimsin”

özüleme (-e mahsus):

Ay da, kün da tutulalla anı üçün

Titireyle, kaltırayla anı üçün [KMD/ÖSB], (Tavkul, 2004: 36)

“Ay da güneş de tutuluyorlardı onun için

Titriyorlar onun için”

Bö: [KMD/YUK], (Tavkul, 2004: 520); Bö: [KMD/BB], (Tavkul, 2004: 312)

karşılığında (karşılık olarak):

Karça sanga alay aythandı cüyüşham

Alırsa atangı canı üçün ögüzle [KMD/Kç], (Tavkul, 2004: 146)

“Karça sana şöyle söyledi prensim

Alırsın babanın canı için öküzleri”

Bö: [KMD/BB], (Tavkul, 2004: 312)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -diğından, -diğından dolayı, sayesinde, yüzünden, açıklama, izah, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), koşul, ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatmada gibi işlevlerle karşılaşılmamıştır.

Egemenle Nartla bla erişe elle ullu zaran eter üçün küreşe elle “Büyük zarar vermek amacıyla uğraşıyorlardı” [KMD/D], (Tavkul, 2004: 24); *Ay aman caşla, Malgarlıla mal sürelle, tişlik üçün, et üçün caşla kırılalla, ölelle, ne eteyik* “Hayvan çalışıyorlar şişlik amacıyla, et amacıyla” [KMD/KKB], (Tavkul, 2004: 368); *Biz kelgenbiz konakları işleri üçün tüş degening - cukulanı bogudu tüşge iynangan - adamları cogudu tüşden korksak, katınlaga ne aytırız?* “Biz geldik misafirlerin işleri için/amacıyla” [KMD/BK], (Tavkul, 2004: 252) örneklerinde amacıyla işlevi kullanılmıştır.

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. *-Barır ceribizni va biz bilmeybiz. Anı üçün nögerligingi süygenbiz* “-Gideceğimiz yeri biz bilmiyoruz. Onun için arkadaşlığımızı istiyoruz” [KMD/M], (Tavkul, 2004: 304).

‘Niçin’ işlevinde için edatı, sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. *-Ey, Kasbolat, taymay alda bargansa ne bolgandı, artha ne üçün kalgansa?* “Ey, Kasbolat, hep önde gittin; ne oldu, niçin geride kaldın?” [KMD/Ç], (Tavkul, 2004: 214).

Karaçaynı namısı üçün, beti üçün, ay aman çaşla, bu uruşha kelmey kalganAslanbek degen homuh oka cagalıd “Karaçay'ın namusu uğruna, şerefi uğruna” [KMD/KKB], (Tavkul, 2004: 368); *Bılay aytıb tiledi: -Men öleme seni üçün* “Şöyle söyleyip diledi: -Ben ölüyorum senin için” [KMD/KGB], (Tavkul, 2004: 182) örneklerinde uğruna, yoluna işlevi kullanılmıştır.

Sora, es cıyıb, Gujdardan tileb bılay sordum -Carathan Allah üçün, sen ne cansa, oy, sen kimse “Sonra kendimi toplayıp geyiğe böyle sordum -Yaratan Allah için, sen nesin, sen kimsin” [KMD/B], (Tavkul, 2004: 110) örneği işlevlerimizden ‘yemin ant deyimleri’ni barındırmaktadır.

‘Özgüleme’ işlevinde söz konusu edat, örneklerde bir isimden sonra gelmiştir: *anı üçün* onun için [KMD/ÖSB], (Tavkul, 2004: 36); *bizni üçün* Bizim için [KMD/YUK], (Tavkul, 2004: 520).

‘Karşılığında’ işlevi ile yapılan eylemin karşılığında bir şey kazanıldığı veya bir şey beklendiği anlamı kazandırılmaktadır cümleye. *Karça sanga alay aythandı cüyüşham Alırsa atangı canı üçün ögüzle* “Karça sana şöyle söyledi prensim alırsın babanın canı için öküzleri” [KMD/Kç], (Tavkul, 2004: 146)örneğinde babanın canını istiyorsan bunun karşılığında öküzleri alırsın anlamı vardır.

4.2.2.14. Kumuk Türkçesi

İçin edatı, Kumuk Türkçesinde “uçun” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 999). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Kumuk Halk Şairi Yırcı Kazak eserinden faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

amacıyla, maksadıyla:

Biz çıqğanbız Saparali qotañğa,

Pastan xarbut uçun yerler sürmege. [KHŞYK/ÇY], (Öztürk, 2008: 32)

“Biz çıkmışız Saparali Çiftliği’ne,

Kavun karpuz için yerler sürmeye.”

yüzünden:

Düşman uçun dosnu üyün yığğan soñ,

Töşeksiz hali neçik yatayıq. [KHŞYK/ QDQZES], (Öztürk, 2008: 105)

“Düşman için dostun evini yıktıktan sonra,

Döşeksiz şimdi nasıl yatalım.”

Bö: [KHŞYK/TTT], (Öztürk, 2008: 154); [KHŞYK/MAOK], (Öztürk, 2008: 244); [KHŞYK/ CASDA], (Öztürk, 2008: 162)

uğruna, yoluna, yararına:

Tavlanı maskevünde,

Tav artıñda tavdaman.

Tiplisde buğavluman,

Bir seni uçun davdaman. [KHŞYK/YBU], (Öztürk, 2008: 49)

(Dağların güzelinde

Dağ ardında dağdayım

Tiflis'te bağıyım,

Senin için savaştayım.)

Bö: [KHŞYK/AYDX], (Öztürk, 2008: 87); [KHŞYK/ AQTQC], (Öztürk, 2008: 122); [KHŞYK/NBYDBX], (Öztürk, 2008: 148); [KHŞYK/TTT], (Öztürk, 2008: 154); [KHŞYK/TTT], (Öztürk, 2008: 154); [KHŞYK/UUX], (Öztürk, 2008: 204); [KHŞYK/MAOK], (Öztürk, 2008: 242).

yemin deyimleri:

İnsan, mağa Allah uçun urma dep,

Şonu da aytıp, kirpi taydı yolumdan,

Hatarlı tayaq çıqdı qolumdan. [KHŞYK/KATDAE], (Öztürk, 2008: 36)

“İnsan, bana, Allah için vurma deyip,

Şunu da söyleyip kirpi çekildi yolumdan,

Acımasız dayak çıktı elimden.”

özgüleme (-e mahsus)

Emmekdir, emsiz avruv tapdırır,

Hökündürüp barmaqların xapdırır.

Canın uçun qardaş yoldaş şol bolur: [KHŞYK/QBQE], (Öztürk, 2008: 100)

“Tatmak, tatsız ağrı buldurur,

Pişman eder parmakları ısıtır.

Canın için arkadaş yoldaş şu olur:”

Bö: [KHŞYK/ BBQB], (Öztürk, 2008: 96)

ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak):

Çığırçular bulan üyleşme,

Çali içinde ariv bulan küyleşme,

Qurdaş dos dep inanıp, Qırdağı qağğın için söyleşme. [KHŞYK/QBQE], (Öztürk, 2008: 100)

Çekiştirici ile evlenme,

Çalı içinde güzel ile sevişme,

Arkadaş dost deyip inanıp,

Kırdaki tuzak için söyleşme.

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -diğından, -diğından dolayı, sayesinde, bu yüzden, ...böyle olduğundan, niçin, ne sebeple?, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), koşul, karşılığında (karşılık olarak) gibi işlevlerle karşılaşılmamıştır.

Biz çıqğanbız Saparali qotanğa, pastan xarbuз uçun yerler sürmege. “Biz çıkmışız Saparali Çiftliği'ne, kavun karpuz için yerler sürmeye.” [KHŞYK/ÇY], (Öztürk, 2008: 32) örneğinde kavun, karpuz yetiştirmek amacıyla, anlamı bulunmaktadır.

Duşman uçun dosnu üyün yığğan soñ, töşeksiz hali neçik yatayıq. “Düşman için dostun evini yıktıktan sonra, döşeksiz şimdi nasıl yatalım.” [KHŞYK/ QDQZES], (Öztürk, 2008: 105) örneğinde düşman yüzünden; Bir yazıqsın bizge qopğan ah uçun “Bir üzgünsün bize kopan ah için” [KHŞYK/TTT], (Öztürk, 2008: 154) örneğinde ah yüzünden; Beş şayı payda uçun atasın aldata, birinde tüzlük yoq, tergesen Apendi. “Beş parça fayda için atasını aldatır, birinde düzlük yok, baksan, efendi.” [KHŞYK/MAOK], (Öztürk, 2008: 244) örneğinde beş parça fayda yüzünden, anlamı bulunmaktadır.

Qazaq tamam kıldı türkün şonu uçun, can ağalar sizge dua amanat! “Kazak tamam kıldı türküsünü şunun için, can ağalar size dua emanet!” [KHŞYK/CASDA], (Öztürk, 2008: 162) cümlesinde ‘açıklama işlevi’nden yararlanılmıştır.

Tavlanı maskevünde, tav artıñda tavidaman. Tiplisde buğavluman, bir seni uçun davdaman. “Dağların güzelinde, dağ ardında dağdayım, Tiflis'te bağlıyım, senin için savaştayım.” [KHŞYK/YBU], (Öztürk, 2008: 49) cümlesinde senin uğruna savaştayım, anlamı bulunmaktadır. *Qurdaşı uçun can berir.* “Yoldaşı için can verir.” [KHŞYK/AYDX], (Öztürk, 2008: 87) örneğinde yoldaşı yoluna can verir anlamı bulunmaktadır. *Analanı qırq tamuru, qırq canı, emmekli otuz toğuzu, balaların ayavlamaq uçun.* “Anaların kırk damarı kırk canı, ayrılmış otuz dokuzu, aavrularını korumak için.” [KHŞYK/ AQTQC], (Öztürk, 2008: 122) cümlesinde yavrularını korumak yoluna analarının kırk damarı ve kırk canının otuz dokuzu ayrılmıştır.

İnsan, mağa Allah uçun urma dep, şonu da aytıp, kirpi taydı yolumdan, hatarlı tayaq çıqdı qolumdan. “İnsan, bana, Allah için vurma deyip, şunu da söyleyip kirpi çekildi yolumdan, acımasız dayak çıktı elimden.” [KHŞYK/KATDAE], (Öztürk, 2008: 36) örneği işlevlerimizden ‘yemin ant deyimleri’ni barındırmaktadır.

Çapğanda yaman küy almas, çağılışğan seni gününde qardaşlarıñ bir seni uçun uyalmas. “Aramakla kötü huzur bulmaz, senin kötü gününde kardeşlerin senin için utanmaz.” [KHŞYK/BBQB], (Öztürk, 2008: 96) örneğinde ‘özüleme işlevi’nden yararlanılarak ‘adına’ anlamı anlamı verilmiştir. Senin için/ sana mahsus/senin adına utanmaz anlamı bulunmaktadır. *Emmekdir, emsiz avruv tapdırır, höküdürüp barmaqların xapdırır. Canın uçun qardaş yoldaş şol bolur:* “Tatmak, tatsız ağrı buldurur, pişman eder parmakları ısıtır. Canın için arkadaş yoldaş şu olur:” [KHŞYK/QBQE], (Öztürk, 2008: 100) örneğinde ‘özüleme işlevi’nden yararlanılarak ‘-a/canına’ anlamı anlamı verilmiştir.

Çığırçular bulan üyleşme, çali içinde ariv bulan küyleşme, qurdaş dos dep inanıp, qırdağı qaqqın için söyleşme. “Çekiştirici ile evlenme, çalı içinde güzel ile sevişme, arkadaş dost deyip inanıp, kırdaki tuzak için söyleşme.” [KHŞYK/QBQE], (Öztürk, 2008: 100) örneğinde ‘ilgi işlevi’nden yararlanılmıştır. Kırdaki tuzak hakkında söyleşme anlamı çıkmaktadır.

4.2.2.15. Altay Türkçesi

İçin edatı, Altay Türkçesi’nde “uçun” yanında “-ge bolup” olarak da görülmektedir (Ercilasun, 2007: 1069). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Altay Destanları’ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

Korkıştı biske küç bolgon.

Onıñ uçun slerdin

Boluştı körörgö aldırđıbs. [AD I: 915], (Dilek, 2002: 225)

“Bizim için çok güç oldu.

Onun için sizden

Yardım almak istedik.”

Bö: [AD I: 90], (Dilek, 2002: 202)

niçin, ne sebeple?:

Nenin uçun ekinçizin

Mege kara sanadigar? [AD I: 705], (Dilek, 2002: 220)

“Niçin ikiniz

Benim için kara düşündünüz?

Bö: [AD I: 725], (Dilek, 2002: 220)

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde amacıyla, maksadıyla, nedeniyle, -mesi sebebiyle, -den dolayı, -dığından, -dığından dolayı, sayesinde, yüzünden, açıklama, izah (çünkü, aslında), bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), uğruna, yoluna, yararına, yemin deyimleri, özgüleme (-e mahsus), koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak) bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır: *Ölüp kaganı cart boldu. Onuñ uçun bis ekü ol kaanga elçi iyeli.* “Ölüp kaldığı anlaşıldı. Onun için biz ikimiz o kağana elçi gönderelim.” [AD I: 90], (Dilek, 2002: 202); *Korkıštu biske küç bolgon. Onıñ uçun slerdiñ boluştı körörgö aldırdıbıs.* “Bizim için çok güç oldu. Onun için sizden yardım almak istedik.” [AD I: 915], (Dilek, 2002: 225)

‘Niçin’ işlevinde için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır: *Nenin uçun çaçtıgar?* “Niçin dağıttınız?” [AD I: 725], (Dilek, 2002: 220)

4.2.2.16. Hakas Türkçesi

İçin edatı, Hakas Türkçesi'nde "üçün" olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007:1126). Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için Altın Arığ ve Şor Kahramanlık Destanları'ndan faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

-den dolayı. -dığından. -dığından dolayı:

Señ purnap tūgan üçüñ

Sen adıñ poldı'' tedır. [ŞKD/AE] , (Ergun, 2006:410).

“ ‘Sen önce doğduğun için

Senin atın oldu.’ demiş.”

yüzünden:

Eze, alıg tūğan kan mergen, öskedeñ üçün özüñ āçıza, özüñ üzülçeñ şeniñ çetti! [ŞKD/KAPKM] , (Ergun, 2006:344).

“Hey, aptal doğan Kağan Mergen, özgesi için özün acırsa, özünün kopacağı zaman geldi! Başkası için bağrın acırsa, başının kopacağı zaman geldi!”

Bö: [ŞKD/KP] , (Ergun, 2006:459); [ŞKD/AK] , (Ergun, 2006:173).

bu yüzden, ...böyle olduğundan:

Ar çağıs aba kulak palazı üş ak kannıñ çerinde ak talaydıñ ortazında sapor polup turça. Anañ üçün turujup pır ok şurap ada perçeñ po künü çarıkta pirdā kiji çoğul. [ŞKD/AK] , (Ergun, 2006:208).

“Biricik Aba Kulak'ın oğlu, üç ak kağanın yerinde, ak denizin ortasında, ağ direği olup durmakta. Onun için kalkıp bir ok atacak bu ak dünyada kimse yok, sana sığınmaya geldim.”

Bö: [ŞKD/AE] , (Ergun, 2006:216); [ŞKD/KP] , (Ergun, 2006:469); [ŞKD/AK] , (Ergun, 2006:173).

uğruna, yoluna, yararına:

İneğe töreen Altın Arığ

İln(i)ñ, çonniñ üçün inel çörçe. [AA], (Özkan, 1997: 206)

“Dert için yaratılmış Altın Arığ

Yurdu ve halkı için acı çekmektedir.”

Bö [ŞKD/KAPKM], (Ergun, 2006:332); [ŞKD/KAPKM], (Ergun, 2006:329); [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:159); [AA], (Özkan, 1997: 206); [AA], (Özkan, 1997: 238); [AA], (Özkan, 1997: 262); [AA], (Özkan, 1997: 264); [AA], (Özkan, 1997: 266); [AA], (Özkan, 1997: 268); [AA], (Özkan, 1997: 270); [AA], (Özkan, 1997: 294); [AA], (Özkan, 1997: 298).

özüleme (-e mahsus):

Meneñ üçün, pir ok şurup, ada pergey-pediñ! [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:173).

“Benim için bir ok çıkarıp atıverir miydin!”

Bö: [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:174); [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:200); [ŞKD/AE], (Ergun, 2006:251); [ŞKD/KK], (Ergun, 2006:393); [ŞKD/KK], (Ergun, 2006:410)

ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak):

Paladañ üçün köp pastandılar. [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:154).

“Çocuk için çok hasret çektiler.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde amacıyla, maksadıyla, nedeniyle, -mesi sebebiyle, sayesinde, açıklama, izah, niçin, ne sebeple?, bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), yemin deyimleri, karşılığında (karşılık olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşılmamıştır.

Señ purnap tūgan üçüñ sen adıñ poldı. “Sen önce doğduğun için senin atın oldu.” [ŞKD/AE], (Ergun, 2006:410) örneğinde sen önce doğduğundan dolayı senin atın oldu anlamı bulunmaktadır.

Anı sürüşpēnde polzam, seneñ üçün pir ok şurup, ada perer edim! “Onu sürmeseydim, senin için bir ok çıkarıp atardım.” [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:173); *Eze, alıg tūğan kan mergen, öskedeñ üçün õzün ācıza, õzün üzülçeñ şeniñ çetti!* “Hey, aptal doğan Kağan Mergen, özgesi için özün acırsa, özünün kopacağı zaman geldi! Başkası için bağrın acırsa, başının kopacağı zaman geldi!” [ŞKD/KAPKM], (Ergun, 2006:344); *Altın kōk enezi çağıs palazınañ uçun ulug açğa kirdi.* “Altın Kök anası biricik oğlu için ulu acıya düştü.” [ŞKD/KP], (Ergun, 2006:459) örneklerinde ‘yüzünden işlevi’nden yararlanılmıştır.

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. *Ar çağıs aba kulak palazı üş ak kanniñ çerinde ak talaydiñ ortazında sapor polup turça. Anañ üçün turujup pir ok şurap ada perçeñ po künü çarıkta pirdā kiji çoğul.* “Biricik Aba Kulak’ın oğlu, üç ak kağanın yerinde, ak denizin ortasında, ağ direği olup durmakta. Onun için kalkıp bir ok atacak bu ak dünyada kimse yok, sana sığınmaya geldim.” [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:208). Genel olarak ‘onun için’ kullanımı ile oluşturulan bu işlev, karşımıza ‘bunlar için’ şeklinde de çıkabilmektedir: *Şapko çerge po künü çarıktiñ arıg sēkteri karbaşçattır! Pılardañ üçün sı koburğaydañ tüşkemdā turuşpas!* “Bu yerde bu ak dünyanın arı sivrisinekleri tutuşurlarmış. Bunlar için kamış kavalından çıksam yakışmaz.” [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:173).

Enin pilbessiñ! Paşkadañ üçün turuş-çörzeñ, pajiñ üzülgenin yilinmessiñ! Arğan paşkazınañ üçün turujup, rakka parçaañ polğan! “Babası için tutuşursan, özünün kesildiğini bilemezsin! Başkası için tutuşursan, başının koptuğunu bilemizsin. Yabancı için tutuşursan, ırağa gidersin!” [ŞKD/KAPKM], (Ergun, 2006:329) örneğinde ‘uğruna’ işlevi kullanılmıştır. ‘Uğruna, yoluna, yararına’ işlevini biçimsel olarak ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Anlamsal ayırt edici noktamız ise ‘kendinden bir şeyler feda etmek, kendini bir şeye adamak’tır. *Örneğın çonniñ üçün* “Halk için” [AA], (Özkan, 1997: 206); [AA], (Özkan, 1997: 206) [AA], (Özkan, 1997: 266), [AA], (Özkan, 1997: 294); [AA], (Özkan, 1997: 270); [AA], (Özkan, 1997: 298) yani halk uğruna bir şeyler feda etmek gibi.

Meneñ üçün, pir ok şurup, ada pergey-pediñ! “Benim için bir ok çıkarıp atıverir miydin!” [ŞKD/AK] , (Ergun, 2006:173); *Eze alıbm, meneñ üçün turuşkan, adı şolañ kayzı polar?* “Hey, yiğidim, benim için vuruştun, adın namın nedir?” [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:174); *Pisteñ üçün turujup, pir ok şurup ada perçeñ po künü çarıkta alıp çayal öskeni çoğok poltur!* “Bizler için vuruşup bir ok çıkarıp atan bu ak dünyada yaratılıp yetiştirdiği yok imiş!” [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:200); *Pisteñ üçün turujarğa parçatırziñ.* “Bizim için tutuşmaya, gidiyorsun” [ŞKD/AE], (Ergun, 2006:251) örneklerinde ‘özüleme işlevi’ kullanılmıştır. *Aniñ uçun turuşçañ kiji çok!* “Ona arka olan kimse yok!” [ŞKD/KK], (Ergun, 2006:393) örneğinde ‘özüleme işlevi’nden yararlanılarak ‘-a/ona’ anlamı anlamı verilmiştir. Onun için arka olan kimse yok, ona arka olan kimse yok anlamı çıkmaktadır.

Paladañ üçün köp pastandılar. “Çocuk için çok hasret çektiler.” [ŞKD/AK], (Ergun, 2006:154) örneğinde çocuk için/ çocukla ilgili olarak/ çocuk konusunda çok hasret çektiler anlamı çıkmaktadır. Cümlede ‘ilgi işlevi’nden yararlanılmıştır.

4.2.2.17. Tuva Türkçesi

İçin edatı, Tuva Türkçesi’nde “ujun” yanında “deeş”, “töleede” olarak da görülmektedir (Ercilasun, 2007: 1213; Arçın, 2014: 41). Söz konusu dönemden veri toplanamamıştır. Karşımıza çıkış şekli ‘için’ edatıyla kökteş olmadığından bu dönem araştırmamız dışında kalmıştır.

4.2.2.18. Saha Türkçesi

İçin edatı, Saha Türkçesi’nde “ihin” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007: 1277).

Söz konusu dönemden veri toplayabilmek için *Türk Lehçeleri Grameri’nden* faydalanılmıştır. Karşılaştığımız işlevler şöyledir:

-den dolayı. -diğından. -diğından dolayı:

İstinnik körsübükküt (ıalcıtaabıkkıt, ütöo kepseeñnit) ihin is sürexten maxtanabın! (Ercilasun, 2007: 1282)

“Samimi tavırların (misafirperverliğin, iyi dileklerin) için gönülden teşekkür ederim!”

Bö: (Ercilasun, 2007: 1282); (Ercilasun, 2007: 1282)

bu yüzden. ...böyle olduğundan:

İti ihin eyiexe maxta! (Ercilasun, 2007: 1282)

“Onun için size teşekkürler.”

Bu dönem içerisinde incelediğimiz eserler içerisinde amacıyla, maksadıyla, nedeniyle, -mesi sebebiyle, sayesinde, yüzünden, açıklama, izah, niçin, ne sebeple? ,bakış açısı (-e göre, -e kalırsa, -e sorulursa, bakımından, -den yana), uğruna, yoluna, yararına, yemin deyimleri, özgülleme (-e mahsus), koşul, karşılığında (karşılık olarak), ilgi (hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak), bir etkinin neye yönelik olduğunu anlatma gibi işlevlerle karşılaşmamıştır.

Bu dönem örneklerinde -den dolayı işlevi minnet ve teşekkür bildirirken kullanılmıştır: *Eyiexe kömöñ ihin maxtanabın!* “Size yardımınız için minnettarım.” (Ercilasun, 2007: 1282); *İstinnik körsübükküt (ıalcıtaabıkkıt, ütöo kepseeñnit) ihin is sürexten maxtanabın!* “Samimi tavırların (misafirperverliğin, iyi dileklerin) için gönülden teşekkür ederim!” (Ercilasun, 2007: 1282); *Beleşin ihin maxta!* “Hediyen için sağol.” (Ercilasun, 2007: 1282).

‘Bu yüzden’ işlevinde için edatının kullanıldığı cümleyle; önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır: *İti ihin eyiexe maxta!* “Onun için size teşekkürler.” (Ercilasun, 2007: 1282)

4.2.2.19. Çuvaş Türkçesi

İçin edatı, Çuvaş Türkçesinde “valli” olarak görülmektedir (Ercilasun, 2007:1326; Ersoy, 2010: 414). Söz konusu dönemden veri toplanamamıştır. Karşımıza çıkış şekli ‘için’ edatıyla kökteş olmadığından bu dönem araştırmamız dışında kalmıştır.

5.SONUÇ

“İçin” edatı, aslında ‘sebeup’ anlamı vermekle birlikte anlamının genişlemesiyle kullanım alanı artmış bir edattır. Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerine ait incelediğimiz örneklerden yola çıkarak söz konusu edatın verdiği anlamları şöyle sıralayabiliriz:

a. Sebeup:

Bir durumun veya bir olayın *neden dolayı* gerçekleştiğine dair sebep bildirmektedir, nedensellik kurmaktadır. *-den dolayı* işlevinde, ‘...den dolayı ...oldu’ şeklinde sonuç hep cümleye eklenmiştir. *Sayesinde* veya *yüzünden* olması gibi olumlu ve olumsuz anlamları barındırabilmektedir. *Niçin* işlevinde ise için edatı sebebi sorgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Sebeup işlevi, incelemiş olduğumuz Göktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Tatar Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Altay Türkçesi, Hakas Türkçesi ve Saha Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

a.a. *nedeniyle, sebebiyle, mesi sebebiyle* işlevinde kullanılır:

tengri yir bulga kin için yağı boltı [KT K: 4], (Tekin, 2006: 36).

“Gök (ile) yer (arasındaki) karışıklık nedeniyle (bize) düşman oldular.”

a.b. *-diğindan, -diğindan dolayı, -den dolayı* işlevinde kullanılır:

Aydarlık anık balban bolgon için, baş koştum özüm süyüp uşul erge. [KD: 1553], (Türker 2010:66)

“Sözü edilecek gerçek pehlivan olduğundan, sevip evlendim bu yiğitle.”

a.c. *yüzünden* işlevinde kullanılır:

bilmedük için yablakınıg için eçim kagan uça bardı. [KT D:24], (Tekin, 2006: 30).

“Bilgisizliğiniz yüzünden, kötü (davranışlarınız) yüzünden, amcam hakan vefat etti.”

a.d. *sayesinde* işlevinde kullanılır:

tegin qutı ülügi için adası tudasız qaç kün içintä ärdinilig otruqqa tägdilär. [İKPÖ: XXXIII.5], (Hamilton, 1998: 27).

“Prensın kutu ve talihi sayesinde, tehlikesiz ve engelsiz olarak birkaç gün içinde mücevher adasına eriştiler.”

a.e. *niçin ? , ne sebeple?* işlevinde kullanılır:

Näämüçiin ekipdirler? [AAŞ/S], (Kara, 1997: 134)

“Niçin diktiler ki?”

b. Amaç:

Amacıyla işlevinde kullanılan için edatı yapılan eylemin *amacını, maksadını, gayesini* belirtmede kullanılmaktadır. ...*olsun diye* işlevinde, eylemin ne amaçla yapıldığı verilmekle birlikte örneklerine sık rastlanılmamıştır. Amaç gerçekleştirilirken kendinden bir şey feda etmek, kendini bir şeye adanmak *uğruna, yoluna ve yararına* gibi işlevleri karşımıza çıkarmaktadır. Bu işlevde için edatı, çeviri yapılırken kendinden önceki kelimeye *-a* şeklinde gelebilmektedir. Amaç işlevi, incelemiş olduğumuz Göktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Nogay Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi ve Kumuk Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

b.a. *maksadıyla, gayesiyle* işlevinde kullanılır:

imdi seni bir yerde koymak için turup men. [ŞT: 93b-11], (Han, 1996: 194).

“Şimdi seni toprağa gömmek için buradayım.”

b.b. *olsun diye* işlevinde kullanılır:

üçün yer-men “İlaç için yerim.” [CC: 58a/2], (Argunşah, 2015: 246).

b.c. *uğruna, yoluna, yararına* işlevinde kullanılır:

Neredän da geçärmiş, hepsinä annadarmış bobasının çektiklerini hem dä kendi needini doruluk için. [GD/K], (Özkan 2007: 110)

“Geçtiği yerlerde herkese hem babasının çektiklerini hem de doğruluk uğruna verdiği mücadeleyi anlatırmış.”

c. Özgüleme:

Özgüleme işlevinde *-e mahsus, birine ayrılmış, -e özel* anlamları karşımıza sık çıkmıştır. Bununla birlikte *birine ait olsun diye, armağan etme* anlamları ile *yönelim, bir etkinin neye yönelik olduğu* gibi anlamları veren işlevlerle az karşılaşmıştır. İlgi işlevinde bir şey hakkında, bir şeye ilişkin, bir şey ile ilgili eylem, durum veya düşünceden bahsedilirken, *karşı durum olma* işleviyle aleyhte bir eylem, durum veya düşünceden bahsedilmektedir. Özgüleme işlevi, incelemiş olduğumuz Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kumuk Türkçesi ve Hakas Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

c.a. *armağan/ait olsun diye* işlevinde kullanılır:

Sen hem Tenriga kul-sen, senün üçün hediyeler anuklap keldim. [KE: 161v3], (Ata, 1997: 229)

“Senin için hediyeler seçip alıp geldim.”

c.b. *yönelik* işlevinde kullanılır:

Men üşin siz kaygırma, tèvekel dep barayın, [KD4/KOK], (Sengirbayev, 2007: 888)

“Benim için endişelenme, tevekkül edeyim de gideyim”

c.b.a. *bir etkinin neye yönelik olduğu* işlevinde kullanılır:

Dımyaanlığı, dilsizliği üçün dääl, güçlü gara zähmetini sulayaan. [AAŞ/ GMNH] (Kara, 1997: 272)

“Suskunluğuna, dilsizliğine değil, güçlü kara emeğine saygı duyuyorum.”

c.c. *ilgi, hakkında, e ilişkin, ilgili olarak* işlevinde kullanılır:

Pır-pırne yuratakan ikı çun valli kalama yivır, itleme ırı pır sımah pur... [ŞKŞ,ÇVK; s. 186]; (Ersoy, 2010: 428)

“Birbirini seven iki can için söylemesi zor, duyması güzel bir söz var.”

c.d. *karşı durum olma, e karşı, aleyhine* işlevinde kullanılır:

bu kafır üçün tut er at sü tolum, ölüp tüşse kafırde bolmaz ölüm [KB: 5485], (Arat, 2008: 916)

“Asker, ordu ve silahını kâfirlere çevir; kâfirlerle dövüşürken ölmek ölüm değildir.”

c.e. *-e mahsus, birine ayrılmış, -e özel* işlevinde kullanılır:

tiriglik üçün boldı dünya nengi, tiriglik tükese tüker neng mungı [KB: 4697], (Arat, 2008: 800).

“Dünya malı hayat için yaratılmıştır; hayat sona erince mal derdi de ortadan kalkar.”

d. bakış açısı:

Bakış açısı işlevi *-e göre, -den yana, e kalırsa, ölçü olarak alınır, göz önüne alınır, e sorulursa, bakımından* gibi anlamlarla *görelilik* ifade etmektedir. Bu işlev, incelemiş olduğumuz Karahanlı Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Karakalpak Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Massagetler uşın at penen Kün- ömiriniñ tirenışı, qudayı. (Ercilasun, 2007: 614)

“Massagetler için at ile Güneş, hayatın dayanağı (direnci) ve ilahıdır.”

e. koşul

İçin edatının *koşul* işlevi, genelde bir şey *karşılığında* bir şey yapmak veya kazanmak gibi anlamlarla; incelemiş olduğumuz Göktürk Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Nogay Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

toğughı neçe toğdı ölgü üçün, neçe barmasa iltür aħır küçün [KB: 1210], (Arat, 2008: 284).

“Ne kadar doğan varsa, ölmek için doğmuştur; ne kadar dirense de sonunda zorla götürürler.”

e.a. karşılığında, karşılık olarak işlevinde kullanılır:

bu tapğı için beg öteğü haqın, anı edğü tutğü bağırsaklıqın [KB: 2965], (Arat, 2008: 546)

“Bu hizmetleri için bey onların hakkını ödemeli; onlara şefkatle muamele etmeli.”

f. ikna, yemin deyimleri

İkna, yemin deyimleri işlevinde için edatı *ant, yemin, dilek* gibi anlamları vermektedir. Bu işlev, incelemiş olduğumuz Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi ve Kumuk Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

-Carathan Allah için, sen ne cansa, oy, sen kimse [KMD/B], (Tavkul, 2004: 110)

-Yaratan Allah için, sen nesin, sen kimsin”

g. bağlama

Bağlama işlevinde önceki söylenenlere gönderim söz konusudur. Açıklama işlevinde için edatı *çünkü, aslında* gibi anlamları vererek önceki kelime veya cümleye bağlanır. İncelemiş olduğumuz Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. *Bu yüzden* işlevinde için edatının kullanıldığı cümle ile önceki cümleye veya öncesinde anlatılanlara gönderimde bulunmaktadır. İncelemiş olduğumuz Göktürk Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Altay Türkçesi, Hakas Türkçesi ve Saha Türkçesi eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

g.a. açıklama, izah işlevinde kullanılır:

Anı alıp yedi irse ağızığa bisyār hoş (4) meze keldi. Anıng için ol yer tuzlaq irdi. Aska tuz salmaqni (5) ol çıkardı. [ŞT: 69b-4], (Han, 1996: 120)

“Onu alıp yediğinde ağızına çok hoş bir tad yayıldı. Çünkü o yer tuzlaydı. Yemeğe tuz atmayı o çıkardı.”

g.b. *bu yüzden, böyle olduğundan* işlevinde kullanılır:

Anıng üçün han bir bolsa (15) il tüzeler ve ikki bolsa il buzulur. [ŞT: 83b-149, (Han, 1996: 162)

“Bu nedenle tek padişah olursa devlet düzelir, iki olursa devlet düzelir.”

h. süre

Süre işlevinde ‘için edatı’ bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşebilecek bir olay veya bir durum sezdirmektedir bize. İncelediğimiz eserlerde örneğine rastlamamakla birlikte Demir’in örneğini inceleyecek olursak edatın bir isimden sonra geldiğini görebiliriz: *Bir ay için borç almıştım* (Demir, 2006: 498). “Bir aylığına borç almıştım.” şeklinde süre bildirilmektedir.

KAYNAKÇA

- [1]. Ahundov, E. (1994). *Azerbaycan halk yazını örnekleri*. Aktaran: Semih Tezcan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [2]. Adalı, O. (2004). *Türkiye türkçesinde biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- [3]. Alkaya, E. (2014). *Mişer tatar türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [4]. Alkaya, E. (2014). *Mişer tatar türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [5]. Arat, R. R. (2008). *Kutadgu bilig*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- [6]. Arçın, S. M. (2004). *Tuva Destanları2 haan-tögüldür*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [7]. Arçın, S. M. (2014). *Tuva destanları2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [8]. Argunşah M., Toparlı, R. (2008). *Mu'înü'l-mürîd*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [9]. Argunşah, M. – Sağol Yüksekaya, G. (2017). *Tarihî türk lehçeleri, karahanlıca harezmece kıpçakça dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [10]. Argunşah, M. (2013). *Çağatay türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [11]. Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex cumanicus*. İstanbul: Kesit yayınları.
- [12]. Argunşah, M., Yüksekaya, G. S. (2013). *Karahanlıca, harezmece, kıpçakça dersleri*. İstanbul: Kesit yayınları,.
- [13]. ATA, Aysu (1997). *Kışasü'l-Enbiyâ I (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [14]. ATA, Aysu (1997). *Kışasü'l-Enbiyâ II (Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [15]. Atabay, N., Özel, S., Kutluk, İ., Aksan, D. (2003). *Sözcük türleri*. İstanbul: Papatya Yayınları.
- [16]. Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri*. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları
- [17]. Başdaş, C.- Kutlu, A. (2016). *Kırgız türkçesi ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- [18]. Bayatlı, H.K. (1996). *Irak türkmen türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [19]. Berkil, Ö. S. (2003). *Türkmen türkçesindeki edatlarla türkiye türkçesindeki edatların karşılaştırmalı analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- [20]. Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum : Salkımsöğüt Yayınevi.
- [21]. Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma türkçemiz*. Ankara : TC. Kültür Bakanlığı.
- [22]. Biray, N. (2016). *Çağdaş türk lehçeleri, metin aktarmaları*. İstanbul: Kesit Yayınları
- [23]. Bozkurt, F. (1995). *Türkiye türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- [24]. Coşkun, V. (2000). *Özbek türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [25]. Çetin, E. (2012). *Altun yaruk - yedinci kitap; berlin bilimler akademisindeki metin parçaları; karşılaştırmalı metin, çeviri, açıklamalar, dizin*. Adana: Karahan Kitabevi.
- [26]. Delice, H. İ. (2012). *Sözcük türleri*. Sivas: Asitan Kitap.
- [27]. Demir, N., Yılmaz, E. (2010). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- [28]. Demir, N., Yılmaz, E. (2011). *Türkçe biçim bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- [29]. Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Kitabevi.
- [30]. Denny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı Lehçesi)*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- [31]. Dilâçar, A. (1971). "Gramer: tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihçesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 83, 145.
- [32]. Dilek, İ. (2002). *Altay destanları I*. Ankara: Türk Dil kurumu Yayınları.
- [33]. Doğan, L. (Ed.). (2015). *Çağdaş türk lehçeleri*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- [34]. Doğan, N. (2014). Çok işlevlilik açısından türkçe edatların söz dizimsel ve anlam bilimsel yapısı, *Dil Araştırmaları*, 15, 105-119.
- [35]. Durmuş, M., Teker, A. D. (2009). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- [36].Ediskun, H. (2010). *Türk dilbilgisi (sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [37].Efendioğlu S. (2007). Edatların sınıflandırılması. *Erciyes Dergisi*, 353, 27-29.
- [38].Efendioğlu, S. (2006). Cümle Menşeli Edatlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,3,1.
- [39].Eker, S. (2009). *Çağdaş türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- [40].Eraslan, K. (1999). *Sekkaki divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [41].Eraslan, K. (2012). *Eski uygur türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [42].Ercilasun, A. B. (Ed.). (2007). *Türk lehçeleri grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [43].Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Divanu lugati't-türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [44].Ergin, M. (1991). *Dede korkut kitabı-II indeks-gramer*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [45].Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak yayınları.
- [46].Ergin, M. (1994). *Dede korkut kitabı I, giriş - metin - faksimile*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [47].Ergin, M. (2000). *Dede korkut kitabı - inceleme*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- [48].Ergin, M. (2004). *Dede korkut kitabı-I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [49].Ergönenç Akbaba, D. (2009). *Nogay türkçesi grameri. ses ve şekil bilgisi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- [50].Ergun, M. (2006). *Şor kahramanlık destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [51].Ersoy, F. (2010). *Çuvaş türkçesi grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [52].Gabain, A. V. (1995). *Eski türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [53].Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- [54].Gülensoy, T. (1998). *Türkçe el kitabı*. Kayseri: Kıvılcım Yayınları.
- [55].Gülensoy, T. (2007). *Türkiye türkçesindeki türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [56].Güner, G. (2013). *Kıpçak türkçesi grameri*. İstanbul : Kesit Yayınları.
- [57].Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- [58].Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- [59].Hacıeminoğlu, N. (2003). *Karahanlı türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [60].Hamilton, J. R. (1998). *İyi ve kötü prens öyküsü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [61].Han, E. B. (1996). *Şecere-i terākime - türkmenlerin soykütüğü*. Ankara: Simurg Yayınları.
- [62].Hatiboğlu, V. (1982). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [63].Hengirmen, M. (2002). *Türkçe temel dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- [64].Hepçilingirler, F. (2004). *Öğretenlere ve öğrenenlere türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [65].İnayet, A. (2004). *Uygur halk destanları 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [66].Kalsın Ş. (2013). *Harezmi türkçesi grameri -isim- (mamluk kıpçak ve kuman kıpçak türkçesiyle karşılaştırmalı)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [67].Kara, F. (2009). *Edat ve zarf üzerine bazı düşünceler*. Turkish Studies, Volume 4/3.
- [68].Kara, M. (1997). *Ata atacanov'un şiirleri 1 giriş-metin-aktarma*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [69].Kara, M. (2001). *Türkmence (giriş- gramer- metinler - sözlük)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- [70].Kara, M. (2012). *Türkmen türkçesi grameri*. İstanbul: Etkileşim yayınları.
- [71].Karaağaç, G. (2009). Edat üzerine düşünceler. *Gazi Türkiyat*, 5,157-169.
- [72].Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dilbilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [73].Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [74].Karamanlıoğlu, A.F. (1989). *Gülistan tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [75].Kasapoğlu Çengel, H. (2017). *Kırgız türkçesi grameri (ses ve şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [76].Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- [77].Korkmaz, Z. (1961). "Uçun, için, için v.b çekim edatlarının yapısı üzerine", *Türk Dili Yıllığı*, 3, 31-35
- [78].Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [79].Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- [80].Miyasoğlu, M. (2009). *Dede korkut kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [81].Nalbant, M.V. (2012). "Üçün ve için edatları üzerine yeni bir değerlendirme". *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 19, 2.
- [82].Orozova, G. – Akmataliyev, A. (2010). *Kırgız destanları 8: kız daryka*. Aktaran: Ferah Türker, Anlatan: Kadırcul Alimanov. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [83].Ölker, P. (2014). İçin edatının standart dışı kullanımı, *Türkiyat Mecmuası*, 24, 124.
- [84].Öner, M. (1998). *Bugünkü kıpçak türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [85].Özbay, B. (2014). *Huastuanift manihaist uygurların tövbe duası*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [86].Özkan, F. (1997). *Altın arıç*. Ankara: Bilig Yayınları.
- [87].Özkan, F. (1997). *Osmaniye tatar ağızı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [88].Özkan, N. (2007). *Gagavuz destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [89].Özmen, M. (2001). *Ahmed-i da'i divanı (dizin)*. Ankara: Türk Dil kurumu Yayınları.
- [90].Özmen, M. (2001). *Ahmed-i da'i divanı (metin-gramer-tıpkı basım)*. Ankara: Türk Dil kurumu Yayınları.
- [91].Öztürk, E. (2008) *Kumuk halk şairi yırçı kazak, giriş-metin-sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [92].Öztürk, R. (1994). *Yeni uygur türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [93].Öztürk, R. (2011). *Özbek türkçesi el kitabı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- [94].Pala, İ. (2009). *Katre-i matem*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- [95].Sengirbayev, M. J. (2007). *Kazak destanları 4, kırım'ın kırk batırı*. Türkiye Türkçesine Aktaranlar: Fikret Türkmen, Metin Arıkan. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [96].Solmaz, A. (2007). *Özbek destanları3 ayçınar destanı*. Anlatan: Kadir rahimov. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [97].Süleymanov, A. , İbrahimov, G., Ergun, M. (2014). *Başkurt destanları 1 mitolojik destanlar*. Aktaran: Guynislam İbrahimov, Metin Ergun, Ferida Aetbaeva, Mehmet Yasin Kaya. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [98].Şahin, H. (2003), *Eski anadolu türkçesi*. Ankara: Akçağ yayınları.
- [99].Şahin, H. (2003). *Eski anadolu türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [100].Tan, A. (2017). *Kırgız türkçesi (eski türkçe ve türkiye türkçesi karşılaştırmalı)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [101].Tavkul, U. (2004). *Karaçay-malkar destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- [102].Tekin, T. (2004). *İrk bitig (eski uygurca fal kitabı)*. Ankara: Öncü Basımevi.
- [103].Tekin, T. (2006). *Orhon yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [104].Tiken, K. (2004), *Eski türkiye türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [105].Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- [106].Toparlı, R. (2011). *Son Çekim Edatları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [107].Uygur, C. V. (2010). *Karakalpak türkçesi grameri*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- [108].Uygur, C.V. (2007). *Karakalpak destanları, kırk kız destanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [109].Üşenmez, E. (2012). *Modern özbek türkçesi (giriş-özbekistan- dil tarihî- metinler- gramer- sözlük)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- [110].Vardar, B., Güz N., Huber, E., Senemoğlu, O., Öztokat, E. (2002), *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- [111].Vural, H., Böler, T. (2012), *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [112].Yılmaz, E. (2004). *Narspi metin, yazıçevrimi, türkçe çeviri, sözlük-dizin*. Ankara: Öncü Kitap.

İçin Edatının Tarihi Türk Lehçelerindeki Görünümleri	
Karahanlı Türkçesi	için/içün/üçün/uçun
Harezm Türkçesi	Üçün
Kıpçak Türkçesi	üçün~içün
Çağatay Türkçesi	Üçün
Eski Anadolu Türkçesi	İçün
Eski Uygur Türkçesi	Üçün
İçin Edatının Çağdaş Türk Lehçelerindeki Görünümleri	
Türkiye Türkçesi	İçin
Gagavuz Türkçesi	İçin
Azerbaycan Türkçesi	“üçün” yanında ‘için, ötürü’ anlamları veren “sarı” olarak da görülmektedir.
Türkmen Türkçesi	üçün, üçin
Özbek Türkçesi	“üçün” yanında “uchun” olarak da görülmektedir.
Yeni Uygur Türkçesi	Üçün
Kazak Türkçesi	Üşin
Kırgız Türkçesi	Üçün
Karakalpak Türkçesi	Uşin
Nogay Türkçesi	Üşin
Tatar Türkçesi	“öçen” olarak görülmektedir. Osmanlı Tatar Ağzı’nda “içün” olarak, Mişer Tatar Türkçesi’nde “İçİN/ üçin/öçön” olarak görülmektedir.
Başkurt Türkçesi	Üşün
Kırım-Tatar Türkçesi	İçün
Karaçay-Malkar Türkçesi	İçün
Kumuk Türkçesi	Uçun
Altay Türkçesi	“uçun” yanında “-ge bolup” olarak da görülmektedir.
Hakas Türkçesi	“uçun” yanında “-ge bolup” olarak da görülmektedir.
Tuva Türkçesi	“ujun” yanında “deeş”, “töleede” olarak da görülmektedir.
Saha Türkçesi	İhin
Çuvaş Türkçesi	Valli

Tablo 1

		Göktürk Türkçesi	Eski Uygur Türkçesi	Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Kıpçak Türkçesi	Çağatay Türkçesi	Eski Anadolu Türkçesi	Türkiye Türkçesi
		Orhon Kitabeleri	İKPÖ, AY, IB, H	KB	MM, KE	GT, CC	SD, ŞT	ADD, DK	KM
sebebe	nedeniyle, sebebiyle, -mesi sebebiyle	4	3	9	7	3	3		10
	-diğından dolayı, -den dolayı	15	7	13	29	4	1		15
	yüzünden	6	4	8	10	2	1	3	1
	sayesinde	8	2	4					1
	niçin ? , ne sebeple?		4		36	5	5	4	
amaç	maksadıyla, gayesiyle		1	14	49	6	4	10	33
	olsun diye								2
	uğruna, yoluna	1		11	24	8	3	28	5
özüleme	armağan/ait olsun diye								2
	yönelik (bir etkinin neye yönelik olduğu)								4
	ilgi, hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak					1			2
	karşı olma durumu, -e karşı, aleyhine			1					1
	-e mahsus, birine ayrılmış, -e özel		4	6	67	11		31	8
bağlama	bu yüzden, böyle olduğundan	1	2		109	17	23	4	2
	açıklama, izah					1	3		
bakış açısı				1					8
koşul (karşılığında, karşılık olarak)		1		7	5		3	3	3
ikna, yemin deyimleri				1		1	3	9	1
süre (-liğine)									1

Tablo 2

		Gagavuz Türkçesi	Azerbaycan Türkçesi	Türkmen Türkçesi	Özbek Türkçesi	Yeni Uygur Türkçesi	Kazak Türkçesi	Kırgız Türkçesi	Karakalpak Türkçesi
		GD	AHYÖ	AAŞ, ITT	AD	UHT	KD4	KD	KKD, Ercilasun
sebepe	nedeniyle, sebebiyle, -mesi sebebiyle	3	3	1					
	-diğından dolayı, -den dolayı					1	1	3	1
	yüzünden	1	3		1	2	3	2	1
	sayesinde								
	niçin ? , ne sebeple?	1	1	4	3	2	1		
amaç	maksadıyla, gayesiyle	3	4	6	1	3	3	8	6
	olsun diye								
	uğruna, yoluna	1		3	1	5	7	23	3
özüleme	armağan/ait olsun diye								
	yönelik (bir etkinin neye yönelik olduğu)			1					
	ilgi, hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak	4						1	
	karşı olma durumu, -e karşı, aleyhine								
	-e mahsus, birine ayrılmış, -e özel	3	3	5	7	2	2	5	
bağlama	bu yüzden, böyle olduğundan	3	4	1	5			1	8
	açıklama, izah								
bakış açısı				2				2	1
koşul (karşılığında, karşılık olarak)		1		3					
ikna, yemin deyimleri									
süre (-liğine)									

Tablo 2

		Nogay Türkçesi	Tatar Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Karaçay-Malkar Türkçesi	Kumuk Türkçesi	Altay Türkçesi	Hakas Türkçesi	Saha Türkçesi
		Ercilasun	MTT, ÇTLMA	BD	KMD	KHŞYK	AD1	ŞKD, AA	Ercilasun
sebebe	nedeniyle, sebebiyle, -mesi sebebiyle								
	-diğından dolayı, -den dolayı		2					1	1
	yüzünden					4		3	
	sayesinde								
	niçin ? , ne sebeple?		1		1		2		
amaç	maksadıyla, gayesiyle	1		2	3	1			
	olsun diye								
	uğruna, yoluna			3	2	8		13	
özüleme	armağan/ait olsun diye								
	yönelik (bir etkinin neye yönelik olduğu)								
	ilgi, hakkında, -e ilişkin, ilgili olarak					1		1	
	karşı olma durumu, -e karşı, aleyhine								
	-e mahsus, birine ayrılmış, -e özel			2	3	2		6	
bağlama	bu yüzden, böyle olduğundan				1		2	4	1
	açıklama, izah								
bakış açısı									
koşul (karşılığında, karşılık olarak)		1			2				
ikna, yemin deyimleri					1	1			
süre (-liğine)									

Tablo 2

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Songül ŞEN

Doğum Tarihi : 20.07.1992

E-mail : songul7sen@gmail.com

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Mersin Üniversitesi	2011-2015
Lisans	Sosyal Hizmetler	Anadolu Üniversitesi	2013-2015
Yüksek Lisans (Tez dönemi)	Çağdaş Türk Lehçeleri	Mersin üniversitesi Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	2015-Halen 2016-2017